

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Učitel na cestách v první třetině 20. století

Teacher on the move in the first third of the 20th century

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N ČJ-D

Autor: Romana Jurčíčková

vedoucí práce: PhDr. Jiří Hnilica, Ph. D

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury a byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jiřímu Hnilicovi, Ph.D. za trpělivost, pomoc a rady při psaní diplomové práce; za ochotu pak pracovníkům Literárního archivu Památníku národního písemnictví a Národního archivu.

Klíčová slova

Učitelé

Vzdělávání

Studijní cesty

Cestovatelství, turistika

Výroční zprávy středních škol

Keywords

Teachers

Education

Study tours

Travelling, tourism

Annual reports of secondary schools

Abstrakt

Práce pojednává o cestování středoškolských učitelů do zahraničí v první třetině 20. století. Hlavním tématem jsou konkrétní cesty učitelů, což zahrnuje výběr země, kterou chtěli navštívit, motivy, průběh cest, a v neposlední řadě výstupy, nebo-li využití získaných vědomostí ve výuce. Zaměření učitelů na přírodovědné, humanitní nebo odborné předměty ovlivňovalo výběr cílové země a jejího dalšího poznávání, proto jsou zde pedagogové rozděleni dle těchto kritérií do tří skupin.

Na základě článků a zpráv, které učitelé o cestách zanechali, je pozornost zaměřena mimo jiné i na tato témata: každodennost, místní obyvatelé nebo čeští krajané. Pedagogové si rovněž všímali zahraničních škol a porovnávali je se školami českými.

V menší míře se práce věnuje obecně možnostmi cestování v této době, rozvojem dopravy a cestovního ruchu, který přispěl k většímu zájmu lidí o poznávání cizích zemí.

Abstract

Thesis deals with secondary school teachers traveling abroad in the first third of the 20th century. The main theme of the particular path of teachers, which includes a selection of the country you wish to visit, motives, during the journey, and ultimately outcomes, or if the use of knowledge acquired in the classroom. Teachers focus on natural sciences, humanities and vocational subjects influenced the selection of the target country and its further learning, so teachers are divided according to the following criteria into three groups.

On the basis of articles and reports that teachers had left on the road, the focus inter alia on the following themes: everyday life, local residents and Czech countrymen. Teachers also noticed foreign schools and compared them with schools Czech.

To a lesser extent, the work deals with the possibilities of traveling in general at this time, the development of transport and tourism, which contributed to increased people's interest in exploring foreign countries.

Obsah

Úvod.....	1
I.Všeobecný základ aneb O cestování na přelomu 19. a 20. století.....	4
1. Vlakem, lodí, autem? aneb Rozvoj cestovního ruchu a jeho vliv na občany Rakouska-Uherska	5
2. Člověk na cestách aneb Cestovatel, nebo turista?	8
3. Jak neplýtvat časem aneb Efektivní cestování.....	10
II.Proč cestovat aneb Důvody a cíle učitelů	12
1. Vzdělání i odpočinek aneb Motivy cestování.....	13
2. Podmínky a výhody aneb Přednosti stavu učitelského	16
3. Kam vyrazit aneb Cíle učitelských cest	23
III.Konkrétní cesty učitelů	26
1. Před cestou aneb Cestovní přípravy.....	27
2. Každodennost na cestách aneb Doprava, ubytování a strava	31
3. Kdo cestoval aneb Tři typy učitelů	37
4. Místní školy aneb Jak to chodí v cizině	49
5. Moře aneb Nevšední zážitky.....	59
6. O lidech aneb Místní obyvatelé a jejich zvyky	63
7. Krajané aneb České stopy v zahraničí	75
IV.Návraty aneb Další využití získaných informací.....	79
Závěr	84
Seznam pramenů a literatury	86
1) Prameny	86
2) Odborná literatura	91
Přílohy.....	94

a) Textová příloha.....	94
b) Obrazová příloha.....	100

Úvod

V diplomové práci se budu zabývat tématem cestovatelství se zaměřením na cestování učitelů v první třetině 20. století. Pozornost budu věnovat všem, aspektům cest, tedy jejich přípravě, průběhu a případným výstupům.

K vypracování diplomové práce jsem použila především dva zdroje, a to články ve fondu Výroční zprávy středních škol uložené v Literárním archivu Památníku národního písemnictví a zprávy ze studijních cest, které se nachází ve fondu Ministerstva školství a národní osvěty v Národním archivu.

Hlavním pramenem bylo celkem 30 článků ve výročních zprávách, jejichž autoři byli učitelé, kteří podnikli cestu do zahraničí. Tyto cesty probíhaly převážně v létě o prázdninách a pedagogové je absolvovali buď sami, nebo s rodinným příslušníkem či kolegou. Nejedná se tedy o výlety ani exkurze s dětmi v rámci školního vyučování, ale o ryze soukromé cesty. Pokud bychom se zajímali o školní akce, pak bychom museli informace hledat v jiných zdrojích (například ve školních kronikách...).

Svou datací spadají články z velké většiny do období habsburské monarchie, tedy do doby před rokem 1918. Pouze dvě pochází z přelomu 20. a 30. let 20. století.

Články obsahují konkrétní a detailní informace o dané zemi nebo zemích, které kantoři navštívili – historii místa, hlavní památky a další zajímavosti. Dále jsou zde uvedeny důvody k cestě, její celkový průběh a následný přínos pro výuku. Učitelé zmiňují, že využijí nabyté vědomostí ve škole, ale už bohužel nepíší jak konkrétně.

Zvláštností článků je, že v nich pedagogové líčí také vlastní zážitky a osobní dojmy.

Druhým neméně významným pramenem pak jsou zprávy pedagogů ze zahraničních studijních cest, na něž jim byla poskytnuta finanční podpora Ministerstva školství a národní osvěty. Tyto zprávy byly povinným výstupem po návratu z cesty a datují se převážně do období první republiky. V porovnání se články ve výročních zprávách jsou kratší, často obsahují jen několik stran. Rovněž jejich obsah je stručnější, nejednou je zde vypsán program cesty den po dni. Pedagogové se při jejich psaní vyhýbali detailům i popisování zážitků v osobní rovině.

Dalším pramenem je dobová literatura – převážně cestopisy, odborné články a studie, jejichž autory jsou pedagogové. Tyto články a studie byly uveřejňovány kromě jiného i v Časopise turistů, v časopise Širým světem a v Pražském illustrovaném kurýrovi.

Z Příručky učitele a správce školy a z Příručky školské a osvětové správy jsem čerpala obecné údaje o cestovních možnostech učitelů, například o výhodách na železnici.

Pro teoretickou část, k řešení otázky, zda jsou pedagogové na cestách spíše cestovatelé nebo turisté, jsem využila pojednání J. Gutha – Jarchovského Turistika. Turistický katechismus. Autor se v této knize zabývá právě definicí cestovatele a turisty a rovněž uvádí základní pravidla chování člověka na cestách.

V současné odborné historiografii jsem hledala převážně informace k dějinám cestování a cestovatelství. V tomto ohledu pro mě byla velmi přínosná monografie Kristýny Ulmanové Cestování před sto lety, která se v teoretické části zabývá i cestováním pedagogů.

Knihy Jany Kepartové Češi v Pompejích se sice primárně zaměřuje obecně na české cestovatele v Itálii, ale i zde jsem našla velkou inspiraci a zajímavé poznatky, kterých jsem využila v diplomové práci.

A v neposlední řadě bych chtěla jmenovat monografii Krásný, báječný, nešťastný Egypt kolektivu autorů, která, i když je podobně jako kniha J. Kepartové zaměřena na jednu konkrétní zemi, mi rovněž výtečně posloužila jako zdroj mnoha zásadních informací.

První část práce s názvem Všeobecný základ aneb O cestování na přelomu 19. a 20. století, se věnuje převážně teorii cestování. Je zde zahrnut rozvoj dopravy v druhé polovině 19. století, v jehož důsledku došlo i k rozvoji cestování. Také se zde budu zabývat definováním rozdílů mezi cestovatelem a turistou a budu hledat, do které z kategorií bychom mohli zařadit učitele na cestách.

Proč cestovat aneb Důvody a cíle učitelů je název druhé části práce a jak už tento název napovídá, jsou zde hlavním tématem motivy pedagogů k cestování a poznávání. Rovněž zde zmíním výhody, kterých se pedagogům při cestování

dostávalo, a které měly například formu finanční podpory na studijní cesty od Ministerstva školství a národní osvěty.

Třetí a nejobsáhlejší díl se nazývá Konkrétní cesty učitelů a tady již budu podrobně rozebírat jednotlivé aspekty cest. Mezi ně patřilo plánování a celkově odborná příprava pedagogů. Dále samozřejmě i zajímavosti, které kantoři na cestách vyhledávali, jako kulturně historické památky nebo místní příroda. V této kapitole také rozdělím učitele do tří slupin podle toho, zda byli zaměřeni spíše humanitně nebo přírodovědně nebo jestli se jednalo o učitele středních odborných škol. Toto hledisko totiž nejednou ovlivnilo volbu místa, do kterého se vydali. Na cestách jejich pozornosti neunikli ani místní obyvatelé, školy nebo čeští krajané.

Poslední část s titulem Návraty aneb Další využití získaných informací shrnuje, jak učitelé naložili s nově nabytými vědomostmi. Nejčastěji se chystali je zprostředkovat svým žákům v hodinách výuky. Někteří své zážitky a poznatky využili pro odborné články nebo cestopisy.

I. Všeobecný základ aneb O cestování na přelomu 19. a 20. století

Rychlé tempo technického pokroku ve 2. pol. 19. stol. – především rozvoj komunikace a dopravy (železnice, automobily a letadla) – a zároveň zlepšení pracovních podmínek a s nimi související změna životního stylu, umožnily lidem kvalitnější trávení volného času. Jedním ze způsobů, jak si volný čas zpříjemnit, bylo i cestování, potažmo turistika. Díky tomu došlo následně k rychlému rozkvětu cestovního ruchu.

Lidé měli více času, chuti a příležitostí poznávat nová místa. Vydávali se na cesty do vzdálenějších destinací, ať už po Evropě, nebo i dále, např. do Egypta, do Ruska, Japonska či do USA. Často si těmito cestami plnili dávné sny a touhy z dětství, kdy čítali romány plné dobrodružství v cizích krajích.

Cestovatele samozřejmě nezajímala jen místa, ale chtěli vidět i známé kulturní památky, jako architektonické stavby nebo umělecká díla uložená v muzeích a galeriích. Zajímali se o přírodní bohatství dané země.

Ovšem kromě poznávání se turisté dovedli i rozptýlit, navštěvovali zábavní parky, trávili volné dny v lázních u moře. V neposlední řadě toužili také po setkávání s novými lidmi. Cestování jim umožnilo poznávat zblízka všední život v cizí zemi, místní zvyky, tradice nebo jazyk.

1. Vlákem, lodí, autem? aneb Rozvoj cestovního ruchu a jeho vliv na občany Rakouska-Uherska

Vývoj cestovního ruchu lze rozdělit do 4 fází: tzv. předfáze, tedy období do roku 1850, období mezi lety 1850 a 1914 je označováno jako počáteční fáze. Roky 1914 – 1945 jsou nazývány fází rozvojovou a vrcholná, 4. fáze nastává po roce 1945.

V roce 1845 byla v Anglii založena první cestovní kancelář Thomas Cook (její služby využívali i čeští turisté), o pět let později ji následovala American Express. V počáteční fázi kromě jiného začaly vznikat první zájezdové katalogy, knižní průvodce (Baedeker) nebo hotelové vouchery. V důsledku rychlé urbanizace se rozvíjel i zábavní cestovní ruch (dostihy, kasina) a v neposlední řadě získávaly na oblíbenosti i lázeňské pobyty (v přímořských oblastech), které byly dostupné spíše pro obyvatele z vyšších vrstev společnosti. Navštěvovaly se především historické památky Francie, Německa či Beneluxu, ale turisté začínali objevovat i Alpy, Řecko a exotické země jako Egypt, Indii či Palestinu. Již zavedenou pozici pak měl profesní a obchodní turismus.

Střední a nižší vrstvy obyvatel uplatňovaly hlavně turistiku a volný pohyb v přírodě. Byly zakládány turistické spolky, budovány rozhledny, turistické chaty a začaly se značit turistické cesty.

V meziválečném období, jež spadá do tzv. rozvojové fáze, začala silniční doprava konkurovat železnici. Turisté mohli ke své cestě využívat první autobusové dopravce a prohlídku pamětihodností ve městech jim urychlily automobily. Na dálkových cestách rostl význam letecké dopravy a ta začala zastiňovat dopravu lodní.

K rozvoji došlo i v nově vzniklém Československu. Roku 1923 zahájily svou činnost Československé aerolinky a od roku 1920 usnadňovala turistům cesty do zahraničí Československá cestovní kancelář (Čedok).

Ve 30. letech 20. století se rozvoj cestovního ruchu zpomalil v důsledku celosvětové hospodářské krize.

Tento vývoj a jej provázející změny se dotýkaly i Čechů, konkrétně i českých učitelů. Ti, často v rámci svého volného času (hlavně o prázdninách), podnikali výjezdy do zahraničí s cílem zotavit se po uběhlém školním roce, ale i s cílem načerpat nové znalosti, vědomosti a dojmy. K přepravě používali převážně vlaky, ale i lodě a auta, při

delším pobytu uplatňovali hotelové vouchery a k načerpání informací o navštívených městech a památkách využívali informace z knižních průvodců.

Ve 2. polovině 19. století začali Češi obecně více cestovat, což následně vedlo i k rozvoji turistiky. Po roce 1867 začaly vznikat turistické spolky, kde se pánové a dámy věnovali jak turistice, tak pořádání vzdělávacích přednášek, večírků a bálů. Později se zde začaly vydávat publikace a časopisy, spolky se zabývaly i závažnějšími tématy, jako bylo zkoumání historie, ochrana přírody a v neposlední řadě i značení turistických tras v českých zemích. K nově založeným spolkům patřily například Klub českých turistů nebo Alpský spolek.

Kromě cest po vlasti, ale Češi jezdili i za hranice republiky. Pravidla a podmínky pro cestování do ciziny se však od 2. poloviny 19. století a začátkem 20. století měnila:

Po roce 1848 začal v praxi platit tzv. pasový přímus, podle kterého si každý cestující pro jakoukoli cestu (i vnitrozemní) byl povinen opatřit povolení ve formě pasu. Tím pak prokazoval svou totožnost, bezúhonnost. U cest do ciziny byl v pasu uveden i důvod cesty. Pasy bylo možné získat na státních úradech (okresní hejtmanství, ve statutárních městech na policejním ředitelství) a kontrolovaly se nejen na hranicích, ale i uvnitř státu – každý cestující měl povinnost se v cizím městě přihlásit úřadům a předložit jim svůj cestovní doklad.

V květnu 1867 byly veškeré pasové předpisy sjednoceny meziministerskou vyhláškou, podle níž již rakouští občané nepotřebovali k cestě uvnitř říše cestovní pas, ale každý cestující byl povinen se na vyzvání úřadu vykázat úředně vydaným průkazem totožnosti¹ a prokázat, že má potřebné finanční prostředky úměrné délce a účelu plánované cesty.

Pokud chtěl rakouský občan cestovat do ciziny, musel mít platný cestovní pas. Ten mohl být vydán každé svéprávné osobě, která nebyla policejním či soudním opatřením omezena v právu cestovat.

Výjimku tvořily cesty do zemí Německého spolku. V roce 1859 totiž Rakousko přistoupilo k drážďanské konvenci německých států o vzájemném volném pohybu občanů na svém území. K cestám do zemí Německého spolku stačil jen pasový list

¹ Jako průkaz totožnosti mohl sloužit domovský list, ale i pracovní knížka, vojenská knížka...

ověřující totožnost držitele. Na vnitroněmeckých hranicích pak byly zrušeny pasové kontroly.

Cestoval-li rakouský občan před rokem 1914 do zahraničí, potřeboval cestovní pas jen tehdy, pokud byla jeho cílem země, která pas od cizinců vyžadovala, jako například Rusko či Bulharsko. Jinak se na říšských hranicích pasové kontroly neprováděly.

Za války bylo cestování omezeno a postupně se zavedly pasové kontroly a rovněž vydávání cestovních pasů bylo redukováno. Státní hranice bylo možné překročit pouze na určitých místech a to jedině s platným pasem.

Po vzniku Československa v roce 1918 se vydávání pasů zpřísnilo. V prosinci vyšlo ustanovení, které definovalo, komu je možné cestovní pas vydat. Cestovní doklad mohli dostat ti občané, kteří dodali potvrzení berního úřadu o zaplacení daní a veřejných dávek a složili kauci na daně a dávky budoucí. Tyto požadavky se časem změnily a postupně docházelo k uvolňování cestovních styků. Povinnost pasové kontroly a překračování státní hranice jen na určených místech ale přetrvávala i nadále.

K definitivnímu obnovení volného cestování do ciziny došlo až vládním nařízením z 9. června 1921, kdy byla většina válečných pasových předpisů omezujících cestování do ciziny zrušena.

Kromě několika výjimek, týkajících se například možností cestovat do Sovětského svazu, nebyli občané Československa v období mezi lety 1918 – 1938 v pohybu přes hranice nějak významně omezeni a nebylo jim v pohybu nijak bráněno. Nová omezení následně nastala v době krize roku 1938 a za druhé republiky.

Zde je tedy vidět, že v době monarchie i v meziválečném období lidé často cestovali, ale jejich pohyb mohl být buď kontrolován prostřednictvím cestovního dokladu (pasu), nebo ve zvláštních případech i úplně omezen.

2. Člověk na cestách aneb Cestovatel, nebo turista?

Mezi nově vzniklým druhem zábavy – turistikou – a cestovatelstvím se začaly tvořit rozdíly. Které konkrétní to byly? A Jak se od sebe lišili cestovatel a turista?

Cestovatel je charakteristický tím, že objevuje místa, na kterých před ním ještě žádný jeho kolega nebyl. Aktivně vyhledává dobrodružství a je také zkušeným pozorovatelem. Nenechává si své poznatky a zkušenosti nabyté během putování pro sebe nebo pro úzký okruh přátel, ale předává své svědectví o navštívených krajích širší veřejnosti. Toto svědectví pak může být ve formě písemné či obrazné, v podstatě tedy cestopis nebo cestopisný deník.

„Turista je člověk, který je na cestě, který cestuje. Důležitou roli zde však hraje důvod této cesty. Turista necestuje z pracovních nebo z náboženských důvodů, ale čistě kvůli cestování samotnému.“² Zároveň je turista také ten, kdo cestuje za zábavou a zotavením, převážně pěšky, ale i drahou, parníkem či automobilem. Jeho cesta by měla být delší než 24 hodin – v opačném případě by se totiž jednalo o výletníka a nikoli o turistu.

Významnými znaky, kterými dále rozlišujeme cestovatele od turisty, je také to, že (na rozdíl od prvního) turista aktivně nevyhledává dobrodružství v takové míře, cestuje na místa již prověřená a známá; může využívat služeb cestovních kancelář. Pokud cestuje sám nebo ve skupině, má vše předem naplánované. V tom jsou mu nápomocni knižní průvodci a další odborné publikace.

Jiří Guth-Jarchovský ve své knize *Turistika*³ popisuje 4 druhy turistů. Jsou to: a) turisté pěší, b) turisté novodobí, c) turisté kombinovaní a d) turisté horští.

Turisté pěší jsou ze všech nejsvobodnější, neboť je neomezuje jízdní řád ani cesty. Naopak turisté novodobí využívají všech možných dopravních prostředků – vlaku, parníku, automobilu i kola. Výhodou tohoto cestování je rychlost, ale ztrácí se svoboda, když je člověk závislý na jízdních řádech.

Typem, který se oběma předchozími prolíná, jsou turisté kombinovaní. Ti používají dopravní prostředek pro cestu do té které končiny a dále už putují pěšky a poznávají blíže krajinu.

² Ulmanová K.: *Cestování před sto lety*, Praha, 2011, str. 13

³ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003

A jako poslední jsou turisté horšší, tedy horolezci, „...*kteří slézají vysoké kopce, hory, skály a temena, zejména alpská, nebo hory mimoevropské z neodolatelné touhy po širokém rozhledu, jenž korunuje jejich námahu.*“⁴

A do kterého typu bychom zařadili učitele na cestách? Pravděpodobně by to byl jakýsi mezistupeň mezi cestovatelem a turistou, tzv. cestovatel-odborník.⁵ S cestovatelem jej spojují odborné znalosti a pozorovací talent, ale jelikož se na cestách často orientuje dle průvodce a zkouší turistické atrakce, má také blízko i k turistovi. Cílem jeho cesty je nashromáždit co nejvíce informací týkajících se jeho oboru a rozšířit si obzory v rámci předmětu, který vyučuje.

Cestovatel-odborník se navíc vyznačuje tím, že jej na cesty mohla vyslat nějaká instituce. V případě učitelů to před rokem 1918 bylo Ministerstvo kultu a vyučování, po vzniku samostatné republiky pak Ministerstvo školství a národní osvěty. Zároveň mohly pedagogy podporovat i různé spolky, v nichž se učitelé angažovali. Tyto instituce pak učitelům poskytly finanční podporu.

Ale ať už byl člověk cestovatel, turista nebo cestovatel-odborník, vždy mu šlo hlavně o to nejdůležitější, o požitek ze samotné cesty, z poznávání výjimečných, krásných míst a zajímavých lidí a o nabytí nových dojmů.

⁴ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, str. 34

⁵ Ulmanová K.: *Cestování před sto lety*, Praha, 2011

3. Jak neplýtvat časem aneb Efektivní cestování

Než-li se člověk někam vydá, je důležité se na cesty řádně přichystat: *„Že na cestu je potřeba příprav je stará pravda, ale přec ne dosti oceňovaná. [...] Přípravy jazykové, historické a etnografické jsou arci nejdůležitější a zejména návštěva krajů a míst historicky důležitých bez nich vůbec neobejde.“*⁶

Každý, kdo cestuje do zahraničí, chce svého času co nejvíce využít, neplýtvat jím a poznat mnoho nových věcí. Především proto, že má obvykle k dispozici jen krátký čas dovolené nebo prázdnin. Na cestách by ale člověk neměl nikam spěchat a měl by si vychutnávat nové zážitky. Z toho důvodu bylo velmi důležité cestu správně naplánovat.

V tomto byly velmi nápomocné cestovní příručky. Poskytovaly velké množství praktických informací o místě, kam se cestovatel zrovna chystal. K těm základním patřila historie města, hlavní památky a navrhované trasy prohlídek města. Dále zde mohly být tipy na hotely, restaurace nebo kulturní akce, nechyběl ani kalendář slavností nebo adresář.

Cestovní příručka často určovala, co vše člověk v daném místě navštívil a jaký si o něm vytvořil obrázek. Bylo zde nebezpečí, že se člověk bude soustředit jen na předměty popsané v knize: *„...sami podle Baedekra vyznačíme si příští cestu a potom se železnou vytrvalostí a houževnatostí vyhlížíme z okna vagonu, dívající se v pravo, v levo, podle příkazů cestovní příručky, a kontrolující, je-li tam opravdu ten hrad, vrch nebo památník, o kterém je v knížce zmínka.“*⁷ Ostatní zajímavosti pak mohly být v lepším případě opomenuty, v horším je cestovatel ani nezaregistroval, protože nebyly v knize uvedeny.

K efektivnímu cestování dále patřila i vhodně zvolená doprava. Nejčastěji byla využívána doprava železniční. Přičemž cestovatelé nemuseli nutně volit jen tu nejkratší trasu, ale brali ohled i na to, co vše mohou při cestě spatřit z okna vlaku. Z tohoto důvodu pak bylo nejlepší sedadlo v kupé to u okénka. Člověk skrz ně mohl poznat přírodu, ráz krajiny, osídlení a způsob obživy místních obyvatel. Samozřejmě mu také cesta rychleji uběhla, nebyla monotónní.

⁶ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, str. 46

⁷ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, str. 43

S výhledem souviselo i rozhodování, zda bude jízda pokračovat i v noci, kdy nebylo možno nic zahlédnout, ale na druhou stranu to znamenalo rychlejší přemístění.

Cestování vlakem nebylo vždy bez těžkostí: „*A kde zůstal svěží, libý vzduch, který jen ob čas ti zavane, smíš-li pootevřít okno, vzhledem ke spolucestujícím?*“ ptá se Guth-Jarchovský. „*Strach před průvanem, třeba bezdůvodný, promění úzký prostor záhy ve škatuli kysličníku uhličitého, promíseného nad to páchněmi potravin, tabáku, voňavkami, výpary a kouřením lokomotivy, deroucím se všemi skulinami do kupé zaprášeného a špinavého, do jehož polštářův usazují se někdy s odpuštěním i štěnice.*“⁸

I přes tyto obtíže zůstávalo cestování drahou oblíbené, především pro svou rychlost a relativní pohodlí. Rovněž učitelé na svých cestách železnici hojně využívali a po návratu často i reflektovali rozdíly mezi českou a zahraniční vlakovou dopravou.

Dalším dopravním prostředkem užívaným při cestách byly lodě. Ať už jel člověk do Británie, projížděl mezi ostrovy v Baltském moři nebo cestoval za svým poznáním mimo Evropu, vždy byl nucen využít služeb tamější lodní dopravy. Rovněž plavba na lodi měla své výhody i nevýhody. Samozřejmě pro mnohé Čechy představovala takováto cesta nový netradiční zážitek. Na druhou stranu asi nejčastěji zmiňovaným negativem byla mořská nemoc, kterou často cestující trpěli a která jim dojmy z cesty velmi znepříjemňovala.

Pro urychlení dopravy po městech a do jejich okolí mohli cestovatelé použít tramvaje či automobily, což také mnozí z nich dělali. V moderních metropolích jim bylo k dispozici metro (například v Londýně). Pojížděky autokarem mohli pedagogové využít v Berlíně, Paříži, ale zmiňují je i učitelé, kteří se roku 1930 zúčastnili studijní cesty na stockholmskou světovou výstavu. Tímto způsobem si i oni zkrátili prohlídku Berlína a Kodaně, kde se výprava také zastavovala.

Jak knižní průvodce, tak i dopravní prostředky umožňovaly větší efektivitu cestování. Vše bylo možné do puntíku naplánovat za použití knižních průvodců a jízdních řádů. V důsledku toho také cestovatelé mohli navštívit ve striktně vymezeném čase všechna místa, která dychtili vidět.

⁸ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, str. 25

II. Proč cestovat aneb Důvody a cíle učitelů

Pohnutky k cestování mohou být u různých lidí rozdílné, každý může upřednostňovat jiné zájmy. Někteří touží opustit každodenní stereotyp, získat nové zážitky, uvolnit se, prožít něco zábavného. Jedou do ciziny a navštěvují zábavní parky, kasina a podobné turistické atrakce, nenechají si ujít koupel v moři a relaxování na pláži.

Pro druhé je cestování spíše prostředkem sebevzdělávání, poznání a poučení, doplnění znalostí a rozšíření obzorů. Ti vyhledávají jak kulturní, tak i přírodní bohatství země a snaží se během pobytu v zahraničí načerpat co nejvíce informací a dojmů.

Pro všechny pak je ve větší míře cestování splněním snů, proto se většinou snaží skloubit vše dohromady, tzv. spojit příjemné s užitečným. Prohlédnout si zajímavé exponáty v muzeu nebo v galerii, ale také si užít příjemný den na pláži a vykoupat se v moři.

1. Vzdělání i odpočinek aneb Motivy cestování

Podobně jako profesionální cestovatelé, i pedagogové nacházeli inspiraci k poznávání cizích krajů v četbě cestopisů. Například Richard Branžovský, ředitel státní české reálky na Malé Straně v Praze, píše, že už jako malý hošík četl cestopisné povídky a toužil vidět tyto vzdálené kraje na vlastní oči: „...*toužil jsem spatřiti ty dávné kraje, v nichž se odehrávaly děje povídek, Helgoland, Turecko, Javu, Borneo, Sumatru aj.*“⁹

Ve svém článku ve výroční zprávě školy popisuje důvody k prázdninové cestě také pedagog reálky v Českých Budějovicích, profesor Matěj Kaska. Rád by si odpočinul od každodenního shonu ve škole, načerpal novou energii, ale zároveň by také rád získal nové znalosti a zkušenosti: „*Přemýšlíme, kam bychom si vyjeli, abychom se po dlouhé námaze zotavili a zároveň poučili. Chceme pookřáti po dlouhé práci i nabýti pokud možno příjemně nových zkušeností a prohloubiti vědomosti vlastním názorem, který vždy v duši vzbudí představu jasnější a trvalejší než sebe krásnější popis aneb obraz.*“¹⁰ Nakonec se jim k tomuto účelu zdálo nejvhodnější pobřeží Baltského moře.

M. Kaska však nebyl jediným učitelem, který měl takovéto představy o trávení prázdnin. Mnoho učitelů chtělo ony dva volné měsíce efektivně využít. A cestování se zdálo jako vhodný prostředek k oddechu i k nenáročnému nabývání dalších vědomostí:

„*I tu si má člověk dopřáti aspoň jednou za čas, aby někam si vyjel, prach denních starostí a mrzutostí se sebe strásl, myslí volnější uzdu pustil, na duchu pookřál a se občerstvil.*“ Takto zdůvodňuje cestování profesor Josef Rybička, vyučující z gymnázia v Písku, a pokračuje: „*Cestování má však i svoji významnou stránku sociální a kulturní. Ten, kdo mnoho viděl, má zcela jiný názor životní, jest daleko přístupnějším názorům cizím a vlastní názor nových i krásných věcí utkví hluboko v jeho nitru a v duši vzbudí představu jasnější a trvalejší, než sebe krásnější popis aneb obraz.*“¹¹

⁹ Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále jen LA PNP), Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 3

¹⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Českých Budějovicích, 1904 – 1905, str. 3

¹¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Rybička J., *Dojmy z cesty po Bavorsku, Švýcarsku a sev. Itálii*. In: Výroční zpráva c. a k. gymnasia v Písku, 1912 – 1913, str. 3

Oba pedagogové zastávali podobný názor: nejdůležitější je, aby každý člověk získával zkušenosti na vlastní kůži, ne zprostředkovaně. Jedině tak nové informace nevymizí z paměti a emoce s nimi svázané se uchovají ještě dlouho poté.

Avšak cestovatelským záměrem pedagogů bylo především nabytí nových vědomostí a dojmů, které měly především obohatit jejich výklad ve výuce a dětem lépe přiblížit probíranou látku. Například v hodinách dějepisu se lépe probíraly dějiny umění, potažmo historické stavební slohy, pokud mohl vyučující hovořit z vlastní zkušenosti a vyličit své osobní zážitky a pocity, které získal třeba na cestě po Itálii nebo díky návštěvě pařížských muzeí. Učitel náboženství profesor Josef Baťka¹² z Nymburka zase toužil navštívit biblická místa v Egyptě a Palestině, aby mohl hovořit o tom, co sám viděl, a ne jen o tom, co četl.

Stejně tak byly užitečné zážitky z cest pro učitele zeměpisu nebo přírodopisu. Mohli tak v hodinách přesně vyličit přírodu, hospodářství, kulturu a zvyky obyvatel země, kterou zrovna v hodině s dětmi probírali. Tito pedagogové měli často dobrodružnější povahu, některé věci chtěli zkusit na vlastní kůži, byli více v kontaktu s místním obyvatelstvem. O tom vypovídají i jejich zápisky.

V neposlední řadě cestování využívali i učitelé odborných škol, kteří také čerpali inspiraci ze zahraničí. Informace o průmyslu a technickém pokroku ve svém oboru mohli získat díky cestám na světové výstavy nebo díky návštěvám zahraničních odborných škol a továren.

Cestování se pro mnohé učitele stalo součástí přípravy na výuku: „*Také jsem si řekl, že poznám co možná nejvíce krajů, o nichž budu jako učitel dětem vyprávět. Chtěl jsem hlavně poznat památky staré kultury římské a kultur východních. Již dříve jsem poznal téměř všechna největší města Evropy i s jejich museálními poklady. Nyní jsem projel a prostudoval celou Itálii a vydal se na cestu kolem Středozemního moře, do mocenské oblasti starého Říma. Prohlížel jsem širé oblasti po stránce zeměpisné, ale bedlivě jsem si všímal také lidu, jeho životního názoru, náboženského cítění a uměleckých památek,*“ vzpomíná Otakar Dorazil.¹³

¹² Národní archiv, Ministerstvo školství a národní osvěty (dále jen NA MŠANO), karton č. 3959, Baťka J., *Zpráva o studijní cestě do Egypta a Palestiny*. inv. č. 2262, sign. 147995/30

¹³ Dorazil O., *Chtěl jsem být učitelem. Škola v míru i ve válce*, Praha, 1945, str. 26

Dále ve svých vzpomínkách popisuje své nadšení pro cestování, a také jak se těšil, až bude svým žákům o všem vyprávět: „*Jak volně se mi dýchalo v saharských oasách! Co to znamenalo: stát na půdě fojnického Karthaga, pohlížet na egyptské pyramidy, prodlévat v Getsemanské zahradě jerusalémské, proplétat se obrovitými troskami chrámu v syrském Baalbeku, pozorovat za měsíční noci Aju Sofii v Cařihradě, kreslit si v duchu rozlohu Perikleových Athén s vrcholku Akropole!*“ A jako správný učitel na všech těchto památných místech myslel na děti a na školu: „*Co v tom všem bylo slavnostního nadšení a kolikrát se mi vynořila myšlenka na školu. „O tom všem musíš hochům povídat!*“¹⁴

Jak bylo řečeno, k cestování mohly každého vést rozdílné pohnutky. Z výše uvedených úryvků je patrné, že u pedagogů převládala hlavně snaha o to, aby získali větší rozhled a vědomosti, aby získali nový pohled na svět. Toto vše pro ně bylo přínosem jak v osobním, tak i v profesním životě. O své zkušenosti se pak dělili se žáky, snažili se jim rozšířit obzory v historii, umění či v zeměpise.

V neposlední řadě byl důvodem k cestování odpočinek po často náročném školním roce a načerpání sil do toho dalšího.

¹⁴ Dorazil O., *Chtěl jsem být učitelem. Škola v míru i ve válce*, Praha, 1945, str. 26

2. Podmínky a výhody aneb Přednosti stavu učitelského

Snad nejdůležitější podmínkou pro to, aby učitel mohl vyrazit do zahraničí, byla chuť cestovat a dále se vzdělávat. Dále tu pak figuroval i dostatek volného času a financí. Volný čas u pedagogů nebyl závažným problémem, jelikož k cestování mohli využít období vlna během velkých prázdnin. Jinak už tomu bylo s financemi, jelikož výdaje na delší cestu byly značné a ne každý si mohl dovolit zaplatit je z osobních zdrojů.

Z hlediska financování můžeme kantory rozdělit do dvou skupin:

Zprvė na ty, kteří se vydávali na cesty za poznáním v době letních prázdnin a tuto dovolenou podnikli především na vlastní náklady. Jelikož jeli o prázdninách, nejednou výlet pojali jako rodinnou dovolenou a vzali s sebou i manželku. O cestě poté mohli nebo nemuseli podat nějaké pojednání, ať už např. ve formě článku do školních novin nebo do výroční zprávy školy.

Do druhé skupinky bychom pak zařadili ty, kteří se vydávali na studijní cesty, které byly z větší či menší části financovány ministerským stipendiem. Tito pedagogové pak vyjížděli většinou sami nebo v doprovodu svých kolegů (například cestu na stockholmskou výstavu absolvovalo 54 účastníků). Po návratu pak museli povinně odevzdat Ministerstvu školství zprávu, zda svěřené finance plnohodnotně využili.

Obě skupiny pak spojovalo to, že pedagogové z velké části chtěli nabyté poznatky a zkušenosti sdílet se svými studenty a kolegy ve škole.

Právě díky té okolnosti, že učitelé necestovali pouze ve vlastním zájmu, ale také v zájmu svých studentů, mohli na cestách využívat drobné výhody jako třeba snížené jízdné na dráze. Dalším kladem jejich zaměstnání pak byla možnost získat na studijní cestu do zahraničí finanční příspěvek od Ministerstva školství a národní osvěty (respektive Ministerstva kultu a vyučování) – cestovní stipendium.

Avšak pro to, aby pedagogové mohli tyto a jiné výhody využít, existovala řada pravidel, jimiž se museli řídit.

Co se týče cest vlakem, v době samostatné republiky měli učitelé v činné službě rozhodnutím Ministerstva železnic v období hlavních prázdnin možnost využít při cestě drahou prázdninové legitimace, které je opravňovaly kupovat si jízdenky za sníženou

cenu. Tyto legitimace se vydávaly na dobu od 15. června do 15. září a platily pro II. nebo III. vozovou třídu.

V *Příručce republikánského učitele a správce školy*¹⁵ z roku 1930 se píše, že průkazky se vyhotovovaly na základě seznamu žadatelů, který byl sepsán a potvrzen správou školy, na níž žadatelé působili. Seznam musel být dále předložen příslušnému ředitelství státních drah a doložen nenalepenými podobenkami žadatelů. Fotografie musely být na přední straně podepsané. Dle *Příručky* navíc každý musel přiložit k žádosti sepisné, které činilo 20 Kč za průkazku (bez zřetele na vozovou třídu), a kolkovné, čítající 10 Kč za průkazku pro II. třídu, nebo 5 Kč za průkazku pro III. vozovou třídu. Nutno ovšem dodat, že cena kolkovného i sepisného se časem měnila.

V roce 1932 vyšla nová *Příručka*,¹⁶ která ředitele upozorňovala na změny týkající se poukázek na snížené jízdné. Od 1. ledna 1931 se totiž cena sepisného za prázdninovou průkazku zvyšovala, a to na 30 Kč pro II. i III. vozovou třídu. Cena kolkovného zůstávala stejná. Žadatel tedy musel celkově zaplatit za legitimaci do II. třídy 40 Kč, do III. třídy 35 Kč, přičemž průkazka pro II. třídu automaticky platila i pro třídu III.

Kromě slev na jízdném určených přímo pro ně, mohli pedagogové využít i jiných výhod, které dráhy nabízely všem cestujícím. Mezi ně patřila i okružní jízdenka, tzv. „okruženka“. O té se učitelé zmiňují převážně ve zprávách z období monarchie.

Lístek byl vhodný pro cestovatele, kteří chtěli během dovolené navštívit co nejvíce míst. Jejich cílem nebylo jen dojet na místo a tam strávit celou dovolenou, ale postupně poznávat různá města. Díky „okruženke“ pak odpadly starosti se sháněním jízdenek v každé stanici, cesta se dala dobře naplánovat a jízdné vycházelo levněji. Tyto lístky doporučovaly i některé průvodce, například *Šulcův illustrovaný průvodce. Neapol a okolí*: „...lístky okružní, hodící se pro ty cestující, kteří déle v Itálii setrvávají a i v místech nepatrnějších se zastavují. Lístky tyto poskytují v Itálii samé průměrnou slevu 20 – 25%.“¹⁷

¹⁵ Mík F., *Příručka republikánského učitele a správce školy*. Díl II., Praha, 1930

¹⁶ Mík F., *Příručka republikánského učitele a správce školy*, Díl III., Praha, 1932

¹⁷ *Šulcův illustrovaný průvodce XVIII. Neapol a okolí*, Praha, 1913, str. 16

A ti pedagogové, kteří s nimi měli během cest zkušenost, je pak zmiňovali ve svých člancích: „*Dříve než se na cestu do ciziny vydáme, opatříme si jízdní lístky okružní, které poskytují cestovateli výhody znamenité; třeba jen dobře voliti, abychom té výhody s prospěchem užili.*“ Takto okružní lístek ve svém článku vychvaloval Matěj Kaska a dále pokračoval v popisu jeho používání: „*Turista, který cestuje bez těžších zavazadel, sestaví si seznam míst, která miní navštívit, a obdrží k té cestě okružní lístek, jehož platnost se počíná i končí v tomtéž místě, odkud vyjede; třeba však dobře kombinovati, neboť kdyby se cestovatel uchýlil od cesty předem určené, nemá lístek platnosti.*“¹⁸

Už ne tak pozitivní zkušenost měl Karel Fadrus, učitel českého vyššího gymnázia v Zábřeze, při své cestě do Ravenny. S „okruženkou“ cestoval poprvé, ale ani jemu, ani jeho společníkům nebylo jasné, jak mají jet, zda přímo do Ravenny, nebo oklikou. A to i přes fakt, že na obálce sešitku bylo v několika jazycích napsáno poučení, jak lístek používat. Při kontrole konduktéra se pak ukázalo, že zvolili špatnou variantu, zajeli si mimo trasu vyznačenou na jízdence, museli zaplatit daň z lístku a pokutu. Jelikož se navíc odklonili od cesty, museli si do Ravenny dokoupit jízdenku novou.¹⁹

Kromě slev na dráze byla pro cestující pedagogy určena také státní stipendia. Pokud chtěli učitelé vyjet za poznáním do ciziny a načerpat tam nové znalosti, mohli požádat Ministerstvo o finanční podporu. Tyto možnosti měli jak za Rakouska-Uherska, tak i v období samostatného československého státu.

V době před první světovou válkou poskytovalo tyto podpory Ministerstvo kultu a vyučování ve Vídni. To organizovalo stipendia pro učitele mimo jiné na studijní cesty do Itálie a Řecka. Ministerstvo nabízelo cestovní stipendia na dobu jednoho semestru, popřípadě na cestu o hlavních prázdninách. O peníze si v této době zažádali například Karel Fadrus, který jel v roce 1912 do Palestiny, nebo František Nábělek pro své cesty do Palestiny, Sýrie a Arábie v letech 1909 – 1913. Z výroční zprávy vyšší reálky

¹⁸ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Českých Budějovicích, 1904 – 1905, str. 3

¹⁹ LA PNP, Fadrus K.: *Ravenna. Dojmy z cest*. In: Výroční zprávy ŠŠ, Čtrnáctá výroční zpráva C. K. Českého vyššího gymnasia v Zábřeze, 1909 – 1910, str. 3

v Lipníku²⁰ se dozvídáme i o profesorovi Josefu Zázvorkovi, který podnikl studijní cestu po Německu a navštívil tamější muzea.

Podmínky pro udělení stipendia byly za monarchie následující: úplná učitelská způsobilost pro klasickou filologii nebo zeměpis a dějepis a nejméně tříletá praxe jako samostatný učitel na střední škole. Uchazeč musel k žádosti přiložit také svůj životopis, kvalifikační tabulku, osvědčení o praxi, osvědčení o učitelské způsobilosti a publikované nebo k publikaci zamýšlené vědecké práce. Na druhou stranu žadatel nemusel uvádět zvláštní důvod cesty ani to, zda už v dané oblasti byl nebo ne. Žádost následně procházela přes ředitelství školy, zemské školní úřady na Ministerstvo kultu a vyučování do Vídně.

Ze začátku dostávali stipendia hlavně učitelé klasických jazyků, dějepisu a zeměpisu. Cestu mohli podniknout v období letního semestru, do něž byly zahrnuty i hlavní prázdniny. Důležité je, že stipendisté po tuto dobu pobírali plat. Mnoho z nich byli totiž otcové a živitelé rodin, a pokud by měli na tak dlouhou dobu přijít o příjem, mohlo by to pro jejich rodiny znamenat finanční zátěž, nehledě na to, že by z těchto důvodů ani nemuseli chtít na cestu vůbec odjet. Povinností držitelů stipendia bylo po návratu podat Ministerstvu zprávu o tom, jak cesta proběhla, která konkrétní místa navštívili a jak nové zkušenosti a poznatky hodlají využít ve svých hodinách.

Jestliže chtěli pedagogové jet například za antickými památkami do Řecka, mohli od Ministerstva navíc obdržet volné vstupy do muzeí a archeologických lokalit a dostali slevu na parník rakouské společnosti pro přepravu do Řecka. V neposlední řadě měli učitelé i podporu při kontaktování zahraničních institucí a při jejich následných návštěvách.

Po vzniku samostatného Československa se učitelé se žádostmi o cestovní stipendium začali obracet na Ministerstvo školství a národní osvěty. Po roce 1920 zde bylo zřízeno oddělení pro školské a kulturní styky s cizinou. Ministerstvo mohlo vyslat české studenty a učitele do zahraničí, mohlo jim udělovat podpory či stipendia. Jelikož Ministerstvo uznávalo význam zahraničního studia a v jeho rámci autopsie, tedy vlastních zkušeností žáků, středoškolských i vysokoškolských studentů a pedagogů,

²⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Zázvorka J.: *Črty z cesty po Německu*. In: 11. Výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku, 1905 – 1906

byly pro ně pořádány různé exkurze a studijní cesty. Jejich nesporným přínosem bylo jak poznání jiné kultury, tak i rozvoj jazykových schopností.

Zároveň se Ministerstvo snažilo o recipocitu, takže zde byla možnost pro zahraniční studenty navštěvovat československé školy. Jednalo se například o studenty z Francie, Rumunska či Jugoslávie. *Příručka školské a osvětové správy* z roku 1934 popisuje výměnu studentů Československa a Francie takto: „*Vysokoškolští studenti i středoškolští žáci francouzští nebo českoslovenští budou moci nabývat akademických hodností a vysvědčení toho kterého státu, když učiní zadost týmž podmínkám, jako studenti domácí nebo když se podrobí všem nařízením platným v tom kterém státě, týkajícím se rovnocennosti studií a úlev.*“²¹

Z hlediska cestovních stipendií určených pedagogům byla pro hladký průběh vypsání, zpracování, udělení finanční podpory a její následné kontroly ve formě odevzdané zprávy potřeba spolupráce několika úřadů. Prvním z nich bylo Ministerstvo školství a národní osvěty, kam žádosti přicházely. Jeho rozhodnutí však záviselo na souhlasu, který musel být udělen Ministerstvem financí. Zároveň muselo Ministerstvo školství spolupracovat s Ministerstvem zahraničí. Učitelé totiž při své cestě měli povinnost hlásit se v příslušných městech na československém konzulátu nebo vyslanectví.

Ze začátku se stávalo, že někteří pedagogové se na příslušném úřadě nenahlásili. Důvodem bylo především to, že o daném nařízení nevěděli. Profesor Jaroslav Ceerman ze státní odborné školy v Lomnici nad Popelkou se ve své zprávě o studijní cestě do Švýcarska a Francie hned na začátku omlouvá, že nesplnil podmínky k cestě. Vysvětluje to tím, že výnos Ministerstva školství o povinnosti hlásit se na příslušném konzulátu se k němu dostal až po návratu domů. Pro kontrolu přiložil ke zprávě kopii svého cestovního pasu.²²

Stejně tak o nařízení Ministerstva nevěděl ředitel státní průmyslové školy v Jaroměři Constantin Mráček, který v květnu 1924 pobýval ve Francii. Také se

²¹ Placht O., Havelka F., *Příručka školské a osvětové správy*, Praha, 1934, str. 1712

²² NA MŠANO, karton č. 3939, Ceerman J., *Zpráva o studijní cestě do Švýcar a Francie v r. 1923*, státní odborná škola v Lomnici nad Popelkou, inv. č. 2113, sign. 76558/23

omlouvá a pro potřeby Ministerstva jmenuje několik svědků, kteří mohou jeho pobyt ve Francii doložit.²³

Později už učitelé tyto problémy neměli a například profesor M. Vebr se při své studijní cestě po Polsku v létě 1931 hlásil na konzulátu ve Lvově;²⁴ František Veselovský se nahlásil na konzulátu nejprve v Barceloně, později v Madridu.²⁵ Tato hlášení měla především kontrolovat, zda pedagogové plánovanou cestu skutečně podstoupili tak, jak byla původně zamýšlena, a že svěřené peníze využili účelně.

Ovšem ani udělování stipendií se nevyhnulo těžkostem spojeným se špatně fungující byrokracií. Pro příklad v roce 1932 byl vypsán konkurz na udělení pěti prázdninových stipendií po 3 000 Kč pro středoškolské profesory a 10 stipendií po 1 500 Kč pro středoškolské studenty na pobyt v Jugoslávii. Ale Ministerstvo financí výplatu stipendií pro středoškolské studenty vůbec nepovolilo a ani na žádost neodpovědělo včas, i přes všechny urgency Ministerstva školství.

Výplatu profesorských stipendií povolilo tak pozdě, že stipendium ve snížené částce 2 400 Kč bylo vyplaceno pouze 3 profesorům. Celkem tedy v roce 1932 místo rozpočtových 30 000 Kč bylo na tato stipendia vydáno 7 200 Kč.

V důsledku finanční krize chtělo o rok později, v roce 1933, Ministerstvo školství vypsát jen jedno stipendium pro středoškolského profesora (3 000 Kč) a jedno pro žáka (1 500 Kč). Žádalo Ministerstvo financí o urychlené vyřízení žádosti o schválení, aby program mohl být schválen i jugoslávským Ministerstvem osvěty, teprve pak totiž mohly být vypsány konkurzy.

Souhlas byl vyžádán 15. dubna 1933, ale Ministerstvo financí odpovědělo teprve po dvojí telefonické urgenci a jedné písemné. V odpovědi uvedlo, že nemá námitky, ale podmínkou byla reciprocita. Ovšem odpověď přišla velmi pozdě, až 14. června, takže se vypsání a schválení stipendií muselo vyřídit co nejrychleji. Zároveň muselo být informováno Ministerstvo zahraničí, aby vyřídilo všechny důležité podrobnosti na vyslanectví v Jugoslávii.²⁶

²³NA MŠANO, karton č. 3942, Mráček C., *Zpráva o studijní cestě do Francie v květnu 1924*, inv. č. 2148, sign. 20968/25

²⁴NA MŠANO, karton č. 3966, Vebr M., *Zpráva o studijní cestě Dr. M. Vebra po Polsku*, inv. č. 2299, sign. 9150/3

²⁵NA MŠANO, karton č. 3942, *Zpráva čs. vyslanectví v Madridu*, Inv. č. 2148, sign. 20968/25

²⁶NA MŠANO, karton č. 3074, *Studijní podpory*, inv. č. 1721, sign 27 I

I přes některé těžkosti a nepříjemnosti však učitelů, kteří využili v meziválečném období možnost získání studijního stipendia, nebylo málo. Takto učinil například výše zmíněný František Veselovský,²⁷ který roku 1924 absolvoval studijní cestu do Španělska. Josef Kaďousek²⁸ i díky pobytu v Itálii v létě roku 1930 složil v říjnu téhož roku univerzitní zkoušku z italštiny.

Ministerská stipendia byla nesporně pro pedagogy výhodou. Umožňovala jim vycestovat do zajímavých zemí a poznávat místa, která by bez finanční podpory vlády jen těžko navštívili.

²⁷ NA MŠANO, karton č. 3942, *Zpráva čs vyslanectví v Madridu*, inv. č. 2148, sign. 20968/25

²⁸ NA MŠANO, karton č. 3960, Kaďousek J., *Zpráva o studijní cestě do Itálie od Josefa Kaďouska*, profesora obch. ak. v Hradci Králové, od 18. 7. do 1. 8. 1930, inv. č. 2266, sign. 160041/30

3. Kam vyrazit aneb Cíle učitelských cest

V této kapitole se zmíníme o cestovatelských cílech učitelů, o zemích a městech, která navštívili a co je na nich pravděpodobně přitahovalo.

Čeští kantoři poznávali především Evropu, zajímal je sever Afriky (Egypt, Tunisko) a blízký východ. Evropské státy jim byly kulturně blízké a snadno dostupné železnicí nebo lodí po moři, proto navštívili valnou část evropských států. Jen menší část pedagogů se vydávala i dále – jednalo se pak o delší, několikaměsíční cesty. Těmito cestovateli byli například Jan Hiller, který navštívil USA, nebo Josef Hříbek a Emanuel Fait, kteří procestovali střední Asii.

Ale vraťme se k Evropě. Na severu kontinentu lákaly učitele Švédsko, Dánsko a Norsko, dále Pobaltí a na severovýchodě Rusko. Kromě krásné severské přírody nabízely tyto země i kulturní zajímavosti. Přírodními krásami oplývalo jak jižní Švédsko, tak i Norsko, a to především mořskými fjordy. Někteří učitelé vyhledávali nespoutanou krajinu v ruských stepích a u Severního moře. Kulturními památkami se pyšnila především velká města jako Stockholm, Kodaň a Kristiánie.²⁹

Z těchto měst se cestovatelům asi nejvíce líbil Stockholm. Takto město popisuje R. Branžovský: *„Hrdě zdvihá se před námi ‚Mälarská královna‘, jedno z nejkrásnějších měst na světě, ze třpytivých vln moře Baltického, jež se tu slučuje s jezerem Mälarským. Moře zabíhá tu hluboko do pevniny, tvoříc výtečný přístav, prostoupený četnými ostrovy a poloostrovy na nichž jsou zbudovány cele čtvrti města rozkládajícího se na dosti vysokých stráních. Z těchto strání, jež město obklopují, vyčnívají tu a tam ještě holé žulové balvany. Tím nabývá toto město zvláštního rázu.“*³⁰ Díky této zvláštní poloze, kdy je město prostoupeno mořskými zátokami, poloostrovy a ostrůvky, se městu také říká „Benátky severu“.

Do Pobaltí se učitele vydávali především proto, aby poznali místa spojená se slovanskou historií (například ostrov Rujana byl spojen se slovanským kultem boha Svantovíta), ale také aby se osvěžili a odpočinuli si v mořských lázních. Cílem cest byla jak polská města, tak i města na území ruské říše Vilno,³¹ Riga nebo Petrohrad. Ten

²⁹ Dnešní Oslo

³⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 21

³¹ Dnešní Vilnius

upoutal hlavně svou úchvatnou architekturou: „*Petrohrad mně opět imponoval netoliko svou rozlehlostí, nýbrž mne i okouznil oslňujícím leskem nových budov chrámových se zlacenými neb postříbřenými střechami v sluneční záři magicky se třpytícími.*“³² Líčí poeticky své dojmy z ruského města Josef Doležal.

V jižní Evropě se cílem cest pedagogů v první řadě staly antické a renesanční památky Itálie a Řecka. Z mnoha italských měst a pamětihodností, která kantoři zhlédli, můžeme jmenovat Benátky a jejich náměstí sv. Marka s Dóžecím palácem. Takto město svým čtenářům vykreslil A. B. Svojsík: „*V nehybné, zelenomodré hladině vodní koupají se velkolepé chrámy, jichž nejnižší stupně jsou již ve vodě, nádherné paláce a mramorové můstky klenoucí se nad uličkami, v nichž místo kočárů a povozů jako rybky projíždějí černé gondole, namnoze nádherně vyzdobené.*“³³

Učitelé si samozřejmě nenechali ujít ani krásný dóm v Miláně, vykopávky v Pompejích a Herkulaneu, Pisu s baptisteriem a šikmou věží, Ravennu a v neposlední řadě samozřejmě hlavní město Řím a jeho umělecké poklady.

Dále ve Středomoří pak pedagogové procestovali ostrovy Korsika, Sicílie a Sardinie. Na Korsice se zajímali o místní obyvatele a o přírodu, méně je uchvátila města, například Ajaccio. Naopak Sicílie lákala právě pozůstatky antické architektury (chrámy, divadla...).

Starověkými památkami oplývala i severní Afrika, konkrétně Egypt a Tunis, kde stávalo slavné Kartágo. Své dojmy z Kartága vyličil Josef Doležal takto: „*Stanuv na půdě tak velepamátné, kde rozkládalo se druhdy město světové a mocný sok Říma, [...]nemohl jsem se ubrániti hlubokému dojmu, jaký na mne učinil ten, [...] když viděl jsem vůkol kolem sebe posvátný klid a prázdnotu na místech, kde na více než 2000 lety proudil život veleměsta...*“³⁴

Do Egypta se cestovalo především s cílem vidět pyramidy v Gize, navštívit Káhiru a alexandrijský přístav. Do středomořské oblasti bychom ještě zařadili i Palestinu, jenž turisty zajímala hlavně kvůli své provázanosti s křesťanstvím.

³² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J., *Z krajů Pobaltických*. In: XXXVII. program C. Kr. Českého gymnasia v Olomouci 1906 – 1907, str. 22

³³LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Svojsík A. B., *Cesta do Itálie*. In: Výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1903 – 1904, str. 14

³⁴ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J., *Z výletů ku břehům moře Středozevního*. In: XXXVI. program C. K. Českého gymnasia v Olomouci 1904 – 1905, str. 12

Díky pravidelnému spojení egyptské Alexandrie s rakouským přístavem Terst, se řada obyvatel habsburské monarchie mohla do Egypta vypravit poměrně snadno. Navíc se zde začala rozvíjet infrastruktura a zlepšovaly se podmínky pro turisty, takže se z Egypta stával vyhledávaný turistický cíl. Avšak často zmiňovaným problémem, který cestovatele v Egyptě trápil, bylo velké horko.

Do západní Evropy lákalo hlavně kulturní bohatství Německa, Francie, Belgie a Velké Británie. Švýcarsko zaujalo naopak svou nádhernou přírodou.

Ve Francii se pozornost kantorů soustředila hlavně na hlavní město Paříž. Zajímali se jak o místní muzea (Louvre...), tak i o divadla, galerie a architektonické památky – Versailles, Bastilu, chrám Notre Dame.

Podobné cíle měli i cestovatelé v Německu – v Berlíně muzea (Mořské muzeum, Národopisné muzeum), divadla, Braniborskou bránu či Říšský sněm, v blízkosti hlavního města pak Postupim. Středověký Chrám ve Špýru či románský dóm a Lutherův pomník ve Wormsu. V Drážďanech Zwinger a tzv. Zelené sklepení: *„Množství architektonicky krásných budov, [...] a hojnost vzácných, uměleckých sbírek, pořízených snahou panovníků saských, zjednało městu tomuto název ‚Florencie nad Labem‘. Svými světoznámými uměleckými poklady, které uloženy jsou v královských museích a sbírkách, vábí Drážďany odedávna na tisíce turistů,*“³⁵ píše M. Kaska, který se zde zastavil při cestě na dovolenou u Baltu.

Polsko a Rakousko ve zprávách zastupovaly země střen Evropy. Poznaň, Varšava či Krakov a Hnězdno s katedrálou a náhrobkem sv. Vojtěcha, to jsou jen čtyři z míst, kam v Polsku kantoři zavítali. Dalším byla například Toruň, rodiště Koperníkovo.

A na východě kontinentu zaujaly především státy na Balkáně: Bulharsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Rumunsko, Makedonie či Albánie. Naše učitele nezajímaly toliko místní památky, jako spíše příroda a původní způsob života místních slovanských národů. V jejich kultuře hledali ponaučení i inspiraci do svých hodin zeměpisu nebo tělocviku.

³⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 6

III. Konkrétní cesty učitelů

V této kapitole se budeme zabývat konkrétními cestami a informace doplníme přímo vzpomínkami učitelů. V první řadě se zaměříme na jejich přípravy – jak probíhaly, z jaké literatury a pramenů učitelé čerpali atd.

Budou nás zajímat jak jejich neobvyklé, nové a nezapomenutelné zážitky, (například první koupel v moři), tak i naopak jejich všední starosti, mezi než náleží hledání vhodného ubytování, stravy a rovněž dopravy.

Pedagogové se na svých cestách zajímali o množství rozmanitých věcí, proto ani my tyto skutečnosti neopomineme. V první řadě kantory přitahovaly kulturní a historické památky měst. Navštěvovali muzea, galerie, divadla a jiné turistické atrakce. Mimo město se podívovali přírodním krásám země a poznávali venkovský lid a jeho obyčej. V poslední řadě pak nevynechali ani důkazy technického pokroku.

A snad by to ani nebyli učitelé, kdyby se nezajímali o školský systém a o školy ve vybraných zemích. O tom se dále také zmíníme. Ať už to byly školy obecné, nebo odborné ústavy, pedagogové je neváhali navštívit a posléze se o nich zmínit ve svých člancích.

1. Před cestou aneb Cestovní přípravy

Jak již bylo řečeno výše, doba strávená v cizině měla být co nejefektivněji využita. Ať už se pedagogové vydávali na studijní cestu soukromě, v létě v rámci prázdnin a dovolené, nebo vyrazili za poznáním s finanční podporou v rámci cestovního stipendia od Ministerstva školství, vždy se na svou cestu předem perfektně připravovali.

Pokud šlo o teoretickou stránku cesty, bylo důležité nastudovat informace o cílové destinaci, v čemž kantorům pomáhala odborná literatura a knižní průvodci (ti byli často nezbytnou součástí výbavy i na místě), někteří se také učili alespoň základy místního jazyka (italštiny, novořečtiny, švédštiny...). Z praktické strany museli naplánovat trasu a dopravu podle jízdního řádu, ubytování a stravování.

K teoretickým přípravám patřilo studium průvodců, jak popisuje ředitel reálky na Malé Straně Richard Branžovský, který navštívil severská hlavní města Stockholm, Kristiánii a Kodaň: *„Taková četba jest zábavou nejen velmi příjemnou, nýbrž i prospěšnou. Nepřihodí se mi pak tak snadno, že bych na cestě opominul na něco se podívat, co by se nemělo vynechat; opominutí takové třeba by mně později velmi mrzelo.“*³⁶

Průvodce používali i Ladislav Lauda a Bohuslav Andrlík při studijní cestě do Itálie o prázdninách 1924. Ve zprávě pro Ministerstvo píše, že ve Veroně procházeli historické památky města: *„Každému monumentu věnovali jsme čas k důkladné prohlídce celku i detailu, polemizovali, doplňovali se v myšlenkách, „Baedeker“ byl neustále listován.“*³⁷

Ovšem ani bedekr nebyl zárukou hladkého průběhu cesty, obzvláště pokud měl cestovatel starší vydání. Pak se mu mohl přihodit podobný zážitek jako R. Branžovskému ve Stockholmu, který ve městě nemohl najít svůj hotel, protože měl neaktuální vydání cestovního průvodce. Ve zprávě z cesty proto čtenářům doporučuje, aby se vždy na cestu vybavili tím nejnovějším vydáním: *„Doporučuje se tudíž opatřiti*

³⁶ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 3

³⁷ NA MŠANO, karton 3942, Lauda L., Andrlík B., *Naše studijní cesta po městech severní Itálie o prázdninách 1924*, inv. č. 2148, sign. 20968/25

se před každou delší cestou – zejména do ciziny – nejnovější průvodce, neboť pomíjející jsou lidské věci.“³⁸

R. Branžovský se dále rozepisuje i o jazykových přípravách: „*Především hledím si osvojit jazyk země, kam cestuji, pokud mi není znám. I tentokrát opatřil jsem si podle seznamu knihkupeckého mluvnicki.*“³⁹ Ve svém článku ve výroční zprávě školy pak pro poučení studentů i pro zajímavost uvádí několik základních slov a frází v dánštině a ve švédštině.

Učitelé tedy nechtěli na cestě žádnou památku minout a s pomocí bedekrů vytvářeli cestovní rozvrh tak, aby nic zajímavého nevynechali. V souladu s cestovním rozvrhem si pak sestavovali a kupovali okružní jízdenky. Toto plánování mělo zároveň zabránit i tomu, aby na cestě plýtvali penězi či časem: „*Hlavní město Egypta prohlíželi jsme podle přesného rozvrhu. Sestavil jsem jej tak, abychom šetřili peněz a nemařili času,*“⁴⁰ líčí postup při návštěvě Káhiry ve výroční zprávě gymnázia v Zábřeze učitel Karel Fadrus.

Mnoho pedagogů cestovalo samostatně. Hlavně ti, kteří dostali státní stipendium určené jen pro ně samotné. Učitelé cestující na vlastní náklady pak mohli jet buď s kolegou, přítelem, rodinným příslušníkem (často to byla manželka) nebo opět samostatně. Kladem cestování na vlastní pěst bylo bezesporu to, že si cestující mohl zvolit sám, které památky navštíví a které ne a mohl si určit vlastní tempo cesty. Přednosti samostatnému cestování uváděl například R. Branžovský. Byl si vědom toho, že samotného ho mohou na cestě čekat různé potíže, ale neměl z nich obavy: „*Pro mne však má větší půvab, cestuji-li třeba i do vzdálených zemí zcela samostatně, ač mi tím vznikají nesnáze, jichž bych si mohl jinak uspořít.*“⁴¹

K přípravám ještě v některých případech patřila i volba cestovní kanceláře. Výhodou zakoupení služeb od cestovní kanceláře bylo, že cestující se nemuseli starat právě o výše jmenované praktické záležitosti, neboť kancelář jim celou cestu do detailů připravila. Negativem pak byla vyšší cena takovéto cesty. Nejčastěji jmenovanými

³⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 20

³⁹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 13

⁴⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fadrus K., *Kairo. Vzpomínky z cest*. In: Sedmnáctá výroční zpráva C. K. Českého vyššího gymnasia v Zábřeze, 1912 – 1913, str. 3

⁴¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 13

cestovními kanceláři, jejichž služby učitelé využili, byly anglická Cookova cestovní kancelář, Šulcova cestovní kancelář a Československá dopravní kancelář (Čedok).

S Cookovou cestovní kanceláří se vydávali za poznáním učitelé před válkou. Cestovatel a pedagog Josef Kořenský si u ní objednal výlet do Egypta v roce 1910. Ve stejném roce s ní do Skotska vyrazil i prof. F. Vojtíšek.⁴²

S Šulcovou cestovní kanceláří jel do severských zemí již zmíněný Richard Branžovský. Tato česká společnost kromě organizace cest vydávala a prodávala i vlastní průvodce, prodávala kupony na ubytování v jimi prověřených hotelech a nabízela i směnárenské služby.

Česká dopravní kancelář zajišťovala například cestu profesorů a učitelů průmyslových a odborných škol roku 1930 do Švédska a Dánska. Hlavním bodem zájezdu byla světová výstava konaná ve Stockholmu.

Méně časté byly cesty organizované nějakým klubem či spolkem, i když jejich podporu mohli učitelé rovněž vyhledat. Spolek Svatobor poskytoval stipendia na cestu do klasických zemí, Itálie a Řecka. Dále existovaly rozmanité turistické kluby, jejichž členy se mohli stát i učitelé. V letech 1930 – 1936 působily v Praze např. Klub přátel Orientu a v letech 1934 – 1935 Klub pro studijní cesty.

Klub přátel Orientu pořádal přednášky a cesty do zahraničí. Některé přednášky se odehrávaly v Městské knihovně na Mariánském náměstí a nebyly tematicky vymezeny. Přednášející mohl hovořit o jakémkoli cestovatelském či etnografickém tématu z různých částí světa. Členové Klubu se zabývali studiem života, kultury a historie orientálních národů a na tato témata se v Klubu pořádaly přednášky a organizovaly se studijní výpravy.

V letech 1933 – 1935 pořádal Klub tzv. Velkou cestu Orientem, která zahrnovala Turecko, Sýrii, Palestinu, Egypt a Řecko. Byla plánovaná na celých 5 týdnů. Tato cesta se v letech 1934 a 1935 konala dvakrát a to na jaře i v létě. V létě byly levnější lodní lístky a navíc velké procento účastníků tvořili učitelé, profesori, studenti a úředníci. Po následujících výpravách v r. 1935 si ale účastníci stěžovali na to, že

⁴² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Vojtíšek F., *Z výletu do Skotska*, In: Výroční zpráva c. k. státní české reálky na Malé Straně v Praze, 1910 – 1911

nebyla dodržena plánovaná trasa a také na další nepohodlí během cesty. Klub byl nakonec rozpuštěn.

Výpravy do Orientu z roku 1933 se účastnila i učitelka Emílie Jahnová, která později tuto cestu popsala v knize *Do Orientu*.⁴³ Zároveň je Jahnová i typickým příkladem učitele na cestách, jelikož se před výpravou pečlivě připravovala, četla průvodce i literaturu týkající se historie Egypta.

Mezi důvody, proč lidé cestovali s Klubem a ne s cestovní kanceláří, mohlo patřit i to, že Klub zájezdy pořádal v letních měsících, což vyhovovalo právě středním vrstvám společnosti, učitelům, profesorům, úředníkům či novinářům. Výprava trvala přibližně 30 dní, cena se pohybovala okolo 6500 Kč a minimální počet účastníků byl stanoven na 20 – 25 osob. Cesta se konala v dubnu a v červnu, kdy byly pro velmi teplé počasí ceny hotelů a služeb podstatně levnější.

Druhým z výše jmenovaných byl Klub pro studijní cesty. Klub pořádal v roce 1934 zájezd během července a srpna přes Balkán, Turecko, Řecko, Sýrii a Palestinu do Egypta.

I když spolky a kluby neposkytovaly na svých cestách takový komfort jako některé cestovní kanceláře, byly vzhledem k příznivějším cenám a výběru doby odjezdu oblíbené u lidí zaměstnaných ve školství, u studentů a úředníků.

Výhodou výprav organizovaných cestovatelskými kluby bylo to, že na rozdíl od zájezdů pořádaných cestovními kancelářemi si zde účastníci mohli průběh cesty upravit podle vlastních požadavků a potřeb. Zároveň pro ně byl zajištěn veškerý komfort a péče v zemích, jejichž jazyk a zvyky neznali. Navíc mnoho z nich by si takovou cestu nemohlo bez skupinových slev na dopravu, ubytování i návštěvu archeologických lokalit či muzeí vůbec finančně dovolit.

⁴³ Jahnová E., *Do Orientu*. Praha, 1933

2. Každodennost na cestách aneb Doprava, ubytování a strava

Podobně jako ostatním cestujícím se ani pedagogům nevyhnuly každodenní starosti a radosti na cestách. Mezi ně patřilo i to, jak najít vhodné ubytování, dopravu či stravování. Kromě vyhledávání turistických a přírodních památek, muzeí, galerií, kostelů a jiných pozoruhodností se učitelé zajímali také o místní obyvatele a jejich zvyky. Už z toho důvodu toužili například poznat a ochutnat i místní kuchyni.

V první řadě museli řešit dopravu. Jak již bylo řečeno výše, měli kantoři mnoho možností, jak se na místo dopravit – železnice, parníky, automobily. O cestovních výhodách, slevách a okružních jízdenkách jsme se také zmiňovali.

Zde tedy doplníme několik konkrétních postřehů pedagogů. Ve výročních zprávách středních škol se často objevují jejich poznámky ohledně místní dopravy, popisují jak cesty po železnici, tak i plavby lodí a srovnávají pohodlí českých a zahraničních dopravních prostředků.

Při cestě vlakem bylo pro učitele, podobně jako pro většinu cestujících, výhodně zaujmout sedadlo u okna. Při přejezdu z Doveru do Londýna mohli pozorovat zelenou anglickou krajinu s pastvinami. Ve Švýcarsku pak cestovatelé při jízdě vlakem žasli nad horskými drahami, které často vedly tunelem skrz hory, zároveň ale poskytovaly pasažérům dechberoucí výhledy do údolí.

Jízdu švýcarskou horskou železnicí popsal F. Pietsch: „*Nejvíce v úžas uvádějí horské dráhy; některé z nich jsou dráhy s normálním rozpětím kolejnic, vozíci náklady i osoby, jiné jsou stavěny jen pro letní proud cizinců a bývají většinou úzkokolejné. Nejznámější jest každému dráha Gotthardská, jež tvořila první spojení Švýcar s Itálií. Před hlavním tunelem i za ním projíždíme zvratnými tunely. Trať vjíždí do tunelu, otáčí se a současně stoupá. I dostáváme se vyjíždějíce z tunelu opět nad vchod do tunelu.*“⁴⁴

Kromě vlastních dojmů učitelé zaznamenávali i detaily, kterých si při cestování všímali. Jedním z nich byl i vzhled nádraží, přičemž například ta německá byla zařízena tak, aby člověk při nástupu nemusel jít po schůdcích, ale aby přímo z vyvýšené rampy mohl nastoupit pohodlně do vlaku. Francouzské vlaky měly na naše poměry nevídané

⁴⁴ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Výroční zpráva c. k. reál. gymnasia v Slaném, 1913 – 1914, *Vzpomínky z cest*. Dr. Ferd. Pietsch, str. 3

polstrované sedačky, a to i pro pasažéry ve třetí třídě. Dlouhé přejezdy mezi ruskými městy, které bylo nutno absolvovat i v noci, cestujícím zpříjemnila sedadla uzpůsobená k rychlé přeměně v lůžka na spaní.

Učitelé měli bohaté zkušenosti i s plavbou na lodi. Parníkem se přepravovali z Evropy do Afriky (konkrétně do Egypta) po Středozemním moři, cestovali lodí rovněž na severu, mezi ostrůvky v Baltu, ale i po Severním moři. Již zmíněnou velkou nepříjemností při tomto druhu cestování bývaly zdravotní potíže, konkrétně mořská nemoc.

Ta se nevyhnula ani některým pedagogům, takto ji popisuje prof. Jiří Janda, který při své cestě do severního Ruska strávil také několik dní na lodi v Ledovém moři: „*Ten den, respektive noc, stala se osudnou mým středoevropským útrobám. Kuchař náš, aby se vyznamenal, vystrojil znamenitý kulebaki, rybný pirog, k ,užinu‘ (večeři), a čeho nezmohla rozvlněná hladina a tanec naší lodi, hravě se podařilo slavnostní krmí bratrského národa! Nejblíží ,zavtrik‘ (snídaně) a ,aběd‘ odbyly se beze mne.*“⁴⁵ Ovšem i přes tyto nesnáze nakonec hodnotil cestu do Ruska jako příjemnou a užitečnou.

Kromě zmíněných dopravních prostředků, používali učitelé i auta a elektrické dráhy ve velkých městech, v Londýně rovněž metro.

Další věcí, kterou museli učitelé řešit, bylo ubytování. Nejčastější formou byl hotel. Méně časté bylo, že pedagogové na cestách využili penzionů, pronajímání soukromých bytů či domů a pohostinnosti někoho z místních obyvatel.

O vhodném a správném chování v hotelích se mohli cestovatelé poučit v knize Gutha-Jarchovského *Turistika*.⁴⁶ Autor zde píše, že každý by se měl před příjezdem dopředu ohlásit, aby s ním počítali. Považuje se za samozřejmé, že cestovatelé se budou chovat slušně a zdvořile k personálu i k samotnému hoteliérovi. Nakonec autor také upozorňuje, že by si člověk měl dopředu zjistit, zda je možné v hotelu i jíst, nebo zda musí využít restaurace jinde ve městě.

S vyhledáním vhodného hotelu mohly kantorům pomoci bedekry, které kromě jiného uváděly i jména jednotlivých hotelů a recenze jejich služeb. Například každý

⁴⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ: Janda J., *Na ruském severu. Cestovní dojmy z roku 1902*. In: 37. program prvního českého gymnasia státního v Brně, 1903 – 1904, str. 16

⁴⁶ Jiří Guth-Jarchovský: *Turistika. Turistický katechismus.*, Praha, 2003

Šulcův illustrovaný průvodce uváděl jména a adresy hotelů v daném městě, popřípadě nabízel i prodej hotelových kuponů v Šulcově cestovní kanceláři.⁴⁷

Co se týče kvality a ceny ubytování, cestovatelé většinou volili kompromis – levné, ale pokud možno kvalitní ubytování. Ceny hotelových služeb přitom byly podobně jako dnes závislé na sezoně. Za monarchie měli učitelé podmínky k cestování lepší, a proto si mohli dovolit cestovat v sezoně a tedy i zaplatit vyšší částku za ubytování. Naproti tomu za první republiky učitelé skutečně vybírali spíše levnější hotely a cestovali mimo sezonu.

Ovšem i s ubytováním mohly být různé těžkosti: „... *ubírám se do dříve objednaného hotelu, který úpravou a okolím svým málo mne uspokojil; po celou noc nemohl jsem takořka oka zamhouřiti pro hluk noční pouliční luzy a divil jsem se, že policie může něco podobného v tak velkém městě trpěti.*“⁴⁸ Takto líčí svou nespokojenost s ubytováním prof. Josef Rybička.

Podobný zážitek měli i pánové L. Lauda a B. Andrlík ve Florencii, kde také pro velký pouliční ruch nemohli v noci usnout a byli nuceni druhý den hotel změnit. Jak píší, nejlépe se jim spalo v Benátkách, kde v noci na ulicích nerachotily žádné vozy.⁴⁹

S ubytováním měl starosti i prof. P. Roubík, který při svém pobytu v Ravenně v únoru roku 1905 zjistil, že hotel, jenž si objednal, nebyl vůbec na své hosty připravený. V pokojích totiž nebyla kamna, kterými by si mohli pořádně zatopit, a jelikož venku byly asi 3 °C, byla hostům v noci pořádná zima.⁵⁰

Bylo tedy nutné správně si zvolit polohu hotelu tak, aby nebyl přímo v centru, kde by cestovatele rušily zvuky z ulice. Hotel by měl být od centra v adekvátní vzdálenosti tak, aby cestovatel nebyl rušen v noci, ale zároveň aby měl přes den blízko do centra města, zde se totiž většinou nacházely hlavní pamětihodnosti.

O pobytu v anglickém hotelu píše i Karel Matoušek, který zde bydlel při své prázdninové cestě do Anglie a jižního Skotska v roce 1929: „*V hotelu se žije dráže než v našich, ale familierněji a čistě. K dispozici jsou koupelny, různé místnosti <rooms>*

⁴⁷ *Šulcův illustrovaný průvodce IX. A. Řím (část 1. Údaje povšechné. Část praktická)*, Praha, 1912

⁴⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Rybička J., *Dojmy z cesty po Německu*. In: Výroční zpráva c. a k. gymnasia v Písku, 1913 – 1914, str. 7

⁴⁹ NA MŠANO, karton 3942, Lauda L., Andrlík B., *Naše studijní cesta po městech severní Itálie o prázdninách 1924*, inv. č. 2148, sign. 20968/25

⁵⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Roubík P., *Obrázky z cest po Itálii a Řecku. – Část I. Ze severu Itálie*. In: Výroční zpráva c. a k. státního vyššího gymnasia ve Slaném, 1905 – 1906

(*coffee-, commercial-, speakingroom*), aby anglický návštěvník hotelu měl všechno myslitelné ovzduší své navyklé domácnosti.“⁵¹

Prof. Kaska s chotí při svém pobytu v mořských lázních v Ahlbecku a v Sasnici volili pronájem vlastního bytu ve vilce. Hodlali vždy ve městě strávit několik týdnů, a toto byl pro ně nejpohodlnější způsob.

U místních obyvatel bydlel např. Rudolf Fähnrich při své návštěvě Korsiky nebo Marie Hrašová během své studijní cesty do Anglie. Oba dva k tomu vedly rozdílné důvody. Prvně jmenovaný chtěl především uprostřed korsických horalů poznat život a povahu Korsičanů.⁵² Oproti tomu Hrašová se prostřednictvím pobytu v rodině anglického kněze žijící na venkově chtěla více procvičit v anglickém jazyce. Chystala se totiž na delší pobyt v Londýně a poté na několikátýdenní jazykový kurz v Oxfordu.⁵³

S ubytováním se pak blíže pojí i stravování. Guth-Jarchovský každému, kdo chce skutečně poznat zemi, do níž se vypravili, doporučuje: „...*jez a pij nikoli to, čemu jsi zvyklý, ale hled' se přizpůsobiti stravě domácí a domácím způsobům*.“⁵⁴

Podobně jako tomu bylo u hotelů, tak i restaurace si člověk mohl vybírat pomocí bedekrů. A stejně jako s výběrem hotelu i se stravou mohla být turistům nápomocna cestovní kancelář. Ta totiž většinou zajišťovala oboje, jak přenocování, tak i jídlo. Samozřejmě si lidé mohli také připravovat sami vlastní jídlo, bez nutnosti návštěvy restaurace.

Pokud se pedagogové drželi rady Gutha-Jarchovského, měli mnoho možností seznámit se s jinými, často novými jídly, s francouzskou, italskou, německou, ale i se španělskou, švédskou a jinou kuchyní.

Své zkušenosti s cizokrajnými pokrmy popisují například kantoři Karel Matoušek nebo Matěj Kaska.

Matoušek, jak již bylo výše zmíněno, pobýval v Anglii a charakterizuje místní jídlo takto: „...*strava se nerovná naší, aspoň ne masitá, obyčejně tuhá. Předností každé*

⁵¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek, K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 28

⁵² LA PNP, Výroční zprávy SŠ: Fähnrich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914

⁵³ NA MŠANO, karton č. 3957, Hrašová M., *Jak jsem užila prázdninového stipendia do Anglie*, inv. č. 2239, sign, 9055/30

⁵⁴ Jiří Guth-Jarchovský: *Turistika. Turistický katechismus.*, Praha, 2003, str. 44

anglické kuchyně je breakfast, snídaně, podávaná však teprve k 9. hod.; je důkladná a rozmanitá, s nezbytným ham end eggs, topinkami, ovocným jamem a často s rybou; k ní se pije výborný čaj zlepšený čerstvým mlékem v jakosti skoro naší smetany. Horký čaj se předkládá v každém počasí bez rozdílu a je universálním nápojem této země jako víno ve Francii nebo pivo u nás.“

Takto podle něj vypadá charakteristická anglická snídaně. A dále pokračuje výčtem dalších nezbytností při typickém jídle: „*Nekonečný je výběr v ovoci a pečivu, jež lze též dostati v četných cukrárnách. Rajské jablíčko v nejrůznější úpravě hraje důležitou úlohu tamní stravy.*“⁵⁵

M. Kaska bydlel v soukromém bytě ve vile, takže na oběd se převážně stravoval venku v restauracích a v kavárnách. Podrobně popisuje jídla, která v přímořském městečku Ahlbecku na ostrově Uznjomo ochutnal. Ovšem večere už si s manželkou připravovali sami, jelikož ceny za večere v lázeňských hotelech, navíc v sezóně, byly přeci jen trochu vyšší. Při svých cestách si většinou zakoupili jídlo přímo v obchodě. Podobně tomu bylo při jejich pobytu v Sasnici. Vždy navštěvovali obchody, kde se prodávalo velké množství rozmanitých druhů ryb. V klidu domova si je mohli dle chuti připravit. A u večere pak už jen nasávali atmosféru přístavního městečka: „*Večeřeli jsme většinou doma a pohlíželi jsme s prostorné svého bytu na blízké moře, oživené rejem lodí...*“⁵⁶

Podobně i R. Branžovský v době dovolené pobýval v severských státech. Studentům a kolegům tedy líčil své zkušenosti se švédskou kuchyní, konkrétně se *sexou*, což byla typicky švédská večere o několika chodech, nejčastěji šesti: „*Sklepníci přinesli na náš stolek na talířích a miskách uzený jazyk, uzeného úhoře, rybu s majonézou, rajská jablíčka, lososa, 35stockholm, máslo, dvojí sýr, dvoje konzervy, čerstvého slanečka, anšovičky. Z toho všeho mohli jsme pojísti, co nám bylo libo.*“⁵⁷

Je tedy vidět, že mezi každodenní starosti pedagogů na cestách patřilo jak zajištění vhodné dopravy, tak i dobrého ubytování a stravy. Pokud učitelé využili služeb některé z cestovních kanceláří, měli vše zajištěno a péče o tyto věci jim odpadla. Pokud

⁵⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 28

⁵⁶ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Ze Svantovitovy země*. In: Dvacátá druhá roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1906, str. 15

⁵⁷ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 17

ale cestovali sami, vždy si také museli vše zajistit. Velmi nápomocné jim v tomto směru mohly být bedekry, které čtenáře upozorňovaly jak na vhodné ubytování v daném městě (například doporučené hotely), tak i na dobré restaurace.

3. Kdo cestoval aneb Tři typy učitelů

Všichni učitelé se na cestách zajímali převážně o věci, které byly spojené s jejich zaměřením ve výuce, s vyučovanými předměty. Od nich se dále odvíjel cíl cesty, způsob dopravy, místo ubytování i zájem o místní přírodní nebo umělecké památky. Z tohoto hlediska pak můžeme pedagogy rozdělit do tří skupin, tedy na ty zaměřené přírodovědně, humanitně a na učitele odborných předmětů.

Učitelé přírodovědného zaměření, tj. ti, kteří vyučovali zeměpis, přírodopis, chemii atd., velmi často opouštěli relativní bezpečí měst, přírodovědných muzeí či zoologických a botanických zahrad (o něž se samozřejmě také zajímali) a vydávali se pozorovat přírodu a místní obyvatelstvo přímo do terénu. V jejich zprávách se pak objevují obsáhlá líčení místní fauny a flory. Pokud bychom hledali v cestovních zprávách nějaké neobvyklé, ba přímo dobrodružné příhody, museli bychom se zajímat právě o jejich texty.

Je nutno ale říci, že pedagogové z velké části primárně na cestách žádné dobrodružství nevyhledávali. Cestu si pečlivě a do detailů naplánovali tak, aby je nečekalo žádné nepříjemné překvapení. Mohla je sice potkat malá nepříjemnost (například špatná volba hotelu, viz výše), ta byla ale rychle odstraněna a oni pokračovali dál podle plánu.

K těmto „dobrodruhům“ bychom mohli zařadit R. Fähricha, který, jak už bylo zmíněno, cestoval na Korsiku a tam přebýval v chudé horské vesničce u místních obyvatel, jelikož chtěl poznat a následně i vylíčit v národopisné studii jejich způsob života.⁵⁸ F. Faktor, učitel chemie a přírodopisu, rád vyrážel na východ, objevoval tajemství pohoří Uralu, kde také sám zkoušel rýžovat zlato.⁵⁹ Při další cestě, která jej vedla tentokrát na Kavkaz, se zase zastavil v Haliči, aby se na vlastní oči podíval, jak se zde těží petrolej.⁶⁰

⁵⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914

⁵⁹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Faktor F., *Vzpomínky z cesty na Ural*. In: Desátá výroční zpráva c. k. státní české reálky na Starém Městě v Praze, 1909 – 1910

⁶⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Faktor F., *Z cesty na Kavkaz*. In: Dvacátá sedmá roční zpráva c. k. české vyšší reálky v Č. Budějovicích, 1910 – 1911

Dalším učitelem, který vyhledával spíše přírodní krásy a poklady, byl přírodopisec Bohuslav Horák.⁶¹ I on se vydal na východ od vlasti, konkrétně do Černé Hory, do národního parku Kras.

Ve svém článku ve výroční zprávě školy popisoval krajinu, jíž procházel, a velmi dopodrobna, barvitě, živě a zároveň poeticky vyjmenovával jednotlivé zástupce fauny i flory, s nimiž se zde setkal, přičemž jakožto správný odborník a učitel nezapomněl uvést i latinské názvy zástupců zvířecí a rostlinné říše: „...*na dně rozsáhlé kotliny však spatříme tu rozkošnou lučinu, vedle políčko tabákové, kukuřičné nebo žitné, z něhož zvědavě vykukují modrá kvítka zrcadlovky (Specularia speculum) a modřence (Muscari comosum); živý plot mezi vším tvoří javor trojlaločný (Acer monspessulanum) propletený guirlandami barvínku (Clematis Vitalba), v houštině pak jako na stráži stojí nádherné akanty (Acanthus longifolia), vedle nich laškují s větříkem strdivka pýřitá (Melica cilata), bér (Setaria viridis), Cephalaria leucantha, nebo laštovičník a. j.*“⁶²

Na ruský sever se v roce 1902 vydal profesor Jiří Janda, který zde chtěl hlavně pozorovat přírodu a zvířata. Ze začátku jel vlakem, pobýval v Petrohradu, kde si také prohlížel přírodovědné sbírky muzeí. Odtud jel 70 hodin vlakem do Archangelsku a zde se ubytoval v hotelu, ale později putoval po krajině pěšky a setkával se s takovými nepříjemnostmi, jako byla například mračna komárů, která ho obklopovala a štípala. Z Archangelsku vyrazil na plavbu po Ledovém moři. Jakožto přírodovědec tady chtěl pozorovat severská zvířata. Při plavbě se dostal i za polární kruh, kolem poloostrova Kola, a viděl běluhy, tuleně a velryby.

Jejich loď během plavby kotvila na odlehlých biologických stanicích. Janda jedné z těchto zastávek na alexandrovske stanici využil, půjčil si loďku a se studentem petrohradské univerzity, který zde prováděl výzkum, vyrazili na lovecký výlet na ostrov Jelení. Nejenže je tady nečekaně zastihla bouře, která jim málem odnesla loďku, ale také zde měl ke své radosti možnost lovit tuleně.

Takto celou dobrodružnou příhodu popisuje ve výroční zprávě: „...*právě chystali jsme se ze zabahněné skrýše své vylézt, když jsem zpozoroval pohybující se těleso jakés as 80 krokův od nás na písčíně. „Tuljen!“ zašeptal druh, a oba horečně*

⁶¹ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Horák B., *Krajem černoorským*. In: Dvacátá devátá roční zpráva české vyšší reálky Karlínské, 1902 – 1903

⁶² LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Horák B., *Krajem černoorským*. In: Dvacátá devátá roční zpráva české vyšší reálky Karlínské, 1902 – 1903, str. 4

shledávali jsme, co z pomoklých nábojů dalo se upotřebiti. “Nechystali se totiž zvíře jen pozorovat, ale chtěli jej zabít a odvézt na biologickou stanici: „Já vtěsnal s bídou provlhlou patronu s kulí pětidílnou do pravé hlavně, a přítel našel šťastně v písku kovovou nábojnici pro kulovou hlaveň své trojky. Vpravivše se v polohu pokud možno pohodlnou, ležmo oba jsme zamířili. Tichý povel zazněl, a dvě rány zahoukly skoro neslyšně v hukot příboje. Tuleň mrštil tělem v pravo a v levo a pak nehybně zůstal ležeti. Zapomenuvše rázem všech útrap v silném ještě lijavci, rozběhli jsme se ke své kořisti. Bylo to polovzrostlé mládě tuleně groenlandského...”⁶³

Janda dále popisuje, jak se i se zastřeleným zvířetem vrátili na stanici, kde později nasedl na vracející se loď a opět odplul na pevninu.

Stejný autor zanechal o několik let později i své zápisky z cesty na Korsiku. Opět zde navštívil města, tentokrát Ajaccio a Vizzavonu, kde si prohlédl památky a přírodovědecké sbírky. Město ale brzy opustil a vydal se do přírody: *„Zdá se nám, jakobychom pluli v křišťálovém moři. Tak čistý je vzduch, že spočítáš černé body oveček na protějším svahu s rukou bys dosáhl červené stříšky pevnůstek na obranu převlaky⁶⁴ kdys postavené.“*

Takto líčí přírodu a pokračuje v popisu hory Monte d'Oro a okolního pohoří: *„A kol dokola hřeben za hřebenem a vrchol za vrcholem, vždy modřejší a modřejší a v údolích zelené pentlice sadů kaštanových a na srázích zelené koberce pastvin.“⁶⁵*

Pěší túru a objevování země na vlastní pěst si zvolil i F. Nábělek při svém putování Arménií, konkrétně okolím Vanského jezera. Zavazadla mu nesli mezci a on i jeho doprovod přespávali v místní vesničce. Opět i on popisuje dopodrobna přírodní podmínky: *„Na stráních rozvíjí se v létě bujná květena. Z dálky hoří nádherné květy orientálních máků, jako zlato svítí celé skupiny starčeků, hvozdíky s velkými vonnými květy tvoří trsy až tři čtvrti metru vysoké s celými sty květů...”⁶⁶*

Podobně barvitě vystihl o to, co spatřil při putování v údolí řeky Bochtanu. I zde se zajímal o přírodní bohatství, ale rovněž popisuje místní obyvatelstvo a jejich

⁶³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Janda J., *Na ruském severu. Cestovní dojmy z roku 1902*. In: 37. program prvního českého gymnasia státního v Brně, 1903 – 1904, str. 21 – 22

⁶⁴ Autor patrně myslel „před vlky“.

⁶⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Janda J., *Dva obrázky z Korsiky*. In: XXXXV. roční zpráva císař. král. Akademického gymnasia v Praze, 1908 – 1909, str. 11

⁶⁶ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Nábělek F., *Van a jezero Vanské v Arménii*. In: XXI. výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku, 1915 – 1916, str. 2

příbytky: „Zde stavějí se velmi primitivní chatrče z kamenů na sebe bez malty naskládaných, se střechou z roští a trávy. Mužové hlídají a pasou stáda, která skýtají obyvatelstvu hlavní výživu, ženy zde konají své obvyklé práce: předou, tkají, připravují pokrmy, dojí kozy a ovce – krav zde chovají málo – a mléko zpracovávají.“⁶⁷

Druhým typem učitelů pak byli vyučující humanitně založení, tedy jazykovědci, dějepisci, učitelé náboženství atd. Charakterizovali bychom je jako ty, kteří upřednostňovali pobyt ve městech, zajímali se hlavně o kulturně historické památky, navštěvovali muzea, galerie, zámky, parky, pomníky, chrámy a kostely, archeologické vykopávky. Jejich zprávy z cest často tvoří zevrubný seznam navštívených institucí doplněný i jednotlivě vyjmenovanými exponáty. Nejednou při poznávání daného místa využili informace poskytované bedekry.

Na rozdíl od svých přírodovědně založených kolegů žádná dobrodružství nevyhledávali. Často využili cestovní kanceláře a pobývali v hotelech. Podle toho, do které země se vydali a která města navštívili, se pak i odvíjel seznam zhlédnutých památek. Procestovali Evropu od severu k jihu a někteří byli i v severní Africe, v Americe či jinde.

Muzea a galerie se staly cílem snad všech pedagogů ve všech zemích, které navštívili. Zajímaly je hlavně národopisné sbírky, které vypovídaly o historii, kultuře a zvycích národa dané země. Dále neopominuli navštívit ani sbírky historické či přírodopisné.

Ve švédském Stockholmu si učitelé nemohli nechat ujít Národní muzeum, ale především zde byl zajímavý Skansen – muzeum v přírodě. Návštěvníkům mělo nabídnout souhrn autentických ukázek ze života ve Švédsku. Na přibližně 30 ha stály ukázky lidských obydlí prakticky ze všech oblastí země a mezi nimi se pohybovali obyvatelé oděni v národních krojích a nechyběla ani domácí zvířata.

„Vše jest jakási směs zoologické zahrady a panoptika, avšak má to národní a lidový ráz. Prodleli jsme delší dobu u laponské rodiny, jež tu bydlí v původních svých

⁶⁷ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Nábělek F., *Van a jezero Vanské v Arménii*. In: XXI. výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku, 1915 – 1916, str. 1 - 2

*chýších se stádem sobů a svými psy....*⁶⁸ Takto dojmy ze Skansenu shrnul R. Branžovský.

Dalším lákadlem pro učitele byly umělecké sbírky muzeí a galerií. Nemalá část pedagogů zatoužila vidět v nich uchovaná originální díla místních i zahraničních umělců, která se nacházela v Národních galeriích, ale i v menších sbírkách.

Národní muzeum v Berlíně se mohlo pochlubit sbírkami antických památek, konkrétně z Egypta či exempláři nalezenými při trojských vykopávkách H. Schliemannem.

Pro milovníky antiky bylo také velmi zajímavé italské Národní muzeum v Neapoli, kde byly shromážděny nálezy z vykopávek v Pompejích a Herkulaneu.

Na severu Evropy, v dánské Kodani, zase Thorwaldsenovo muzeum nabízelo ke zhlédnutí mnoho ukázek z díla tohoto dánského sochaře: „*Není možno dopodrobna jednotlivé sochy popisovati; zdá se, jako by tu před našimi zraky celý Olymp a celý hrdinský starověk znovu ožil. Spatřujeme tu překrásné sochy, reliéfy a skupiny, jako Marta a Amora, Hébu, Merkura usmrcujícího Arga,*“⁶⁹ psal v článku R. Branžovský a dále popsal i několik dalších místností a sochařských děl v nich vystavených.

V neposlední řadě kantoři vyhledávali i kostely, paláce a zámky. Nejen kvůli jejich architektuře, ale i kvůli uměleckým dílům, která často ukrývaly.

J. Doležal navštívil královský palác ve Stockholmu a posléze se snažil jej co nejlépe přiblížit i svým čtenářům: „*Málokteré sídlo v Evropě má tak imponující polohu, jako královský zámek Stockholmský, který, ač není položen na značnější výšině, přece vévodí svému okolí, ba veškerému městu.*“ Nastiňuje autor polohu zámku a pokračuje s popisem interiérů: „*Dvorany ozdobeny jsou – zvláště veliká slavnostní dvorana – nástropními malbami, vasami drahocennými, sochami z mramoru, po stěnách pak gobelíny.*“⁷⁰

Pozornost učitelů si zasloužil i zámek v Drážďanech, který ukrýval tzv. Zelené sklepení, kde byly sbírky vzácných předmětů uměleckých řemesel.

⁶⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 24

⁶⁹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 39

⁷⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J., *Z krajů Pobaltických*. In: XXXVII. program C. Kr. Českého gymnasia v Olomouci 1906 – 1907, str. 36

Vzácně, především v Itálii, učitelé navštívili i místní hřbitovy, které se lišily od českých tím, že byly velmi krásně upravené a navíc byly zajímavé i italské náhrobky. Například P. Roubík navštívil hřbitov u Sienny: „*V trávě kolmo do země zasazeny jsou bílé desky z mramoru, označující hrob.*“⁷¹ Píše ve výroční zprávě a do detailu vykresluje podobu náhrobků a svůj dojem z nich: „*Mnohé desky ozdobeny jsou velmi jemně provedenou prací sochařskou, snad jen Taliánům vlastní. Skutečná výstava!*“⁷²

Velký dojem na všechny pedagogy, kteří měli možnost město navštívit, udělaly Benátky. Především díky své neopakovatelné poloze na lagunách, ale i kvůli velkému množství památek, které ukrývaly. Nejen slavný Dóžecí palác, ale také chrám sv. Marka zanechaly v učitelích hluboké, dlouhotrvající dojmy.

O návštěvě druhé ze jmenovaných památek nás informoval P. Roubík: „*Potom překvapí nás nádhera, s jakou vyzdoben jest vnitřek,*“ píše a dále vykresluje jedinečnou atmosféru v chrámu: „*Nejvíce působí nespočetné mosaikové obrazy na zlatené půdě kolem po stěnách a na klenbě. Záře voskových svíček na oltáři zahání pološero, odráží se na stropě zlatem vykládaném, na stěnách alabastrem ozdobených, přechází na nespočetné mosaikové obrazy, líčící biblické výjevy, hraje s gloriolou svatých a konečně zaniká v dálce v pološeru chrámovém.*“⁷³

Ale nejen severoitalské Benátky přitahovaly pozornost učitelů. Z nepřehledného množství italských architektonických památek se mnoho pedagogů také obdivovalo dómu v Miláně, který mnoho z nich označilo za nejkrásnější na světě: „*...s nejkrásnějším chrámem světa, vystavěným nad hrobem sv. Karla Boromejského z bílého mramoru s báječnou nádherou, ozdobený několika tisíci soch a reliéfy. Ať již jsme ve velebných prostorách uvnitř chrámu, neb procházíme bludištěm na střeše, chrám vždy působí dojmem ohromným a povznášejícím.*“⁷⁴

⁷¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Roubík P., *Obrázky z cest po Itálii a Řecku. – Část I. Ze severu Italie.* In: Výroční zpráva c. a k. státního vyššího gymnasia ve Slaném, 1905 – 1906, str. 36

⁷² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Roubík P., *Obrázky z cest po Itálii a Řecku. – Část I. Ze severu Italie.* In: Výroční zpráva c. a k. státního vyššího gymnasia ve Slaném, 1905 – 1906, str. 38

⁷³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Roubík P., *Obrázky z cest po Itálii a Řecku. – Část I. Ze severu Italie.* In: Výroční zpráva c. a k. státního vyššího gymnasia ve Slaném, 1905 – 1906, str. 22

⁷⁴ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Svojsík A. B., *Cesta do Itálie.* In: Výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1903 – 1904, str. 16

Ve Středomoří nelákaly učitele pouze evropské státy jako výše zmíněná Itálie nebo Řecko, ale mnohdy se pouštěli i na protilehlý kontinent, do Afriky. Navštěvovali ale pouze její severní část, konkrétně Egypt, Tunis nebo Alžírsko.

Z těchto zemí je pak nejvíce přitahoval Egypt, jednak pro svou tajemnost, odlišnou kulturu a jiný způsob života, jednak i kvůli starověkým památkám, které se na jeho území nacházely, ať už to byly pyramidy v Gize, nebo socha sfingy či dávná egyptská pohřebiště.

Učitelka Emílie Jahnová podnikla cestu do Orientu, která zahrnovala několik zemí, ale hlavně Egypt. Později se ve své knize rozepsala i o pyramidách: *„Prošli jsme mezi pyramidami, nasbírali si na památku pěkné kusy pazourku, ležící v jemném písku a nejstatečnější vystoupili na vrchol Cheopsovy pyramidy. Šlo to jen za vstupné za pomoci průvodců. Toho dne byla jsem již poněkud v koncích se svými silami a na výstup jsem v panujícím vedru mysliti nemohla.*⁷⁵ I v jejím vyprávění má nezastupitelné místo horko, které cestovatele v tomto koutě světa vždy velmi sužovalo.

Do poslední, třetí skupiny bychom zahrnuli pedagogy odborných předmětů z odborných škol. Ti byli často držiteli ministerských stipendií. Měli hodně společného s druhou skupinou, ale navštěvovali specializovaná muzea (např. Muzeum řemeslných umění, Hedvábnické muzeum) a v klasických muzeích se soustředili na oddělení s exponáty ze svého oboru. Kromě toho také navštěvovali místní továrny (třeba v Paříži závod na výrobu gobelínů) nebo cestovali přímo na světové výstavy, například výprava učitelů odborných škol do Švédska a Dánska v roce 1930 na výstavu moderního uměleckého průmyslu a bytové kultury ve Stockholmu.

O návštěvách zahraničních odborných škol se zmíníme níže. Zde se budeme zabývat hlavně cestami na světové výstavy, konkrétně na výstavu konanou v roce 1930 v hlavním městě Švédska.

Studijní cestu organizoval Spolek profesorů průmyslových a odborných škol a zúčastnilo se jí 54 osob (z toho 4 ženy) z řad ředitelů, profesorů, učitelů a dílovedoucích, nejen z českých, ale i z německých průmyslových a odborných škol. Na cestu obdrželi finanční podporu Ministerstva školství, která byla rozdělena podle direktiv účastníků výpravy od 2 700 Kč až do plné výše nákladů na cestu 4 400 Kč.

⁷⁵ Jůnová Macková A, Navrátilová H., Havlůjová H., Jůn L., *Krásný, báječný, nešťastný Egypt*, 2009, str 378

Cílem exkurze byla v první řadě návštěva samotné výstavy, jejímž prostřednictvím se pedagogové chtěli seznámit s novinkami v oborech jako textilnictví, sklářství, nábytkářství a bytová architektura. Nadto bylo cílem cesty také poznat země, kterými projížděli, popřípadě i studovat uměleckou a sociální úroveň navštívených národů a porovnat je s Československem.

Dopravu a ubytování zajišťovala Československá cestovní a dopravní kancelář (Čedok), takže s tím, podle vlastních slov, neměli žádné problémy.

Po návratu bylo povinností kantorů o své cestě informovat. Některé zprávy o cestě vycházely jako články v odborných časopisech, jiné byly zpracovány v podobě zpráv pro Ministerstvo školství.

Na cestu se výprava vydala vlakem ve čtvrtek 3. července 1930 z Masarykova nádraží v Praze, přičemž v Podmoklech přistoupili němečtí učitelé a jelo se dále do Berlína. Ještě po příjezdu si prohlédli město při projížděce autokarem.

4. července se celý den výprava zdržela v Berlíně, znovu si prohlédli památky a vydali se na výlet do blízké Postupimi. Pluli tam lodí po jezeře Wannsee. V Postupimi si prohlédli zámek a park. Plavba po jezeře byla zajímavá, poněvadž na jeho březích stálo velké množství přepychových vil, které byly pro některé účastníky architektonicky velmi zajímavé.

Někteří učitelé textilních oborů využili už v Berlíně příležitost a zajímali se o výklady oděvních obchodů, aby zjistili, co je v jejich oboru nového (například nové techniky atd.).

Další den, 5. července, strávili cestující ve vlaku. Nejprve jeli severním Německem, pak následovala jízda lodí (aniž by museli opustit pohodlí vlaku) na ostrov Rujana, odtud opět vlakem do Sasnice, kde přestoupili na švédský parník a dále se plavili na jeho palubě přibližně 4 hodiny. V přístavním městě Trälleborgu přestoupili na vlak a celou noc cestovali vlakem až do Stockholmu. Noční přejezdy vlakem nejsou moc vhodné pro pozorování krajiny, ale ve Švédsku v létě slunce vychází velmi časně, takže mohli pozorovat místní krajinu a typické dřevěné domky, natřené červenou barvou a s bílým olemováním.

Do Stockholmu dorazili 6. července přibližně v 8 hodin ráno a na jejich příjezd už čekali místní novináři. Po vystoupení na stockholmském nádraží byla celá výprava vyfotografována a fotografie společně s článkem byla uveřejněna v místních novinách.

Následně byla celá výprava rozdělena do tří skupin a podle toho pak byli učitelé ubytováni v jednotlivých hotelech (Ritz, Park-hotel...). Ještě dopoledne v den příjezdu si skupina prohlédla město, které díky své neobvyklé poloze na pobřeží, ostrovech a poloostrovech, většina účastníků hodnotila jako jedno z nejkrásnějších v Evropě.

Ve Stockholmu navštívili Národní muzeum i muzeum v přírodě, Skansen. Tady obdivovali sbírku jednotlivých obydlí pocházejících ze všech koutů Švédska i sbírku jednotlivých zástupců švédské fauny a flory. Rovněž je zaujaly sbírky Severského muzea, které obsahovaly hlavně etnografické exponáty. Jejich pozornosti neušla ani nová budova radnice.

Odpoledne pak zamířili na samotnou výstavu. První dojmy byly veskrze pozitivní, místo i uspořádání výstavy se pedagogům líbilo, jelikož výstava byla umístěna v královské oboře na nábřeží mořského zálivu. Jednotliví účastníci zájezdu se zde následně rozešli do jednotlivých pavilonů podle své odbornosti a svého zájmu.

7. července se celý den věnovali prohlídce výstavy. I když mnoho účastníků hodnotilo výstavu jako menší, z valné většiny byli s jejím obsahem spokojeni. Její rozdělení se dalo zhruba určit na dvě části – na výstavu vlastního domácího uměleckého průmyslu a na bytovou kulturu. Pedagogové se opět soustředili hlavně na exponáty související s jejich oborem.

Výstava zabírala několik místností a její významnou částí byla i celá řada rodinných domků v moderním provedení.

Mnoho učitelů bylo z textilních škol, a proto se také na tento obor na výstavě zaměřili. Textilní oddělení bylo na výstavě zastoupeno více než bohatě a návštěvníkům to dovolovalo seznámit se skoro s celým švédským textilním průmyslem, s firmami a továrnami jej zastupujícími. Ty se zaměřovaly převážně na tkané koberce a jiné druhy dekorativních textilií a také na tkalcovské stavy. Pedagogové tak měli možnost tyto výrobky zhlédnout a porovnat jejich technické a umělecké zpracování s českými výrobky.

Samostatný pavilon mělo na výstavě i sklářské odvětví, výroba keramiky a porcelánu, což zaujalo učitele z odborných keramických škol. Ti hodnotili výrobky švédských firem jako velmi dobré a mnozí v nich dokonce spatřovali možné konkurenty pro české sklářské produkty.

Na své si přišli i zástupci dřevozpracujících odvětví. Na výstavě byla i část věnovaná modernímu švédskému nábytku. Návštěvníci mohli zhlédnout křesla, pohovky či psací stoly atd. Kromě zařízení rodinných činžovních domů zde byl k vidění i přepychový nábytek a zařízení kanceláří, kaváren a obchodních domů.

O oddělení bytové kultury se zajímali především architekti. Bylo koncipováno jako ukázka typického švédského bydlení – švédští architekti byli vyzváni, aby navrhli byty v nájemních domech a v rodinných domech určených pro obývání typické stockholmské rodiny. Kritéria pro práci tvořil počet členů v této rodině a také její příjmy, přičemž se přihlíželo ke skutečným bytovým poměrům ve švédském hlavním městě. Vystaveno bylo 25 bytů a 10 rodinných domků.

Tato část výstavy se českým pedagogům příliš nezamlouvala a u návrhů kritizovali například špatně navrženou dispozici bytů (na toaletu se vcházelo z obývacího pokoje, což hodnotili jako naprosto nepřipustné) a rovněž příliš úsporné vybavení (velmi malé koupelny, kde by si člověk při mytí rukou utloukl lokty o dveře, navíc s krátkými vanami).

V úterý 8. července následoval výlet do města Uppsaly. Tady si prohlédli město, hrad a univerzitu, kterou jim ukázal místní bibliotekář. Byli příjemně překvapeni, protože mluvil česky. Navštívili zde také kostel, kde se nacházelo i několik památek, které Švédové za třicetileté války ukořistili v Praze. Po návratu ještě ten den ve Stockholmu proběhla opětovná prohlídka výstavy. V 10:40 hodin večer nasedli do vlaku a následoval noční přejezd do Göteborgu.

Sem dorazili ve středu 9. července asi v 7 hodin ráno. Cestovatelé nelenili a poté, co se ubytovali v hotelu Hembygden, na němž po celou dobu jejich pobytu vlála československá vlajka, a nasnídali se, absolvovali celodenní prohlídku města, jeho památek a muzeí. Navštívili obrazárnu i umělecko-průmyslové muzeum, kde je opět zaujaly výrobky z různých odvětví průmyslu – byly zde hojně zastoupeny textilní exponáty, protože textil tvořil význačnou část švédského průmyslu.

Následující zastávkou byla Kodaň. 10. července v 8 hodin ráno výprava nasedla na vlak a přes Helsinborg a Helsingør do dánského hlavního města. Přijeli kolem 3. hodiny odpoledne a po ubytování v hotelech (opět 3 skupiny do 3 hotelů) ještě následovala prohlídka místních turistických lákadel.

O den později, 11. července, celá výprava podnikla společnou projížďku po městě v autokarech. Viděli parlament, Dantovo náměstí, Glyptotéku a navštívili Thornwaldsenovo muzeum, parlament, burzu či královské sídlo. Téhož dne odpoledne ještě podnikli zájezd do Roskilde, kde si prohlédli katedrálu s hrobkami dánských králů.

Cestu do Prahy nastoupili 12. července v 10 hodin ráno. Z Kodaně mířili vlakem přes Berlín do Prahy, kam dorazili téhož dne v 11 hodin večer.

Pedagogové celý průběh studijní cesty i stockholmskou výstavu hodnotili veskrze velmi kladně. Ve zprávách pro Ministerstvo píší, že v nich exkurze zanechala nezapomenutelné dojmy a že poznatky zde získané využijí ku prospěchu školství.

Výprava byla pro kantory přínosná i po sociální stránce, jelikož měli možnost seznámit se s novými kolegy z různých oborů a škol – nejen českých, ale i německých – a mohli s nimi prodiskutovat a porovnat názory na výstavu a dojmy z ní.

Dle zprávy K. Vlčka i přes počáteční námitky k účasti německých kolegů, cesta proběhla hladce. Dokonce vedla ke zlepšení vztahů s německými kolegy – mohli se navzájem za těch 10 dní dobře poznat, společně pohovořit a vyměnit si své odborné znalosti a názory. Cesta pomohla přispět k dalším vzájemným přátelským stykům. Vlček se domnívá, že z výše uvedených důvodů by se společné výpravy měly organizovat i v budoucnu – vítá možnost si o nových poznatcích společně pohovořit.⁷⁶

Ovšem diverzita oborů byla pro některé i trochu negativem a pro příště doporučovali zájezd, na němž by byli pedagogové jen z jednoho oboru. Například stavební architektky totiž zajímaly prohlídky kolonie švédských domků, ale ostatní o ni zájem neměli, tak se prohlídka nekonala.

Kromě takovýchto připomínek byly ohlasy veskrze kladné. Jan Dušek ze státní odborné školy v Chrudimi píše: „*Exkurze tato měla pro nás velký význam, nejenom že jsme si udělali obraz o vyspělosti tamnějšíh průmyslu, ale že jsme také seznali život*

⁷⁶ NA MŠANO, karton č. 3961, zpráva K. Vlčka, inv. č. 2270, sign. 15538/31

*tamnějšího lidu. Též i hromadný zájezd 54 profesorů nezůstal nepovšimnut a byl dobrou propagací čsl. republiky.*⁷⁷

Cesta měla přínos nejen profesní, ale učitelé měli možnost rozšířit si obzory v zeměpisu, seznámili se se zeměmi, kam se často necestovalo a mohli poznat místní obyvatele a kulturu. Toto vyzdvihl ve zprávě o exkurzi Eduard Oslejšek: *„Mimo těchto poznatků odborných, obohatil zájezd každého účastníka hlubšími poznatky a znalostmi kultury a života národa švédského, nežli mu může poskytnouti sebelepší publikace.*“ Mimo toho také chválil organizaci celé výpravy: *„K tomu značně přispělo pořádání společného zájezdu, předem programově vypracovaného, takže jednotlivci odpadly starosti se spojením, hledáním programu, ubytování a stravování, jež zabírají vždy značně času, který je ztracen vlastním pozorováním nového prostředí.*“⁷⁸

Podobně vyznívá i závěrečné hodnocení uvedl i Antonín Sůva, který byl s průběhem cesty rovněž spokojen: *„Ještě žádná ze studijních cest, kterých jsem již podnikl několik, nezanechala ve mně tolik milých vzpomínek a neposkytla mi tolik duševního požitku a osvěžení, jako informativní cesta do Švédska a Dánska.*“⁷⁹

Celkově mu program exkurze vyhovoval *„Bohatý program cesty byl vyčerpán přesně a k naprosté spokojenosti nás všech. Dlouhou cestou mimo nadání ani trochu neunaven, šťasten a nadšen vrátil jsem se domů zdrav, pln nové chuti k další práci.*“ Cesta mu také přinesla poznání o dobrém stavu a vysoké úrovni československého průmyslu: *„... ač mnoho jsme viděli, všichni cítili jsme dobře, že my se svými uměleckými výrobky nejsme posledními v řadě vzdělaných národů a že prvky našeho národního umění i strojového průmyslu mohou čestně závoditi se vším, co až dosud viděl jsem na výstav pařížské, v Brně i Lipsku, a stockholmské.*“⁸⁰

⁷⁷ NA MŠANO, karton č. 3961, Zpráva Jana Duška, profesora státní odborné školy v Chrudimi, inv. č. 2270, sign. 15538/31

⁷⁸ NA MŠANO, karton č. 3961, Architekt Eduard Oslejšek, profesor státní odborné školy pro zpracování dřeva v Chrudimi. Cestovní zpráva o studijní cestě do Švédska v r. 1930, str. 5, inv. č. 2270, sign. 15538/31

⁷⁹ NA MŠANO, karton č. 3961, Zpráva o studijní cestě na výstavu do Stockholmu. Podává prof. Ant. Sůva, str. 1, inv. č. 2270, sign. 15538/31

⁸⁰ NA MŠANO, karton č. 3961, Zpráva o studijní cestě na výstavu do Stockholmu. Podává prof. Ant. Sůva, str. 4, inv. č. 2270, sign. 15538/31

4. Místní školy aneb Jak to chodí v cizině

Někteří učitelé si ani na své dovolené nebo na studijní cestě nenechali ujít možnost informovat se o tamějším školství. Buď si o něm přečetli v odborné literatuře, nebo sami na místě navštívili nějakou konkrétní školu. Poznatky o tom, co se dočetli nebo co na vlastní oči viděli, dále předávali ve svých člancích ve výročních zprávách škol nebo ve zprávách pro Ministerstvo školství. Díky tomu se nám zachovaly popisy z mnoha míst, ať už z Evropy (Anglie, Rumunsko, Francie), nebo ze vzdálenějších zemí, jako u USA či Egypta.

Jelikož se hodně cest uskutečnilo v období velkých prázdnin, neměli pedagogové tolik příležitostí poznat, jak místní školy fungují během roku. Pokud měli štěstí, mohli si za doprovodu prohlédnout budovy, jejich zařízení, sbírky pomůcek nebo jednotlivé třídy, ale nemohli vidět vyučování. Rovněž se zajímali o situaci svých zahraničních kolegů, o složení sboru a o jejich finanční poměry. V neposlední řadě se ptali i na studenty či na obsah učiva v jednotlivých ročnících.

Stupeň nebo typu vzdělávacího zařízení učitelé na cestách často nerozlišovali. Středoškolské pedagogové se nesoustředili pouze na střední školy, ale obvykle navštěvovali ty, které se jim naskytly v místě pobytu, tedy i obecné nebo vyšší odborné. Výjimku tvořili zástupci odborných škol, kteří v rámci své studijní cesty cíleně vyhledávali a poznávali i zahraniční odborné ústavy, sledovali jejich technické vybavení, ale i pozdější uplatnění studentů v oboru a samozřejmě porovnávali své zkušenosti z domova s tím, co viděli.

Jako první se podíváme do školy na severu Evropy, konkrétně na ostrov Uznojmo (německy Usedom), kam se vydal prof. M. Kaska s manželkou na dovolenou do mořských lázní ve městě Ahlbeck. Při pobytu se rozhodl podívat i do zdejší školy, ale nejprve ji nemohl vůbec najít: *„Přáli jsme si také viděti školu ahlbeckou. Hledali jsme ji ve školní ulici (Schulgaße), ale neviděli jsme zde ani nápisu ani domu, který by měl obvyklý ráz školní budovy.“*

Museli se zeptat místních a teprve pak budovu objevili. Když k ní došli, byl poměrně zklamaný, neboť to byla budova *„...o jednom patře, neúhledná, velmi stísněná, bez obvyklého nápisu.“* Profesor Kaska ale chtěl školu vidět i zevnitř, proto dále píše: *„Nahlédli jsme z ulice oknem do učebny, a poněvadž jsem viděl, že jest ve třídě*

kdosi přítomen, vešel jsem. Byl zde sklenář, který před počátkem vyučování opravoval právě okna. “

Muž jej pustil dovnitř a prof. Kaska dále vykresluje podobu interiéru budovy: *„Rozhlédl jsem se po nevlídné, nízké učebně, v níž byly umístěny ve dvou řadách špinavé a pořezané lavice. V předu stála do šedina otřená, poškrábaná tabule na rozkročeném stojanu, jehož přední dvě nohy sahaly až k první lavici.“*

Poté se zajímal, je-li ve škole přítomen někdo z vyučujících. Součástí budovy byl i byt pana učitele, a ten se následně také dostavil. *„Prosil jsem za prominutí, že jsem si dovolil vejít do třídy bez předchozího dovolení a omlouval jsem svůj vstup touhou po poznatku ahlbecké školy.“* Pan učitel následně profesora Kasku po škole ochotně provedl. Profesor Kaska dále ve zprávě popisuje, jak byla ahlbecká škola velmi chatrná a dokonce i pro žáky nebezpečná, jelikož tam byly příkré schody do patra. Ovšem místní pan učitel byl rád, že tuto budovu vůbec škola má, jelikož před nedávnem sídlili ještě v domě mnohem horším. Pan profesor Kaska ale namítal, *„...že by takováto školní budova u nás v Čechách v místě čítajícím 2 000 obyvatelů neobstála. Úřady školní sotva by dovolily dětem návštěvu budovy tak chatrné; ostatně obyvatelstvo samo by se přičinilo, aby si zřídilo školu důstojnou.“*⁸¹

V mnohem lepším stavu byla škola v Jekatěrinburgu, kterou při cestě po Uralu navštívil prof. F. Faktor. Ve městě se nacházely tři střední školy – reálka, hornická škola a gymnázium. On navštívil reálku, jelikož jej zaujala její honosná budova. Zařízení školy bylo: *„...účelné a požadavkům vyhovující.“* Popsal také interiér a zařízení školy: *„Na chodbách jsou oddělení pro odkládání oděvu a přezůvek. Podlahy světnic jsou natřeny. Na schodišti visely dvě tabule, na kterých byla jména žáků, kteří s vyznamenáním studovali. Na jedné tabuli byli ti, kteří po prvé vyznamenání obdrželi a na druhé studující, kteří po celý čas studií vyznamenání měli. Sbírky v kabinetech byly bohatě vypraveny.“*⁸²

Nezůstal ale jen u vzhledu školní budovy a dále svým čtenářům vysvětloval i studijní systém. Studium na této škole trvalo sedm let, a že zde bylo několik odlišností od československých škol, například studenti museli nosit stejnokroje. Také velmi

⁸¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltického moře*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 60

⁸² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Faktor F., *Vzpomínky z cesty na Ural*. In: Desátá výroční zpráva c. k. státní české reálky na Starém Městě v Praze, 1909 – 1910, str. 11 - 12

detailně vypsál způsob klasifikace, jenž byl úplně opačný, než u nás, takže za nejlepší známku byla považována pětka a za nejhorší jednička. Prof. Faktor v článku rovněž podrobně vypsál počet hodin připadajících na jednotlivé ročníky – prakticky rozvrh po celých sedm let studia. Zajímal se především o své předměty: „*Chemii se vyučuje v hodinách fyziky v páté třídě. Pojednává se o základních pojmech, o kyslíku, prvcích a sloučeninách vodíku, dusíku, chloru, síry, fosforu, uhlíku a krátce o sloučeninách nejdůležitějších kovů. – Z přírodopisu probírá se v 5. tř. krystalografie a mineralogie. V 7. tř. se bere fyziologie.*“⁸³

V červnu 1931 se na studijní cestu po Polsku vydal Dr. M. Vebr. Účelem jeho stipendia bylo co nejlépe poznat významná města a kraje této země. Nejprve se vydal do Poznaň. Zde kromě zámku či divadla navštívil i zdejší gymnázium. Prohlédl si vnitřek budovy a dvůr, kde se nacházelo hřiště na košíkovou. Také si všiml toho, že u vchodu byla na vývěsní tabuli oznámení různých studentských kroužků. Z toho Vebr usuzoval na čilý studentský život i mimo vlastní studium.

Trochu horší odezvu, než-li výše zmíněné školy, měly z pohledu našich dvou pedagogů školy anglické. V Anglii byli dva čeští kantoři, Marie Hrašová a Karel Matoušek. Oba měli možnost seznámit se s anglickým školstvím a nezávisle na sobě jej hodnotit. Vyzdvihli jeho klady, ale také našli zápory. M. Hrašová navštívila střední školu Eton a univerzity v Cambridgi a Oxfordu, kde také absolvovala jazykový kurz.

K. Matoušek viděl jako pozitivum anglických škol to, že hodně dbaly na praktickou výchovu. Rovněž se mu líbilo, že školství nebylo jen státní, ale v hojné míře i v soukromých rukou, přičemž zvláště střední školy byly velmi odborné.

Ovšem univerzity hodnotili oba shodně a dosti negativně. Domnívali se, že univerzitní vzdělání je v otázce vědomostí a znalostí nedostačující a že se dbá spíše na sport a společenské chování. Podle Matouška: „*University nemohou soutěžit s přísnou a pokročilou prací universit pevninských a drží se příliš starých forem vědecké práce; zato mnoho, až příliš mnoho věnují společenské výchově a sportu.*“⁸⁴

⁸³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Faktor F., *Vzpomínky z cesty na Ural*. In: Desátá výroční zpráva c. k. státní české reálky na Starém Městě v Praze, 1909 – 1910, str. 12

⁸⁴ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 27

Výsledků této formy vzdělávání si pak u studentů všimla M. Hrašová: „...zdá se, že vynikají spíše krásnými, sportem vycvičenými těly a společenským chováním, než svými vědomostmi.“⁸⁵

V zámoří, konkrétně ve Spojených státech, byli Jan Hiller a Karel Velemínský.

Velemínský cestoval po USA, studoval zde fungování místního školství a po svém návratu o něm vedl i přenášky. Jeho články vycházely v době první světové války. Ameriku popisuje jako mladou zemi, kde jsou všichni ve všem pokrokoví, a to i v učení.

Jan Hiller byl ve Spojených státech od srpna do října 1921 jako člen výpravy Československé obce sokolské do Chicaga na I. slet Sokolské obce americké. Hiller totiž v Sokole působil, ale zároveň pracoval jako pedagog, takže se přirozeně zajímal i o školství. Po celou dobu pobytu se stýkal s českými krajany a díky tomu mohl načerpat informace o školách také od nich.

Oba pedagogové o svých cestách a poznatcích zanechali články v odborném časopisu *Věstník českých profesorů*, Hiller pak přímo v jeho pedagogické části pojmenované *Střední škola*.

Články obou jsou velmi obsáhlé, zabývali se v nich americkým školským systémem, jednotlivými stupni škol, způsobem vzdělávání, možnostmi přechodů mezi školami, ale i mezi ročníky (například nadané děti mohly jeden ročník přeskočit). Jako negativní Hiller viděl to, že americké školy byly zřizovány městy, obcemi i soukromými spolky nebo sdruženími, což mělo za následek neucelenost celého systému.

Dále popisovali způsob výuky, přičemž Velemínský si povšiml odlišného přístupu k dětem. V americké škole jim byl ponechán větší prostor, samostatnost a byl kladen důraz na individualitu každého z nich: „*V amerických školách dítě má také význačnější místo, než u nás. V republikánském ovzduší nedalo by se ani zbytečně poroučeti. Při vyučování daleko více mluví, než učitel: táže se, diskutuje s učitelem*

⁸⁵NA MŠANO, karton č. 3957, *Jak jsem užila prázdninového stipendia do Anglie*, Marie Hrašová, str. 33, inv. č. 2239, sign, 9055/30

*i spolužáky. Poměr žákův k učitelstvu je podstatně lepší než u nás. V třídním životě mizí smutný a dobře známý prvek, strach.*⁸⁶

Na druhou stranu Velemínský chválil praktičnost vyučování, využívání školních laboratoří a dílen, kde se vyučovaly rukodělné předměty pro hochy i dívky. Vyzdvihovali také péči o zdraví žáků, o jejich tělesný rozvoj, k čemuž napomáhala hlavně podpora sportovních aktivit dětí.

Oba pedagogové zároveň hledali příklady a poučení pro české kolegy, ale byli si také vědomi toho, že americké školství není ve všech aspektech dokonalé a že má rovněž jisté nedostatky.

Podle Velemínského nabízelo nový pohled na praktické vzdělávání, na přípravu dětí pro život: *„Za mořem nemají na mysli výchovu učence, nýbrž v první řadě praktického člověka, hybného a podnikavého obchodníka, průmyslníka, schopného občana.“* Z toho si měly vzít poučení a inspiraci i české školy: *„Bude tedy dobře, osvojí-li si naše školy více zdravé životnosti, povznesou-li znalost nejen práce duševní, nýbrž i tělesné a vzbudí-li tak úctu ke všem oborům činnosti lidské.“*⁸⁷

Rovněž se v člancích věnují celkově americkému přístupu k dětem a k jejich výchově, nejen k jejich vzdělávání, a toto porovnávají se situací u nás. Oba pedagogové se všimli toho, že Američané měli na rozdíl od Čechů k dětem liberálnější přístup. Tento přístup byl důsledkem smýšlení o dětech jako o smyslu života, o ztělesnění tužeb rodičů.: *„I v domácí výchově rodiče snaží se vystačiti bez donucování, jednajíce s dítětem jako s mladším přítelem.“*⁸⁸ Ovšem mírný přístup pak mohl být příčinou problémů dětí s dodržováním kázně jak doma, tak na veřejnosti a především ve škole.

Rodiče i učitelé více dbali na tělesný i duševní rozvoj dětí, individualismus a samostatnost: *„Samostatnost, toto heslo moderní pedagogiky, dává školskému životu*

⁸⁶ Velemínský K., *Školy ve Spojených státech*. In: Pedagogické rozhledy, ročník XXVII., Praha, 1914, sešit 7, str. 771

⁸⁷ Velemínský K., *Praktický směr ve školách Spojených států*. Přednáška

⁸⁸ Velemínský K., *Americká výchova. Studie ze školské cesty po Spojených státech severoamerických.*, Praha, 1918 str. 21

*nový ráz: za mořem zmenšuje látku pamětnou, ale zvětšuje přímé poznání, staví do popředí pokus žákův.*⁸⁹

Hiller se ve svém článku rozepsal i o samotných středních školách a jejich žácích a učitelích. Byl zde zaveden systém podobný přednáškám na vysoké škole, kdy si žáci sami mohli předměty vybírat podle svého uvážení. To sice dovolovalo samostatnou volbu, ale rušilo společenský život žáků jednotlivých ročníků.

K situaci učitelů se Hiller vyjadřoval dosti skepticky. Už jen vzdělávání amerických pedagogů mělo různé požadavky a rozdílnou kvalitu: *„Rozličnými kursy a dodatečnými zkouškami jest umožněno učitelstvu škol obecných přecházeti na školu střední. [...] odborné vzdělání u středoškolských učitelů a vědecká jejich specialisace neuspokojuje.*“⁹⁰

Stejně tak platy učitelů byly: *„...jako dnes u nás hodnoceny nepoměrně vedle kterékoli práce tělesné.*“⁹¹ Důsledkem toho bylo, že v obecných školách převažovaly častěji ženy-učitelky ze zámožných vrstev, o něž bylo po finanční stránce postaráno a na platu jim tedy tolik nezáleželo. Se mzdou souvisela i výše penze, která nebyla dost vysoká v poměru k platu a nezaručovala učitelům ani životní minimum.

Celkově Hiller špatnou situaci amerických pedagogů shrnul takto: *„Postavení učitelstva amerického není k chloubě americkému školství a po této stránce nebude asi nikdo raditi, abychom Ameriku následovali.*“⁹²

Ne tak vzdálený jako Spojené státy, ale o to více exotický a kulturně odlišný byl Egypt, který v roce 1912 navštívil Karel Fadrus. Byl přímo v Káhiře, a jelikož byl zvědavý, jak vypadají místní arabské školy, rozhodl se do jedné vydat. Byla to škola nejnižšího řádu, tzv. *kuttab*, která se podobala více sklepu, než budově určené ke vzdělávání dětí. Zdi byly mokré a zčernalé a světlo dovnitř vnikalo jen malým okénkem nebo otevřenými dveřmi. Fadrus navíc postřehl, že v zadním koutě místnosti byl dokonce něčí náhrobek.

⁸⁹ Velemínský K. *Americká výchova. Studie ze školské cesty po Spojených státech Severoamerických.*, Praha, 1918 str. 29

⁹⁰ Hiller J., *Několik dojmů z výchovy mládeže a ze školství amerického*, In: Střední škola. Pedagogická část Věstníku českých profesorů; roč. XXIX. (II.), Praha, 1922, str. 114

⁹¹ Hiller J., *Několik dojmů z výchovy mládeže a ze školství amerického*, In: Střední škola. Pedagogická část Věstníku českých profesorů; roč. XXIX. (II.), Praha, 1922, str. 118

⁹² Hiller J., *Několik dojmů z výchovy mládeže a ze školství amerického*, In: Střední škola. Pedagogická část Věstníku českých profesorů; roč. XXIX. (II.), Praha, 1922, str. 118

Výuka vypadala tak, že učitel seděl v koutě u dveří a jeden žák u něj předčítal z tabulky, zatímco ostatní děti se polohlasně bavily. Fadrus se pozastavuje nad místními žáky a jejich vzhledem. Píše, že děti: „*Byly špinavé, neučesané, ale přece veselé; odcházely a vracely se, kdy se jim zachtělo.*“⁹³ Z toho vyplývá, že děti měly ve škole poněkud volnější režim.

O egyptské školství se v té době ještě starali Angličané, kteří se jej snažili vylepšovat. Zřizovali primární a sekundární školy, učitelské ústavy, ale i odborné školy pro soudce a policisty, pro lékaře i zvěrolékaře, školy vojenské, obchodní a průmyslové. Vyučovací řečí v těchto ústavách byla angličtina, jen v těch nejnižších se učilo v arabštině.

Kromě škol, které vydržoval stát, zde existovaly i takové, které zřizovaly různé náboženské a jiné společnosti. Mezi nimi svým počtem i návštěvností vynikaly školy katolické, které ale mohli navštěvovat jak katolíci, tak i muslimové.

Na podobné úrovni, jako školy v Egyptě, byly i ústavy, které při svých cestách po Asii navštívil pedagog a cestovatel Emanuel Fait. Ten v knize *Středoasijské národové* charakterizuje různé národy, s nimiž se setkal při svých dvou cestách podniknutých v letech 1889 a 1902. Osobní zkušenosti vyličené v knize ještě doplnil informacemi získanými studiem původních pramenů. Popisuje zvyky a kulturu například Turkmenů, Peršanů či Afghánců.

V kapitole věnované Kyrgyzům se také krátce a stručně věnuje jejich školám: „*Školy obecné (mektebe) podobně zařízeny jako v Turecku, pomůcky nejsou žádné nebo skoro žádné.*“ Nevynechává ani zmínku o postavení a finanční situaci učitelů: „*Učitel dostává za svou námahu odměnu dle dohody s rodiči; nejvíce se honorář vyrovnává v přírodninách (mouka, rýže, maso, sádlo, bavlna např.). Hotovými penězi se platí ve městech, a to v předvečer pátku – náš to zapomenutý sobotáles. Mimo to se odevzdávají vychovateli zvláštní odměny, kdykoli jeho svěřenec nějakou knihu ukončí (plášť, kabát, turban neb i kousek látky).*“⁹⁴

Tyto bezesporu zajímavé poznámky o životních podmínkách a odměnách zahraničních učitelů mohly sloužit jako útěcha pro české pedagogy. Ti totiž pociťovali,

⁹³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fadrus F., *Kairo. Vzpomínky z cest*. In: Sedmnáctá výroční zpráva C. K. Českého vyššího gymnasia v Zábřeze 1912 – 1913, str. 18

⁹⁴ Fait E, *Středoasijské národové, zvláště na území ruském*. Praha, 1910, str. 118

že jejich práce není dostatečně finančně ohodnocena. Ovšem ve výše zmíněných článcích mohli vyčíst, že v jiných zemích na tom byli pedagogové i hůře – například v USA – a že české školství si udržovalo, v porovnání s jinými, dobrou úroveň.

Zahraniční školy navštěvovali také pedagogové z odborných škol při svých studijních cestách. V roce 1923 byl ve Švýcarsku a ve Francii Jaroslav Ceerman ze státní odborné školy v Lomnici nad Popelkou. O rok později absolvoval studijní cestu po vzdělávacích ústavech grafických v Itálii a Rakousku doktor Karel Bělohlávek a o prázdninách roku 1930 projel B. Suchý⁹⁵ Německo, Belgii, Anglii, Francii, Švýcarsko a Rakousko.

Všichni tři při svých cestách navštívili odbornou školu, která se vázala k jejich specializaci. U Suchého a Ceermana to byly školy textilní, u Bělohlávka pak grafické. U prvních dvou jmenovaných nebyly školy prvoplánovým cílem, zato u Bělohlávka byla prioritou právě návštěva italského grafického ústavu.

Cesta B. Suchého vedla nejprve do Německa, kde mu byla povolena prohlídka Vyšší odborné školy pro textilní průmysl v Cáchách. I když měl zájem i o jiné školy, byl mu přístup do nich odepřen. Tato škola byla soustředěna převážně na soukenictví. Suchý při exkurzi ve škole shledal, že vybavení dílen neskýtá nic nového, že naše školy jsou dokonce lépe vybaveny než tato.

Dále popisoval, jak zmíněný ústav funguje: nastoupit mohou žáci od 16 let, musí ovšem platit školné a také poplatky za materiál. Suchý také uvedl rozvrh hodin u jednotlivých oddělení.

Jako velmi zajímavé shledal poměry v učitelském sboru. Ten byl rozdělen na nižší a vyšší kategorii. V nižší působili pedagogové, kteří měli vzdělání na tkalcovské škole a minimálně pět let praxe. Ve vyšší pak ti, kteří vystudovali vyšší technickou školu a rovněž absolvovali alespoň pětiletou praxi. Suchý se domníval, že zkušenosti učitelů jsou velmi důležité a že minimální praxe by měla být zavedena i na školách v Československu.

Zabýval se i platy učitelů a hodnotil je jako velmi pěkné. Nakonec sumarizoval své poznatky a mínil, že naše školství nezaostává za Německem, ale v mnohém ho

⁹⁵ NA MŠANO, karta č. 3960, Suchý B.: Popis studijní cesty Boh, Suchého Německem, Belgií, Anglií, Francií, Švýcarskem a Rakouskem o prázdninách 1930., Prostějov, inv. č. 2267, sign. 162712/30

i předčí. Jen by u českých škol měla být přidána výše uvedená praxe učitelů a také by měly být upraveny jejich hmotné prostředky, aby se nemuseli obávat existenčních problémů a mohli se věnovat lépe své práci.

O textilní školy se zajímal také prof. Jaroslav Ceerman.⁹⁶ Jeho plánem bylo navštívit zahraniční muzea, aby se inspiroval a poučil, přičemž chtěl vidět hlavně Francii. Zmínil se o svém záměru před několika lidmi z oboru (továrníky...) a záhy se chystaná soukromá cesta změnila na exkurzi čítající přibližně dvacet členů.

Nejprve navštívili bavlnářskou školu tkalcovskou ve Wattwyly ve Švýcarsku. Prof. Ceerman srovnává tuto zemi s Československem z hlediska národnostního složení. Dochází k poznatku, že ve Švýcarsku stejně jako u nás žije pospolu více národů, tedy analogicky k nám předpokládal, že každá národnost by měla mít své vlastní školy. Tak tomu ale nebylo a existovaly zde pouze dvě textilní školy, do nichž mohli docházet všichni žáci, nehledě na národnost.

V důsledku tohoto poznání Prof. Ceerman vyslovil názor, že by v Československu mělo dojít k redukci textilního průmyslu i odborných textilních škol (zejména německých), jelikož je země přeindustrializovaná. Po tomto omezení by bylo sice méně textilních škol, ale o to by mohly být kvalitnější, jelikož by v nich bylo více učitelů a ti by mohli získat více financí na zakoupení moderního strojního zařízení.

Ve Francii byl hostem v textilní škole Epinal (Přádelnická a tkalcovská škola francouzského východu). Ve zprávě pro Ministerstvo stručně popsal zdejší učitelský sbor, podmínky studia, uvedl i výši školného a rozvrhy hodin. Tento ústav ve zprávě hodnotil jako kvalitní.

Posledním z trojice odborných pedagogů byl Karel Bělohlávek.⁹⁷ Ten se na rozdíl od kolegů zajímal o grafické vzdělávací ústavy, konkrétně o ty v Itálii a v Rakousku. Hlavním cílem byla *Scuola del Libro* v Miláně, nejpřednější grafické učiliště, ale navštívil i stejně zaměřenou školu v Turíně.

O turínské škole se Bělohlávek zmiňoval jen krátce. Ve zprávě popisuje podmínky přijetí, vyučovací předměty a místní pedagogický sbor. Upoutalo jej také

⁹⁶ NA MŠANO, karton č. 3939, Ceerman J., *Zpráva o studijní cestě do Švýcar a Francie v r. 1923*, státní odborná škola v Lomnici nad Popelkou, inv. č. 2113, sign. 76558/23

⁹⁷ NA MŠANO, karton č. 3942, Bělohlávek K., *Zpráva o studijní cestě po vzdělávacích ústavech grafických v Itálii a Rakousku v červenci a srpnu 1924*, inv. č. 2148, sign. 20968/25

zařízení školy po stránce strojové a materiální a konstatuje, že italská škola je v obou ohledech dokonalejší než-li pražská. Důvodem této odlišnosti je podle něj fakt, že tamní činitelé se o školu starali, kdežto pražská typografická škola ustrnula na stavu z roku 1910. Na druhou stranu jiná oddělení českého ústavu (například litografické či kamenotiskařské) předčí daleko svým vybavením školu turínskou.

O milánském ústavu, cíli své cesty, se naopak rozepsal dosti obsáhle. Ve zprávě školu chválil a obdivoval její velké místnosti, které byly zároveň účelně zařízeny. Prošel třídami a sborovnou, která sloužila i jako výstavní místnost žákovských prací. Dále ve zprávě dopodrobna vysvětlil rozdělení školy, její rozvrh a uvedl výčet jednotlivých vyučovacích předmětů.

Třetím ústavem, který navštívil, byl *Graphische Lehr-und Versuchsanstalt* ve Vídni. Pro něj nešetří superlativy: „*Zařízení jeho jest ovšem velkolepé, přímo ideální, ovšem nutno uvážiti, že jest to ústav trvající 36. rok, v hlavním městě kdysi z největších středoevropských říší.*“⁹⁸

Z autorova porovnání vybavení škol ve Vídni a v Praze vychází lépe ta rakouská: „*Neméně dokonale jest zařízeno oddělení pro přetisk a kamenotisk. Jest zde osm ručních lisů /my máme dva/, pět rychlolisů různých typů /my máme jeden/, zřízení pro světlotisk /my vůbec nemáme/, brousící stroje na kameny litografické /nemáme/.*“⁹⁹ Po technické stránce to byla velmi dobře vybavená škola.

Autor dále popsal jednotlivé obory a ročníky školy, jejich náplň atd. a uvedl, že své poznatky využije při budování nové školy v Praze na Smíchově.

⁹⁸ NA MŠANO, karton č. 3942, Bělohávek K., Zpráva o studijní cestě po vzdělávacích ústavech grafických v Itálii a Rakousku v červenci a srpnu 1924, inv. č. 2148, sign. 20968/25

⁹⁹ NA MŠANO, karton č. 3942, Bělohávek K., Zpráva o studijní cestě po vzdělávacích ústavech grafických v Itálii a Rakousku v červenci a srpnu 1924, inv. č. 2148, sign. 20968/25

5. Moře aneb Nevšední zážitky

Mezi velké události pro většinu pedagogů často patřilo, když poprvé uviděli moře a měli možnost se v něm vykoupat. Učitelé vyjížděli jak na jih ke Středozevnímu moři, tak i na sever k moři Baltickému nebo Severnímu. Pro některé z nich o byl tak silný zážitek, že se rozhodli ho vyličit ve svých člancích ve výročních zprávách středních škol.

B. Svojsík, který jezdil do Itálie, řadí první pohled člověka z vnitrozemí na moře k těm prožitkům, které se v životě často neopakují: „*První pohled na moře, zejména na jihu evropském, působí dojmem mohutným, jakých člověk v životě mnoho nezažije.*“¹⁰⁰ A tento jeho názor sdíleli i ostatní.

Na opačnou stranu Evropy, k Baltu se vypravili prof. Kaska s manželkou. Jeli sem s velkým očekáváním, jelikož moře ještě nikdy před tím neviděli: „*Moře již dávno lákalo nás k návštěvě, ale pro různé překážky dosud jsme je nespatriili. Rozhodli jsme se tedy, že jakmile bude ukončen školní rok 1903/4, vydáme se na cestu k moři,*“ píše a dále vysvětluje, proč se rozhodli právě pro Balt: „*Vyhliďli jsme si moře Baltické [...] proto, že za tehdejšího neobyčejného sucha a vedra hodlali jsme nelézt při chladících vlnách Baltu osvěžení.*...“¹⁰¹

Prof. Kaska byl mořem natolik uchvácen, že jej ve svém článku ve výroční zprávě popisuje na několika stranách. Záměrem tak obsáhlé a detailní charakteristiky bylo nesporně to, že se chtěl o své dojmy podělit i se studenty, z nichž mnozí příležitost vidět moře ještě neměli: „*Krásný, úchvatný a nezapomenutelný jest první pohled na širé moře. Vnitrozemec nechápe spousty vodní.*“¹⁰² Kaska líčí barvy moře za různých denních dob, popisuje vlny, západ slunce nad mořem i jeho východ. Zabývá se i Baltem z odborného hlediska, zmiňuje jeho slanost, mořské živočichy, kteří zde žijí i aktivity člověka, především pak lov velryb, tuleňů, tresek a sledů.

Ale tímto jeho chvalozpěv na moře nekončí, ještě svým čtenářům živě přiblížil svou první koupel: „*K prvnímu kroku do vody mořské odhodlává se vnitrozemec*

¹⁰⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Svojsík A. B., *Cesta do Itálie*. In: Výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1903 – 1904, str. 13

¹⁰¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ: Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 3

¹⁰² LA PNP, Výroční zprávy SŠ: Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 30

obyčejně s nedůvěrou, zvláště zdvihají-li se vlny mořské vysoko a bijí-li prudce do pobřeží....“

A jelikož si pro svou první koupel nezvolil moře zrovna nejteplejší, pokračuje takto: *„Mráz pronikne celým tělem při prvním vstupu do moře; máte věru chuť vystoupiti z vody, ale sotva že vám tato myšlenka hlavou kmitne, již se valí vlna proti vám a v okamžiku se octne celé tělo vaše ve vodě zahaleno vířivým proudem vlny.“* Díky tomu se člověk více osmělí, postupně odhodí zábrany a oddá se mořské koupeli: *„Nyní již hledíte dostati se do moře hlouběji, ale ujdete hezký kus od břehu po klesajícím zvolna dně písčitém, než vám dosahuje voda po ramena. Nepříjemný pocit mrazivý, který vás při vstupu do vody tísnil, rázem zmizí a na místě chladu cítíte příjemné teplo.“*¹⁰³

Téměř identické zážitky s koupelí v mrazivé vodě měl i prof. Zázvorka při cestě do Německa, ten se ale koupal v Severním moři, poblíž ostrova Helgland: *„K první koupeli v moři odhodláváme se obyčejně s nedůvěrou, zvláště zvedají-li se vlny mořské poněkud výše.“* I on cítil nejprve mráz, zimu a měl chuť z moře vystoupit, pak ale i jej polila první větší vlna a *„nepříjemný mrazivý pocit, který nás při vstupu do vody tísnil, zmizí a na místě chladu cítíme příjemné teplo, neboť vlny doráží tak prudce, až tělo zčervená. Údery jich působí jako masáž a my hledíme dostati se hlouběji do vody.“*¹⁰⁴

Po těchto zkušenostech sděluje svým čtenářům, že: *„Koupání v moři řadí se k nejpríjemnějším požitkům, jakých život skýtá.“*¹⁰⁵

S koupáním v moři také úzce souvisel pobyt v mořských lázních. I o jejich návštěvě se někteří pedagogové zmiňují a dokonce i Guth-Jarchovský ve své knize radí, jak by se měli návštěvníci v lázních chovat: *„Na břehu mořských lázní neužívejte kabin anebo pobřežních košů cizích. Bylo-li vám to na chvíli od majitelů dovoleno, nezneužívejte dovolení, zejména nikoli pro svoje přátele.“*¹⁰⁶

Lázně na severu Evropy, tedy lázně pro studenou mořskou koupel, zmiňují v člancích R. Branžovský, M. Vebr a M. Kaska. Prvně jmenovaný měl možnost

¹⁰³ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 46

¹⁰⁴ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Zázvorka J., *Črty z cesty po Německu*. In: 11. Výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku, 1905 – 1906, str. 35

¹⁰⁵ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 44

¹⁰⁶ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, str. 145

navštívit mořské lázně v Kodani, druhý pak na severu Polska, v oblasti měst Sopoty. Posledně jmenovaný pobýval v roce 1904 na ostrově Uznójmo, v městečku Ahlbeck, které bylo právě ozdravnými koupelemi v moři proslulé; o rok později navštívil ostrov Rujana.

M. Kaska byl pobytem u Baltu nadšen a vyzdvihuje blahodárný účinek mořské vody na lidský organismus. Míní, že koupel v moři je zdravá, jelikož člověk dýchá mořský vzduch, který posiluje nervy a hojí porušené dýchací a mluvicí orgány. Což jistě bylo zvláště pro učitele velmi potřebné a užitečné.

Stejně tak se mu zalíbilo i v ahlbeckých mořských lázních a popsal je velmi detailně. Jejich hlavní částí byla dřevěná budova, stojící na pobřeží, se dvěma postranními křídly, která ubíhala hlouběji do moře a byla krytá. Z nich pak přímo do vody vedla nekrytá chodba, ze které se po schodech dalo sestoupit do moře. O obou křídlech byly umístěny šatny. V budově pro pány jich bylo kolem 100. Z budovy bylo také možné sestoupit na písčitou pláž a tam si užít tzv. sluneční lázně.

Kaska dále upozorňuje, že vstup byl zpoplatněn. Zakoupenou vstupenku později návštěvník vyměnil za lístek s pořadovým číslem a čekal, až jej dozorčí vyzve, aby vstoupil do uvolněné převlékací kabinky. Kaska píše, že na kabinku někdy čekal i hodinu. Nikdy se ale nenudil, protože mohl pozorovat dění kolem sebe, přicházející návštěvníky i dění přímo na břehu: *„Mládež hlučně skotačí ve vlnách, přeskakuje při pobřeží mírnější příboj jejich a hned zase žene se hlouběji do moře.“* Jak je vidět, obzvláště jej zaujaly hry dětí: *„Někteří unavení vlnami odpočívají na vyhrátém, jemném písku, ale dlouho zde v klidu nevydrží. Zasypou druh druhu teplým pískem, takže některému z pískové pokrývky jako želvě jen hlava vyčnívá.“*¹⁰⁷

Na Rujáně byla situace trochu odlišná, jelikož v mořských lázních byla už blízko břehu velká hloubka a pobřeží bylo kamenité, nebylo tu tolik rodičů s dětmi a lázeňská atmosféra byla poměrně tišší a klidnější.

Kromě veselého dětského skotačení si ale všimal i nevhodného chování některých dospělých návštěvníků.: *„V dálce daleko od břehu můžete pozorovati smělé plavce, kteří jakoby pohrdali životem ostentativně staví na odív své plavecké umění*

¹⁰⁷ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 45

*a v náruživosti své nedbají plavčíkovy pronikavé pišťalky, která odvážlivce varuje a k návratu vyzývá.*¹⁰⁸

V baltských mořských lázních byl i M. Vebr, ale ten nebyl na ostrově Uznojmo, nýbrž na poloostrově Hel u polského pobřeží. Ráz mořských lázní dali poloostrovu turisté, kteří sem každé léto přijížděli v hojném počtu. Vebr zde ovšem nepobýval delší dobu, ale jen sem nakrátko zavítal v rámci své studijní cesty po Polsku, takže lázně nepopisuje tak detailně jako Kaska.

¹⁰⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 45

6. O lidech aneb Místní obyvatelé a jejich zvyky

Kromě moře a škol přitahovali učitele na cestách také lidé, místní obyvatelé. Pedagogové popisují jejich zvyky, tradice, vzhled, oděv i obydlí. Celkově si všímali i kultury a pokoušeli se charakterizovat jejich povahu. Učitele se při svém hodnocení snažili být objektivní. Často popisovali místní lidi jako velmi sympatické a milé, i když několik výjimek se také našlo (například líčení prof. Hříbka o životě v perské vesnici).

Z článků ve výročních zprávách středních škol a z cestopisů se dozvídáme o zvycích a charakteru jak některých evropských národů (Angličané, Korsičané, Bulhaři...), tak i národů asijských (Kyrgyzové a Peršané...). I když někteří učitelé byli i ve Spojených státech, o povaze Američanů se nerozepisovali.

Na cestách by se každý měl držet následující rady: „*Podrob se mravům každé země, jež neshlédávej ani divnými, ani směšnými nebo divokými, vyjma mravy Kanibalů.*“¹⁰⁹ To doporučuje všem cestovatelům Guth-Jarchovský. Jeho myšlenkou se řídili i učitelé na svých cestách a mimo místních pamětihodností a domácí kuchyně si bedlivě všímali také zvyků lidí.

Ve většině výročních zpráv jsou ale obyvatelé zmíněni jen okrajově, často proto, že kantoři považovali za důležitější pro studenty popsat historické památky a věnovali jim tedy větší pozornost. Pokud se zmiňovali i o obyvatelích, pak to bylo z toho důvodu, že byli něčím zajímaví nebo odlišní.

Texty, které se věnují převážně jednomu národu a jeho důkladné charakteristice, jsou ve výročních zprávách tři – článek Rudolfa Fähricha s názvem *Korsičané. Studie národopisná*,¹¹⁰ článek Emanuela Faita *Hry mládeže v Makedonii*¹¹¹ a článek Jana Jiráka *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny*.¹¹²

Jak vyplývá už z názvu prvního článku, autor se pokusil celkově, ze všech stran vystihnout obyvatele Korsiky. Aby se mu to podařilo co nejlépe, sám s nimi prožil část prázdnin v horské vesničce.

¹⁰⁹ Guth-Jarchovský J., *Turistika. Turistický katechismus*, Praha, 2003, str. 150

¹¹⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914

¹¹¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fait E., *Hry mládeže v Makedonii*. In: IV. výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1906 – 1907

¹¹² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Jirásek J., *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny. Několik volných črt ze zabraného území*. In: Šestá výroční zpráva c. k. státní české reálky v Táboře 1910 – 1911

Korsičany popsal jako lidi na první pohled velmi sympatické, silné, spíše nižší než střední postavy, se snědou pletí, černými vlasy a ohnivýma očima. Jejich kroj byl zcela jednoduchý. Zajímavé bylo, že součást zevnějšku snad každého Korsičana tvořila puška nebo dýka, často oboje, protože každý na ostrově měl právo nosit nějakou zbraň. Nenosili je ale z důvodů nutnosti, spíše jen jako doplněk: „*Jako pražský elegán nevyjde na ulici bez rukaviček, Korsičan zase nevyjde z domova beze zbraně.*“¹¹³

Po vnější charakteristice následovala ta vnitřní – povahu Korsičanů vystihnul Fährnich velmi podrobně: „*Svou povahou i chováním jeví se Korsičan jako aristokrat. Jeho chůze je vážná, všechny pohyby odměřené. Jen jiskřivé pohledy prozrazují duševní činnost. Není tak veselý jako Ital nebo Francouz; jen zřídka kdy se usměje. Mluví jen o vážných věcech, zbytečného slova neřekne nikdy. Je nemluvný, spíše myslí.*“¹¹⁴

Z této spíše vážné až rezervované náтуры obyvatel pak vyplývaly i poměry v zemi. Na Korsice dle autora vládly přísné mravy ohledně užívání alkoholu – ostrované sice měli vína doma dost, ale Korsičan se jen výjimečně opil: „*...co se střídmosti týče, může sloužiti za vzor. Vína má doma dost a dost, ale neopije se nikdy.*“¹¹⁵

Zvláštností Korsičanů byly jejich pýcha, hrdost a sebevědomí: „*Pýcha každého Korsičana rodí se ve vědomí jeho úplné svobody a nezávislosti.*“¹¹⁶ Tato pýcha je ale často vedla až za hranice zákona. Důsledkem výše jmenovaných vlastností pak byla vendeta, na ostrově dosti rozšířená krevní msta. Ta mohla trvat i několik let, a pokud provinilce hledala policie, utíkal do hor a stával se z něj bandita – uprchlík.

Na druhou stranu Korsičané dokázali být také šlechetní, velkodušní, vážili si sami sebe i cizinců, k nimž byli velmi pohostinní: „*Nikde na svých cestách nepoznal jsem posud tak pohostinného lidu jako na Korsice.*“¹¹⁷ Ovšem na vlastní sousedy se dívali s opovržením.

¹¹³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährnich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 4

¹¹⁴ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährnich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 4

¹¹⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährnich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 4

¹¹⁶ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährnich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 5

¹¹⁷ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fährnich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 8

Fähnrich rovněž své čtenáře informoval o sociálním uspořádání korsické společnosti, o vztazích mezi muži a ženami. Na ostrově vládl přísný patriarchát: Práví korsičtí muži příliš nepracovali, spíše se zabývali lovem a dobrodružstvím. Práci přenechávali ženám. Muž „...*dělá pána, chodí si klidně třeba celý den s puškou na lovu, žena v potu tváře pracuje neúnavně za něho.*“¹¹⁸ Obecně byl na Korsice přístup k ženám velmi nechvalný až přezíravý: „*Žena vzhledem k muži je na Korsice všeobecně pokládána za bytost daleko nižší. [...] V manželství podle našich poměrů není ženou, nýbrž otrokyní svého muže.*“¹¹⁹

Situaci žen ještě autor dokresluje několika vlastními postřehy a pozorováními: „*Také jsem nikdy neviděl, že by v neděli muž šel někam v průvodu své ženy, anebo že by ji snad doprovázel např. do kostela. Ale za to často viděl jsem, že když náhodou oba dva ubírali se spolu za výdělkem, muž spokojeně seděl na oslu nebo mezku, kdežto žena po kamenité horské cestě stoupala za ním a klackem mu poháněla dobytče.*“¹²⁰

Jak již bylo několikrát zmíněno, Fähnrich žil krátkou dobu v korsické horské vesnici, kteroužto tedy mohl i věrně popsat. Vesničané byli celkem chudí, podle toho pak vypadaly i jejich příbytky. Domy na vesnici, to byly jen čtyři zdi, střecha a díra na odvětrávání kouře, která sloužila i jako okno. Každý dům obestírala jakási melancholie a i celá vesnice měla dle autora chmurný ráz: „...*celé korsické vesnice a městečka vyznačují se chmurným rázem. Neslyšíme tu hlasité mluvy, smíchu nebo zpěvu jako v osadách italských. Na ulicích a náměstích je docela prázdno, leda že na kamenném prahu domovních dveří vyhřívá se na slunci několik ospalých zahalečů a domácí zvířata klidně se pohybují na volném prostranství.*“¹²¹

Dle líčení R. Fähnricha byli Korsičané rozhodně zajímavý a svérázný národ, který měl své světlé i stinné stránky. Svým chováním se velmi lišili od mravů, na něž byli zvyklí obyvatelé českého království. A možná právě z toho důvodu si je autor zvolil jako téma pro svůj článek.

¹¹⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fähnrich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 5

¹¹⁹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fähnrich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 5

¹²⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fähnrich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 5

¹²¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fähnrich R., *Korsičané. Studie národopisná*. In: Třicátá roční zpráva c. k. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914, str. 9

Dalším autorem, který se soustředil na zvyky a kulturu dané oblasti, byl Dr. Jan Jirásek. Zajímal se o oblast Balkánu, konkrétně o Bosnu a Hercegovinu. Informace čerpal jak z vlastních zážitků, tak i z odborné literatury.

V článku popisuje nejprve náboženské poměry. Po mnoho generací zde vedle sebe žili katolíci i pravoslavní křesťané. Díky odlehlosti jednotlivých vesnic si zachovali původní náboženské zvyky a tradice.

Velmi obsáhle se Jirásek rozepsal o balkánských rodinných svazcích. Například popisuje *bratrstvo*, což je svazek několika rodin pocházejících od jednoho praotce a mají stejné jméno, a přirovnává ho v našich podmínkách k rodu. Tyto jednotlivé rodiny žily buď odděleně, nebo mělo několik rodin společný rodový byt a tvořily tak majetkové sdružení, jemuž se nejčastěji říkalo *zádruga*. Existovala ještě v Bulharsku, Srbsku, Bosně, Hercegovině a u dalších jihoslovanských národů.

Zádruga spočívala v tom, že jednotlivé rodiny pracovaly pod vedením nejschopnějšího člena na společném rodinném majetku a také se následně dělily o výtěžek této práce. Počet členů rozvětvené rodiny se mohl lišit, *zádruga* mohla čítat deset, ale i devadesát členů. Její majetek pak měl přecházet z generace na generaci nezměněn, existovalo pouze několik výjimek, kdy se mohl majetek prodávat nebo rozdělovat.

Podobně jako Fährnich, i Jirásek si všímal postavení žen ve společnosti: „*Žena zaujímá v zádruze význačnější postavení zřídka kdy, neboť v rodné zádruze prožívá toliko léta svého dětství a mládí, tedy tvoří zde živel nedospělý, nezralý.*“ Její situace se ale nezměnila ani po sňatku, protože pak opustila svou rodinu a odešla žít s manželem a jeho rodinou: „*...když se pak vdá, dostává se do zádrugy cizí, tvořící zde opět živel přistěhovalecký, jenž není stejné krve s ostatními členy zádrugy.*“¹²²

Jirásek dále vyjmenovává jednotlivé členy rodinného společenství a vysvětluje jejich funkci v něm. Například *redúša* byla žena, která obstarávala kuchyni, připravovala jídlo a udržovala v domácnosti pořádek a čistotu.

Další zvláštností jihoslovanských národů bylo *pobratimstvo* a *posestrimstvo*. Jsou to názvy pro svazky, které mezi sebou uzavřeli dva si navzájem velmi blízcí

¹²²LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Jirásek J., *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny. Několik volných črt ze zabraného území*. In: Šestá výroční zpráva c. k. státní české reálky v Táboře 1910 – 1911, str. 17

přátelé, a tyto svazky pak vydržely po celý jejich život: „...*pobratim nesmí pro druha svého litovati žádných obětí, nedá se ničím odstrašiti, může-li mu pomoci, byť by to stálo i vlastní život.*“¹²³ Pobratimstvo uzavíralo se v různých krajích různým způsobem, nejčastěji v kostele. To ale neznamenal, že by bylo určeno jen křesťanům. Často se tímto způsobem stali přáteli na celý život i lidé různého vyznání, např. křesťan a muslim.

Kromě těchto jihoslovanských specifík popisuje Jirásek i další tradice týkající se rodiny, například uzavírání sňatků. Chlapci i dívky byli už od raných let vedeni k tomu, že se mají vdát či oženit. Proto místní uzavírali manželské svazky zpravidla velmi záhy, přibližně ve věku okolo 18 – 20 let. Někdy se chlapci ženili i mladší, obzvláště když rodina potřebovala další pracovní posilu do domácnosti. Stávalo se, že ženich s nevěstou se ani neznali.

Jirásek v článku zmiňuje, že o sňatku dvou mladých lidí nejčastěji rozhodovali jejich rodiče, kteří někdy mohli přihlídnout k přání svých potomků. Podle různých krajů se zvyky při námluvách lišily.

Když si mladík vyhlédl dívku a ona projevila souhlas se sňatkem, začínaly námluvy. Jejich podobu autor detailně vyličil. Nejprve se ustanovila skupina příbuzných z mladíkovy strany a ti se vydali do domu dívky. Tam pak požádali jejího otce o souhlas se svatbou. Pokud otec neměla námitek, zavolali dívku – vedoucí výpravy jí vyložil účel jejich cesty a podal jí jablko, v němž byl zastrčen stříbrný peníz a květiny. Pokud se dívka vdát chtěla, přijala jablko na znamení souhlasu a podala členům svatební výpravy dary a jablko pro ženicha. Tím se mladí lidé zasnoubili.

Svatební zvyky se samozřejmě u jednotlivých jihoslovanských národů odlišovaly. Jirásek píše, že v Bosně a Hercegovině slavila se svatba s velkou okázalostí a popisuje jednotlivé účastníky svatby, jejich funkci a povinnosti. Například *kum* (kmoťr) zastupoval ženicha při odvádění nevěsty a také mu přináležela čestná úloha zaplatit knězi, který novomanžele oddával.

Jirásek také vyličil celý průběh svatby. Vyjmenoval i několik obyčejů, které se týkaly nevěsty: „*V některých krajinách [...] jest zvykem, že nevěsta, dříve nežli vkročí do domu ženichova, musí políbiti práh u dveří. Také v této krajině čeká ženich nevěstu*

¹²³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Jirásek J., *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny. Několik volných črt ze zabraného území*. In: Šestá výroční zpráva c. k. státní české reálky v Táboře 1910 – 1911, str. 20

*až mezi dveřmi u kuchyně, a když nevěsta vstupuje, zatarasí jí rukou v určité výši vchod. Nevěsta musí sklonit hlavu, chce-li projít, dávajíc tím symbolicky na jevo, že od této chvíle úplně se podrobuje vůli svého muže.*¹²⁴ I v těchto tradičních svatebních rituálech se odráželo nízké postavení jihoslovanské ženy ve společnosti.

Svatba trvala několik dní a poté se nevěsta usadila v domě svého manžela a jeho rodiny. Několik dní po svatbě navštívila dívku její matka a ta jí pak návštěvu směla oplatit až po několika týdnech.

První rok byl pak pro novomanželku velmi náročný. Byl to jakýsi „zkušební rok“ plný těžké práce: *„Musí první v domě býti na nohou a míti zameteno a uklizeno prve nežli ostatní vstávají.“* Náležitou úctu musela prokazovat všem mužům v domě: *„Každému muži musí pokaždé, kdykoli vstupuje do domu, políbiti ruku, i kdyby byl mladší nežli ona. Vrací-li se některý z mužů z cesty nebo z práce, musí mu zouti obuv a omýti nohy. Při obědě musí státi, leda že by jí bylo dovoleno posaditi se někde v koutku ke stolu na poslední místo.“*¹²⁵ Teprve po roce nabyla dívka stejná práva, jako měly ostatní ženy v domě, a dostala přidělený nějaký úkol (například péči o kuchyň jako *reduša*...).

V článku *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny* Jirásek zprostředkoval čtenářům, studentům i kolegům, zajímavé a poučné informace ze života na anektovaném území Bosny a Hercegoviny. Snažil se co nejlépe popsat způsob každodenního života v rodinách, ale také přiblížit zvyky obyvatel při slavnostních událostech, jako byly zasnuby či svatba. Kromě toho také popsal postavení žen a jejich (podřadnou) roli u těchto národů.

Na Balkán na začátku 20. století, konkrétně v roce 1903, vyrazil také Emanuel Fait. Nebyla to jeho první cesta na tento poloostrov, jelikož zde pobyl již v roce 1889. Poznával tamější národy a snažil se porozumět vztahům, jenž mezi nimi panovaly a také národnostním sporům, které mezi sebou měly. O cestě do Bulharska a Makedonie napsal v letech 1903, 1904 a 1909 několik článků do *Časopisu turistů*.

V Makedonii byl poprvé v roce 1889 a znovu právě v roce 1903. Přitahoval jej jak život v odlehlých vesničkách, tak i ve městech. Navštívil mimo jiné Soluň nebo

¹²⁴ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Jirásek J., *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny. Několik volných črt ze zabraného území*. In: Šestá výroční zpráva c. k. státní české reálky v Táboře 1910 – 1911, str. 31

¹²⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Jirásek J., *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny. Několik volných črt ze zabraného území*. In: Šestá výroční zpráva c. k. státní české reálky v Táboře 1910 – 1911, str. 33

Ochrid a zajímal se jejich pamětihodnosti. Přímo v Ochridu jeho pozornost upoutal kostel sv. Klimenta či nedaleké jezero. V tomto městě pobýval delší dobu v roce 1903. Ubytoval se v místní rodině, přičemž píše, že jeho průvodce mu věnoval veškerý volný čas, hostil ho po tři dny ve své domácnosti a nakonec ani nechtěl, aby mu Fait za ubytování zaplatil. V Ochridu k němu byli všichni, s nimiž se setkal, moc milí a přátelští.

V časopiseckých článcích autor věnoval hodně pozornosti místním lidem. Uvádí číselné údaje o počtech obyvatel, píše o různých církvích a o rozdílnosti náboženského vyznání, ale i o konfliktech z toho plynoucích.

Na cestách měl možnost všímat si i maličkostí z každodenního života. Pro svou středoškolskou výroční zprávu pak zvolil téma týkající se dětí, konkrétně jejich způsobu zábavy ve volném čase. Text s názvem *Hry mládeže v Makedonii* čtenářům přibližuje celkem třicet čtyři různých her. Navíc k vybraným autor uvádí i původní rýmované říkanky. Některé jmenované aktivity jsou podobné jako české, jiné se od nich v něčem liší a další jsou naprosto nové, neznámé a originální.

Toto téma si Fait zvolil jednak proto, že by hry měly odrážet národní svéráz Makedoňanů a jejich zvyky, jednak proto, že chtěl inspirovat své kolegy – učitele tělocviku. Těm Fait vytýká, že s dětmi otrocky napodobují cizí zvyky, jako sport. Podle něj by neměli hledat podněty u cizích národů, ale měly by se inspirovat národy slovanskými: „*Z podané ukázky her mládeže v Makedonii poznáváme, že svěžest tělesná a bystrost mohou býti u dítek také jinak pěstovány, než otrockou nápodobou zvyků a her cizích, zejména pak sportu. Zábavy [...] jeví se nám namnoze jako ohlas veliké duše slovanské.*“¹²⁶ Autor tedy doporučuje přiklonit se k osvědčeným slovanským tradicím a hledat novoty u jiných národů.

Fait psal o hrách také proto, že v nich vidí velký potenciál pro rozvoj dětí, jak po tělesné, tak i po duševní stránce: „*Nejen tělo se tuží, mohutní, nýbrž i vtip a úsudek se bystří, duchapřítomnost se podněcuje, povzbuzuje se mysl napodobovací.*“¹²⁷

Dalším velkým přínosem her je jejich výchovná rovina a potažmo příprava na budoucí život dětí: „*Všimněme si zejména také živlu výchovného v těchto hrách, jak*

¹²⁶ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fait E., *Hry mládeže v Makedonii*. In: IV. výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1906 – 1907, str. 12

¹²⁷ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fait E., *Hry mládeže v Makedonii*. In: IV. výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1906 – 1907, str. 12

*se dívky samy povzbuzují ku práci, řemeslům, jak vychvalují učení ve škole, jak dívky se nabádají, aby si pilně všímaly drobných povinností při úklidu domácnosti.*¹²⁸

Všechny výše uvedené články autorů Fährnricha, Jiráska a Faita se cíleně zabývaly kulturou některého národa a měly čtenáře seznámit s jeho obyčejí.

Následující charakteristiky různých národů jsou pouze součástí rozsáhlejšího popisu učitelovy cesty a slouží jen jako doplnění celkového obrazu navštívené země. Takto tomu je i ve článku K. Matouška *Dojmy z Anglie*, v němž se snaží vystihnout charakter Angličanů.

Matoušek míní, že Angličané, protože žijí separovaní na ostrově, mají zvláštní a typický charakter odlišný od ostatních Evropanů. Cizí evropské vlivy se totiž na ostrov nedostaly, a tak se anglická povaha ustálila a mění se podle Matouška jen velmi pomalu.

Důsledkem tohoto oddělení pak je svérázný národ, existující sám pro sebe, který má jednotné vlastnosti. Angličané dle autora tvoří ucelený a výrazný typ, jenž si i v cizině zachovává své zvyky a drží se svého způsobu života. Protože nesrůstají s okolím, je možné je poznat i v zahraničí lépe než jiné národy.

Za znak anglické povahy Matoušek pokládá hlavně historismus a individualismus: „*Jiným znakem anglické povahy je silný individualismus, úcta k vlastnímu <já>.*“ Následkem toho jsou pak Angličané zdrženliví, odměření: „*Vyplývá z toho osobní upjatost a uzavřenost. Angličan se nerad přátelí a chová se velmi rezervovaně, ba uzavřeně vůči neznámým a cizincům. Jsa uzavřeným, je i málomluvným.*“¹²⁹

Svá tvrzení dokládá i postřehy z vlastní zkušenosti s Angličany: „*Sedě vpředu naplněného autobusu, často jsem se samovolně a zvědavě ohlížel, abych se přesvědčil, že není prázdný, nýbrž plný cestujících obojího pohlaví a všech věků, kteří však dovedli proseděti celou několikahodinovou jízdu vedle sebe, aniž by na sebe promluvili jediného slova. A podobné ticho vládne i v hotelu, na lodi a jinde ve společnosti.*“¹³⁰

¹²⁸ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Fait E., *Hry mládeže v Makedonii*. In: IV. výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1906 – 1907, str. 12

¹²⁹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 30

¹³⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 30

Jako další anglickou vlastnost vyzdvihuje úctu k zákonům a jako typické pro Angličana vidí gentlemanství, dále chladnokrevnost, podnikavost, houževnatost a sebevědomé národní citění: „...všude se hrdě hlásí ke svému národu. Státní vlajky vlají nepřetržitě z vládních budov, ale i z mnohých hotelů a obchodních domů, takže se cizinec v Londýně a Anglii brzy seznámí s vnějšími odznaky anglické národnosti a uvědomí si tamní vypjaté národní citění.“¹³¹ Takovouto lásku k vlasti a zdravé vlastenectví by se dle Matouška neměli bát projevovat ani Češi.

Podobný názor na Angličany měl i B. Suchý, který navštívil Anglii v roce 1930. Píše, že Anglie má vychované obyvatelstvo. Každý občan koná pořádek sám od sebe a vychází vstříc druhému. Všichni obyvatelé jsou dle Suchého přesní, ukáznění a mají milé vychování.

Z těchto popisů Angličané vychází jako spořádaný a milý národ, i když poněkud osobitý. Jediné, co jim autoři vytýkají, je jejich zeměpisná neznalost: „*Sklepníkovi v hotelu jsme marně vykládali o poloze a existenci naší Czechoslovakie a teprve když pohněván jsem ironicky řekl, že je to u Egypta, kývl dotyčný spokojeně hlavou, že již dobře ví, kde je vlast jím právě obsluhovaných hostů.*“ Z této zkušenosti Matoušek usuzuje „*Náš průměrný člověk ví o světě jako celku více než Angličan asi téže třídy.*“¹³²

Z dalších výročních zpráv se dozvídáme něco málo o národech východní Evropy. Učitel přírodopisu B. Horák putoval při své dovolené černoorským krajem, konkrétně národním parkem Kras, a při té příležitosti poznal i místní obyvatele. Popisuje způsob jejich života a jejich obydlí, která také navštívil. Domky venkovanů, koliby, byly prosté, tvořily je pouze narovnané balvany do 4 nízkých zdí. Střed malého obydlí tvořilo ohniště, na němž se vařilo. O Černoorcích tvrdí: „*Černohorec hned se neprojeví – poznáte však, získáte-li si jeho důvěru, že srdce jeho zlaté...*“¹³³

Ostatní učitelé už ve zprávách takto podrobné popisy a charakteristiky neuvádí. Většinou se soustředí na to, co je na domácích obyvatelích nejzajímavější a čeho si každý cizinec hned povšimne, a tím je vzhled a oděv, respektive místní kroj.

¹³¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 31

¹³² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Matoušek K., *Dojmy z Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930, str. 32

¹³³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Horák B., *Krajem černoorským*. In: Dvacátá devátá roční zpráva české vyšší reálky Karlínské, 1902 – 1903, str. 11

M. Vebr zaujal v polském městě Lowicz kraj místních Mazurů a také jej popsal ve zprávě ze studijní cesty: „Muži nosí přes vlastní tmavší oděv bílý plášť z režného plátna a kulatý černý klobouk a vysoké boty. Naši Chodové se jim podobají jako bratři. Všichni se hladce vyholují. Ženy mají pestré pruhované sukně, starší nosí přes šat velký šátek, přehozený přes ramena.“¹³⁴ Vebr se zajímal o polský venkov, především proto, že tam byl ještě rázovitý slovanský život, který se právě projevoval i na oděvech.

O oděvy příznačné pro danou oblast se velmi zajímal Josef Doležal. Ve svých článcích ve výročních zprávách věnuje velkou pozornost převážně národním krojům.

Na Sardinii se mu líbilo typické oblečení typické pro zdejší obyvatele, jejich národní kraj: „Nemálo divil jsem se gamaším, jaké jsem spatřil dříve v Řecku, ještě více pak prazvláštnímu tvaru čepice z černého sukna [...]. Části obleku, jako svrchní kabátce, ba i části nohavic bývají z kůže!“¹³⁵

Nezapomněl ani na ženský kraj a také jej velmi překvapilo a udivilo, jak moc se od sebe lišily krajové varianty. Nakonec porovnává s Čechy a konstatuje, že si Sardiňané zachovali mnohem více národních krajů než naše Morava.

Několik let po této návštěvě Středomoří, v srpnu roku 1911, se J. Doležal vydal objevovat krásy Balkánu a i tady si všímal místních lidí a jejich vzezření. V článku ve výroční zprávě pak vystihuje vzhled Maďarů, Rumunů i Bulharů.

Maďary sledoval na tržišti. Nosili košile s nápadně širokými rukávy a široké kalhoty (*plátěnice*). Přes košili měli vesty pošíité knoflíky a na hlavě klobouk. U Rumunů jej zaujal zvláště jejich sváteční oděv, jenž se ještě v té době nosil hlavně na venkově, řídčeji i v Bukurešti. Charakteristický oděv obyvatel z okolí Sofie byl zase zdoben výšivkami a kožešinami: „Mají zálibu ve výšivkách, takže i bílé sukenné neb žlutavé kožené spodky mužů bývají vyšívané; ženské pak nosí rády i v létě kazajky lemované kožešinami. Mnohé ženské nosí jako okrasu kolem krku zlaté a stříbrné peníze navlečené na pentli i ve více řadách. Taktéž jsou oblíbeny široké zlaté lemy jako obruba na ženském svrchním oděvu.“¹³⁶

¹³⁴ NA MŠANO, Karton č. 3966, Vebr M.: *Zpráva o studijní cestě Dr. M. Vebr po Polsku*, str. 44

¹³⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J., *Z výletů ku břehům moře Středozemního*. In: XXXVI. program C. K. Českého gymnasia v Olomouci 1904 – 1905, str. 18

¹³⁶ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J., *Železnou branou k Balkánu*. In: XLIII. program C. K. Českého státního gymnasia v Olomouci 1911 – 1912, str. 40

Z výše zmíněných zpráv vyplývá, že kantoři, kteří cestovali na Balkán, si vždy všímali místních slovanských krojů a neopomněli je později zmínit v článcích nebo ve zprávách z cest. Chtěli totiž svým čtenářům balkánské národy co nejvíce přiblížit, a k tomu náležel i důkladný popis tradičního oděvu mužů a žen.

Pedagogové Josef Hříbek a Emanuel Fait nepsali pouze články do výročních zpráv škol, ale také zanechali knižní cestopisy a články v cestopisných časopisech. Oba se vydávali do vzdálenějších zemí v Asii, jako bylo Mandžusko, Persie nebo asijská část Ruska. I zde se zajímali o životní podmínky a zvyky lidí.

Jak již bylo uvedeno výše, Emanuel Fait se při cestě po střední Asii všímal jednotlivých národů, snažil se vystihnout jejich kulturu, vzhled i charakter. Popsal kyrgyzskou domácnost, výchovu dětí i školství.

Snažil se i podrobně tento národ vystihnout a přiblížit jeho povahu čtenářům: „*Touha po svobodě a cit vlastní důstojnosti vždy převládá.*“ Vedle svobodomyslnosti přisuzuje Kyrgyzům také sebedůvěru, smysl pro spravedlnost, ale i prudkost a vznětlivost: „*Kyrgyz nezná úskoků, ale neumí ani hluboce se ukláněti, rád si zažertuje, nenuceně se zasměje, umí ostře a případně odpovídati. Urážky však nesnese, ani úskoku a v prchlivosti schopen provést jakékoli násilí. Podrážděn bezprávím, třeba jen domnělým, pozbývá duševní rovnováhy a neustane, dokud své mstě nezjednal průchodu.*“¹³⁷ Takoví tedy byli dle Faita Kyrgyzové.

Učitel zeměpisu Josef Hříbek se o své návštěvě Persie rozepsal v článcích pro měsíčník *Širým světem* a později vydal i dvoudílný cestopis *V říši lva a slunce*. Sám navštívil perskou vesnici, ale popis místních obyvatel z jeho pera není příliš objektivní. Peršany a jejich způsob života spíše haní, nehledíc na jejich autentický, venkovský způsob života, jenž se mu ale zdá velmi jednotvárný.

Hříbek coby Evropan má vůči „zaostalým“ Peršanům předsudky a ty dále předává i svým čtenářům: „*O čistotě nemají zdejší obyvatelé potuchy. Chudý Peršan myje se jen tehdy, když na něho prší. A poněvadž v těchto končinách Persie prší tak jedou za deset let, podle toho také vypadá zevnějšek perského vesničana. Skoro každý Peršan má dlouhé černé vlasy, prostředkem ostříhané, po případě i vyholené.*“¹³⁸

¹³⁷ Fait E., *Středoasijské národové, zvláště na území ruském*. Praha, 1910, str. 74

¹³⁸ Hříbek J.: *Život v perské vesnici*. In: *Širým světem*. Zeměpisný měsíčník. Praha, ročník 1, číslo 5 - 6, 1924, str. 156

Velmi nepěkně píše také o místních ženách. Za jejich hrubé rysy v obličeji podle něj mohla těžká tělesná práce. Díky tomu prý i mladé Peršanky vypadaly staře. Navíc znevažuje i jejich způsob oblékání, když píše, že: „*Tělo jejich zahaleno jest do černých plášťů, takže se podobají téměř strašidlům než živým bytostem.*“¹³⁹

Většina pedagogů se snažila svým žákům prostřednictvím výročních zpráv dalších textů co nejlépe přiblížit život jiných národů. Při psaní si museli uvědomovat i zodpovědnost, která na nich spočívala. Bylo pro ně jistě nutné si uvědomit své vlastní předsudky vůči danému národu, oprostít se od nich a pak teprve napsat vyvážený a objektivní článek nebo cestopis. Minimálně u výročních zpráv bylo totiž velmi pravděpodobné, že je budou číst i studenti školy, jež by mohli z textů tyto předsudky převzít a utvořit si tak o lidech z cizích zemí zkreslený obraz.

Mnohokrát se učitelé zajímali o slovanské národy na Balkáně, o jejich každodenní život i o slavnostní tradice. Chtěli je českým žákům přiblížit hlavně z toho důvodu, že i oni patřili do rozvětvené rodiny Slovanů, a pedagogové měli za to, že by děti měly slovanské národy dobře poznat. Potom mohly porozumět i konfliktům a neshodám, které mezi těmito národy přetrvávaly.

¹³⁹ Hříbek J., *Život v perské vesnici*. In: Širým světem. Zeměpisný měsíčník. Praha, ročník 1, číslo 5 - 6, 1924, str. 156 - 158

7. Krajané aneb České stopy v zahraničí

Mnoho učitelů na cestách se věnovalo svou pozornost českým stopy v cizině. Ať už to byly stopy historického slovanského národa, za jehož součást se Češi považují, českých historických osobností nebo v místě usazených krajanů.

O Slovary se zajímali především jako o připomínku slavné minulosti. Tento národ většinou zmiňují pedagogové, kteří cestovali do ciziny ještě před první světovou válkou a tedy i před vznikem samostatného Československa. U těchto učitelů ještě doznívala myšlenka slovanství, rozšířená ve 2. polovině 19. století, která měla připomínat Čechům, že i oni byli kdysi součástí národa, po němž zůstaly viditelné památky až do těchto časů.

R. Branžovský a M. Kaska ve svých článcích ve výročních zprávách zmiňují tzv Polabské Slovary. Ti byli usazení na severu Evropy, konkrétně na ostrovech Rujana, Volyň a Uznojmo. *„Dávno, dávno již tomu, kdy v těchto končinách utichl hlahol slovanský, který ozýval se před dávnými věky od Rujany, Uznojma a Volyně na jih až ke Krušným Horám a Krkonošům.“*¹⁴⁰

Kaska připomíná, že na Rujaně kdysi byla svatyně slovanského boha Svantovíta. Stála v ní jeho socha a konaly se zde obřady k jeho uctění. V souvislosti s letním pobytem na ostrově se vypravil i na místo, kde podle pověstí stávala, tedy do Arkony: *„Jsem u cíle dávných tužeb, procházím se pobřežím věkopamátné Arkony a líbám posvátnou zemi, zbrocenou drahou krví slovanskou.“*¹⁴¹ Z těchto slov se dá usoudit, že tento kontakt se slovanskou minulostí byl pro něj velmi silným zážitkem.

Ale jakožto historicky nejdůležitější označuje Kaska ostrov Volyň. Odtud slovanské lodě vyjížděly do Švédska, Dánska či k litevským nebo pruským břehům a obchodníci zde směňovali zboží. Avšak sláva těchto obchodníků pomalu upadala, Slované byli postupně vytlačeni ze svého území Němci. Povědomí o nich ale zůstalo a odrazilo se i v české literatuře – oba pedagogové v článcích citují úryvek z *Dagmary Svatopluka Čecha*.

¹⁴⁰ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1904 – 1905, str. 41

¹⁴¹ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Kaska M., *Ze Svantovítovy země*. In: Dvacátá druhá roční zpráva c. k. české státní reálky v Č. Budějovicích, 1906, str. 24

Přitažlivá byla pro kantory i svázanost daného místa s konkrétní českou historickou postavou. Richard Branžovský v Dánsku vzpomínal na královnu Dagmar, dceru Přemysla Otakara II. a Josef Doležal si při pobytu v Kralovci nenechal ujít možnost návštěvy místa, kde zemřel sv. Vojtěch: „*Prodlévaje několik dní v Kralovci nemohl jsem arci opomenouti shlédnouti památné místo, na němž český světec sv. Vojtěch skonal r. 997. smrtí mučednickou.*“¹⁴²

Tohoto světce připomíná ve zprávě ze studijní cesty i M. Vebr, jenž v polském Hnězdně navštívil katedrálu s jeho náhrobkem.

Nejen minulá, ale i současná přítomnost Čechů v cizích zemích učitele zajímala. Seznámení s krajany byla vždy ze strany pedagogů vítána, jelikož jim mohli pomoci doplnit si informace o dané zemi a také jim přiblížit zdejší kulturu a zvyky. Toho na své cestě do Ameriky, jak bylo výše zmíněno, využil např. J. Hiller, když sháněl informace o americkém školství. Nebyl samozřejmě jediný.

Prof. F. Faktor ve svém článku do výroční zprávy popisuje, jak při cestě na Kavkaz navštívil v okolí ruského města Novorossijsku sedm českých vesnic. Jejich obyvatelé sem přišli v 60. a 70. letech 19. století převážně z okolí Českých Budějovic a Písku. Od ruské vlády dostali půdu a peněžní podporu, aby zde mohli začít hospodařit. Děti docházely převážně do ruských škol, pouze ve dvou vesnicích se vyučovalo v češtině.

Místní krajané i nadále zachovávali zvyky ze staré vlasti: „*Ocitneme-li se ve vsi, kde jsou Češi usazeni, zdá se nám, jako bychom byli přeneseni do jižních Čech. Totéž uspořádání domácího hospodářství, jaké vidáme doma, spatřujeme v kavkazských vesnicích českých. Také staré zvyky a obyčeje se tu zachovaly, i hovor český zde zaznívá.*“¹⁴³

Podobně i E. Fait popisuje setkání s Čechy při cestě po střední Asii, konkrétně v Samarkandu. Jmenuje tři muže, kteří zde již několik let žili – pana P. Bergera, zámečnického mistra nebo P. Šedivu, jenž dohlížel na hudební nástroje místních vojenských kapel. V kazašském městě Věrnij objevil dokonce krajana, který působil v profesorském sboru místního gymnázia.

¹⁴² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J. *Z krajů Pobaltických*. In: XXXVII. program C. Kr. Českého gymnasia v Olomouci 1906 – 1907, str. 14

¹⁴³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Faktor F., *Z cesty na Kavkaz*. In: Dvacátá sedmá roční zpráva c. k. české vyšší reálky v Č. Budějovicích, 1910 – 1911, str. 6

Několik článků o Češích usazených v cizině, konkrétně v oblasti dnešního Rumunska, publikoval ve výroční zprávě a v časopise *Pražský illustrovaný kurýr* Josef Hříbek.

Jak sám píše, o prázdninách roku 1912 se vydal na území Uher,¹⁴⁴ které se nazývá Banát. Tato oblast byla kolonizována a posléze obydlena pestrou směsicí národů – žili zde Srbové, Maďaři, Slováci, Bulhaři... Mezi ně patřili i Češi a Hříbek chtěl navštívit právě tuto početnou českou menšinu.

Putoval pěšky od vesnice k vesnici. Poznával místní lidi a následně i jejich způsob života. První osadou byla Svatá Helena, v níž se v době svého pobytu dokonce zúčastnil svatby, která se mu velmi líbila. Zajímal se o místní školu. V ní nejprve vyučovali čeští učitelé česky, pak česky a maďarsky. V době, kdy tam Hříbek byl, se už vyučovalo pouze v maďarštině.

Nedaleko Svaté Heleny pak ležel Gerník, největší česká osada v jižních Uhrách. Zdejší obyvatelé byli ve sporu se starousedlíky, jelikož mnohým Rumunům byla odňata pole, aby mohla být dána českým přistěhovalcům. I přes tyto konflikty se zde Češi usadili již natrvalo. Důkazem toho byla nově otevřená škola, kde se ale děti už učily maďarsky. Ovšem žák, který vychodil maďarskou obecnou školu, uměl tento jazyk jen povrchně a po ukončení školní docházky jej prakticky nepoužíval, jelikož mu pro dorozumívání s rodáky v osadě stačila čeština. Díky tomu si Češi udrželi svou mateřštinu i svou kulturu.

Dále Hříbek vyjmenovával a polposoval i další vesnice – Rovensko, Ablián či Šumici. Nejvíce se zajímal o to, jakého jsou zde lidé vyznání, zda mají v osadě školu a kdo v ní učí a v jakém jazyce.

Celkově zdejší život hodnotil velmi kladně, byl podle něj svérázný a poutavý. Čtenářům doporučuje, aby se sem vydali také: „*Cestování po těchto vesnicích jest zvláštní, rázovité a kdo jest milovníkem života originálního, najde zde mnoho a mnoho zajímavého.*“¹⁴⁵

Hledání českých stop v zahraničí však nemuselo pouze znamenat navazování styků s krajany. Někteří učitelé si všímali i českých výrobků nebo uměleckých děl

¹⁴⁴ Tedy vlastně ne do ciziny, ale stále cestoval po Rakousku-Uhersku.

¹⁴⁵ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Hříbek J., *České osady na srbských a rumunských hranicích*. In: (XXIII). výroční zpráva c. k. státní vyšší reálky v Telči, 1913 – 1914, str. 3

nějakým způsobem svázaných s českými zeměmi. Prof. M Kaska navštívil národní galerii v Berlíně. Byl doslova pohnut, když tam v jednom sále spatřil dva obrazy K. F. Lessinga (sympatizanta husitské myšlenky) znázorňující výjevy z české historie. A navíc ve třetím poschodí visel obraz českého malíře Václava Brožíka.

IV. Návraty aneb Další využití získaných informací

Návrat ze zahraničí, obzvláště pokud se dovolená vydařila, bývá pro mnoho turistů malým otřesem. Znamená to návrat do reality každodenních starostí a povinností. Většina lidí chce co nejdříve čerstvé dojmy z ciziny sdílet s přáteli a s rodinou, chtějí jim vyprávět své zážitky a na fotkách ukázat, co vše viděli. Po pár dnech tento ruch kolem navrátilců opadne, vše se vrátí do starých kolejí a oni mohou pomalu začít plánovat příští dovolenou.

To, čím se lišili pedagogové na cestách a ostatní turisté, byl fakt, že učitelé získané informace nesdíleli pouze s rodinou a přáteli, ale zprostředkovávali je mnohem širšímu okolí. V první řadě svým kolegům a studentům při vyučovacích hodinách a skrze články ve výročních zprávách. Ti, kteří byli na studijní cestě díky finančnímu příspěvku Ministerstva školství, měli navíc povinnost sepsat a odevzdat zprávu o jejím průběhu. Mnozí pedagogové navíc informovali o své cestě prostřednictvím příspěvků do novin a časopisů a několik jich napsalo i cestopis.

Na začátku bylo řečeno, že volbu místa, kam se učitelé o prázdninách chtěli vydat, určovalo to, zda tam mohli najít vhodné podněty pro svou školní praxi. V člancích a zprávách pak učitelé často hodnotili, jaký přínos pro ně cesta měla a jak konkrétně obohatila jejich vědomosti. Valná většina posuzovala cestování kladně a těšili se, až budou moci získané znalosti předat žákům: „*Pobytem ve Francii zaopatřil jsem se cennou odbornou literaturou a získal bohaté vědomosti a poznatky, které uplatním ve škole ve prospěch svého žactva.*“¹⁴⁶ Těmito slovy uzavírá zprávu o studijní cestě do Francie v roce 1924 prof. Rudolf Baiger.

Podobný záměr měl i Jaroslav Ceerman, který se o tom výslovně zmiňuje ve zprávě ze studijní cesty.¹⁴⁷ Rovněž se chystal své poznatky šířit publicisticky v odborných periodikách.

Profesor Josef Doležal z olomouckého gymnázia přispěl do výročních zpráv školy minimálně čtyřmi cestopisnými črtami. Ty měly sloužit především pro jeho žáky

¹⁴⁶ NA MŠANO, karton č. 3942, R. Baiger: *Zpráva o cestě do Francie*, inv. č. 2148, sign. 20968/25

¹⁴⁷ NA MŠANO, karton č. 3939, Ceerman J., *Zpráva o studijní cestě do Švýcar a Francie v r. 1923*, státní odborná škola v Lomnici nad Popelkou, inv. č. 2113, sign. 76558/23

k doplnění učiva. Jejich autor zároveň chtěl i poopravit a osvětlit některé nejasnosti, které se nacházely v zeměpisných učebnicích: „*Obrav si za předmět rozpravy poněkud obsáhlou látku hlavně zeměpisnou a kulturně historickou, v podobě cestopisných črtů, domníval jsem se, že látka taková bude vhodným doplňkem učiva zeměpisného probíraného v nižších třídách i spolu dějepisného ve vyšších třídách gymnasia.*“¹⁴⁸ V tomto případě tedy články měly za úkol uvést na pravou míru nejasnosti a nepřesnosti uváděné v učebnicích.

A nebyl by to správný pedagog, aby své zápisy neučinil pro žáky jednoduché, srozumitelné a pochopitelné: „*Při popisu krajin a míst památných brán především zřetel k žákům ústavu našeho, což pozorný čtenář snadno pozná z četných porovnání krajin cizích s blízkým i dalším okolím Olomouce, jakož i se známějšími krajinkami, městy a budovami vlastí našich.*“¹⁴⁹

Z dojmů a poznatků nabytých v Anglii (jak při pobytu u venkovské rodiny, tak v jazykovém kurzu) chtěla Marie Hrašová¹⁵⁰ čerpat v hodinách angličtiny. Zároveň si plánovala přednášky o Anglii a Angličanech, k jejichž doplnění měl sloužit i pořízené fotografie.

Fotografie chtěl jakožto doplněk výuky využít rovněž prof. Josef Bařka a nelitoval ani vyšších výdajů, které musel pře cestou investovat do pořízení fotografického aparátu: „*Nyní, když si připravuji články do časopisů a kopíruji fotografie, znovu ožívují si krásné chvíle, kterých jsem cestou zažil, a nelituji těch 10.000 Kč a 2.000 Kč za fotografický aparát a potřeby, jejichž vydáním jsem své úspory vyčerpал, vždyť byly vydány nepřímě pro školu, v níž působiti vyvolil jsem si za životní úkol. Jsou tedy uloženy na dobrý úrok a doufám, že přinesou užitek několikanásobný.*“¹⁵¹

Pořízené fotografie v hodinách sloužily jakožto autentický doplněk výuky. Kantoři díky nim mohli svou hodinu oživit a ozvláštnit o originální obrázky, které se v učebnicích nevykytovaly, a žáci si díky vizualizaci vše dovedli lépe představit.

¹⁴⁸ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Doležal J., *Z krajů Pobaltických*. In: XXXVII. program C. Kr. Českého gymnasia v Olomouci 1906 – 1907, str. 3

¹⁴⁹ LA PNP, Výroční zprávy ŠŠ, Doležal J., *Z krajů Pobaltických*. In: XXXVII. program C. Kr. Českého gymnasia v Olomouci 1906 – 1907, str. 3

¹⁵⁰ NA MŠANO, karton č. 3957, Hrašová M., *Jak jsem užila prázdninového stipendia do Anglie.*, inv. č. 2239, sign. 9055/30

¹⁵¹ NA MŠANO, karton 3959, Bařka J., *Zpráva o studijní cestě do Egypta a Palestiny*. Nymburk, str. 20, inv. č. 2262, sign. 147995/30

Mezi pedagogy byli také ti, kteří po návratu poměry v navštívené zemi porovnávali s poměry v zemích Koruny české (před válkou), respektive v Československu (po válce). Hlavně se snažili Čechy povzbudit a prostřednictvím svých článků jim dodat (jakožto malému národu) sebevědomí.

R. Branžovský v závěru své zprávy porovnává Čechy a severské národy. Vidí je jako malé, ale s velkou budoucností. Píše, že Dánsko, Švédsko i Norsko se těší vážnosti celého vzdělaného světa a není to kvůli jejich politické nebo vojenské moci, ale především díky vzdělanosti a smyslu pro umění a vědu. Takoví by měli být i Češi – pracovití a ve svém úsilí vytrvalí: *„Národové ti mohou nám tudíž býti vzorem, k jakým výsledkům může dospěti účelná, vytrvalá práce, proniknutá láskou k vlasti a rodnému jazyku.“*¹⁵²

V podobně povzbuzujícím tónu zakončuje svůj článek *Vzpomínky z cest* ve výroční zprávě i Ferdinand Pietsch. Z národnostního hlediska klade důraz na toleranci a jednotnost po vzoru Švýcarska. I v této zemi, podobně jako v Rakousku-Uhersku, existovalo vedle sebe několik národů, ale žily spolu ve svornosti, což je dle Pietscha znakem vysoké kulturní úrovně. A něco podobného požaduje i ve své vlasti: *„Nevnucovat svého přesvědčení jiným, nýbrž vážit si člověka i s jinými názory je znakem značné vyspělosti duševní.“*¹⁵³

V období první republiky, konkrétně v roce 1930, sepsal svou zprávu o studijní cestě B. Suchý.¹⁵⁴ Navštívil západní Evropu (Německo, Belgie, Anglii, Švýcarsko...) a na konci zprávy porovnával tyto země s Československem. Došel k závěru, že Češi nemají důvody k nespokojenosti nebo k nářkům, jelikož jsou na stejně vysoké kulturní úrovni jako jmenované národy. Navíc jsou Češi ještě pilní a pracovití. V čem za ostatními pokulhávali byly spíše praktické záležitosti, jako například úprava silnic nebo vybavení muzeí a úředních budov. Takovéto nedostatky ale podle Suchého Češi díky své pili a vytrvalosti brzy odstraní.

Byli i takoví učitelé, kteří se nespokojili „jen“ se články ve výročních zprávách nebo v odborných časopisech a s předáváním svých zkušeností „pouze“ žákům

¹⁵² LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Branžovský R., *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907, str. 45

¹⁵³ LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Pietsch, F., *Vzpomínky z cest*. In: Výroční zpráva c. k. reál. gymnasia v Slaném, 1913 – 1914, str. 7

¹⁵⁴ NA MŠANO, karton 3960: Popis studijní cesty Boh, Suchého Německem, Belgií, Anglií, Francií, Švýcarskem a Rakouskem o prázdninách 1930

a kolegům, ale chtěli nabyté informace šířit i na veřejnosti. Psali a vydávali proto cestopisné knihy, které byly dostupné i širokému publiku.

Prototypem učitele pišícího cestopisy byl Josef Kořenský (1847 – 1938). Tento učitel na dívčí měšťanské škole na Smíchově a její pozdější ředitel vylíčil své zážitky celkově asi v padesáti knihách. Kořenský byl velkým popularizátorem cestování, sám ale cestovatelem nebyl, spíše turistou. Často totiž využíval služeb cestovních kanceláří. Cesty absolvoval ve 2. polovině 19. století, v letech 1893 – 1894 podnikl cestu kolem světa. Vždy vyjížděl dokonale teoreticky a prakticky připravený, vybavený a měl stanovený program cesty a seznam krajanských spolků, od nichž se mu dostávalo podpory.

V cizině se zajímal jednak o lidi, jejich kulturu a o školství, jednak i o přírodu, jelikož ta byla jeho velkým koníčkem a zájmem. Z cest pak přivážel rozmanité exempláře fauny a flory země, kterou navštívil: „...zásoboval i kabinet své školy, takže tento se stal brzy proslulou sbírkou přírodovědeckou. Vozil ale i začkám věci třeba ze Sibíře, z Terstu jim rozdával kraby, ježky, hvězdice, mořské sasanky, z Indie je poděloval brouky atd.“¹⁵⁵

Pozdější cestovatelé se často inspirovali v jeho knihách a i díky nim se vydávali hledat dobrodružství v daleké cizině. Z jeho děl můžeme jmenovat *J. Kořenského cesty po světě. Žaponsko*,¹⁵⁶ dále *Na Krymu. Cestovní vzpomínky*¹⁵⁷ nebo *V Siamu a Číně*.¹⁵⁸

Dalším z pedagogů – spisovatelů byl Emanuel Fait (1854 – 1929). Studoval na FF UK zeměpis, dějepis, slovanské jazyky a literaturu, arabštinu a sanskrt. Posléze učil na středních školách v Litomyšli, v Praze a v Rakovníku. Své cesty podnikal na konci 19. a začátkem 20. století. Navštívil evropské Rusko i severní Afriku, v roce 1902 podnikl cestu na Kavkaz a v letech 1922 – 1914 projel Jugoslávií. Byl všestranným cestovatelem i cestopiscem, psal o hrách mládeže v Makedonii, o svatbách i o rybaření.

Své poznatky shrnul v článcích v populárních i vědeckých časopisech a napsal rovněž několik zeměpisných knih. K nim patří například pojednání *Krym, jeho přírodní krásy a památnosti*¹⁵⁹, *Kavkaz: jeho přírodní krásy, poměry národohospodářské,*

¹⁵⁵ Pražák F., *Spisovatelé učitelé*, Praha, 1946, str. 101

¹⁵⁶ Kořenský J., *J. Kořenského cesty po světě. Žaponsko*, Praha, 1902

¹⁵⁷ Kořenský J., *Na Krymu. Cestovní vzpomínky*, Praha, 1896.

¹⁵⁸ Kořenský J., *V Siamu a Číně*, Praha, 1909

¹⁵⁹ Fait E., *Krym, jeho přírodní krásy a památnosti*, Praha, 1893

*národopis a místopis*¹⁶⁰, *Ruská střední Asie: národopis, poměry národohospodářské, průmysl a obchod*¹⁶¹ nebo *Středoasijské národy, zvláště na území ruském*.¹⁶²

Profesor Josef Hříbek (1885 – 1972) působil (kromě jiného) na pražském dívčím gymnáziu, kde vyučoval zeměpis, chemii a matematiku. Takto na něj a na jeho přednášky vzpomínala studentka Jasněnka Kohoutová: „*Ke starší generaci patřil zcestovalý zeměpisec profesor Hříbek. Zajímavě vyprávěl o svých zážitcích z cest, např. jak ho hostili Asiati černým vejcem vyhrabaným po měsíci ze země. Uložil pak své vzpomínky v knize Mandžusko, země budoucnosti.*“¹⁶³

Hříbek podnikl cestu do Asie, navštívil Írán i Čínu, zajímal se o české krajany usazené v Srbsku a Rumunsku. Své poznatky z cest zúročil v cestopisech *V říši lva a slunce*¹⁶⁴ nebo *Mandžusko. Země budoucnosti*.¹⁶⁵

Další využití načerpaných informací bylo tedy různé. Převážná část pedagogů cestovala s myšlenkou, že své poznatky později využijí v hodinách výuky, což také po návratu udělali. Jejich cílem nebylo jen předat vědomosti a dojmy, ale také inspirovat své žáky k jejich vlastním cestám, vlastnímu poznávání.

Jiní učitelé se nesoustředili pouze na žáky, ale sepsali pojednání pro odborníky ve formě článků v odborných periodikách. Další zacílili také na laickou veřejnost a pro tyto čtenáře pak vznikaly různé cestopisy a populárně naučné články.

¹⁶⁰ Fait E., *Kavkaz: jeho přírodní krásy, poměry národohospodářské, národopis a místopis*, Praha, 1894

¹⁶¹ Fait E., *Ruská střední Asie: národopis, poměry národohospodářské, průmysl a obchod*, Praha, 1901

¹⁶² Fait E., *Středoasijské národy, zvláště na území ruském*, Praha, 1910

¹⁶³ Směřičková, H., *První české dívčí gymnázium. Sborník ke 100. výročí založení*. Praha, 1990, str. 183 – 184

¹⁶⁴ Hříbek J., *V říši lva a slunce* (napříč Persií). Díl I. s 52 obrázky, Praha, 1927

¹⁶⁵ Hříbek J., *Mandžusko. Země budoucnosti*, Praha, 1932

Závěr

Práce poukázala na to, z jakých důvodů, jak a hlavně kam učitelé cestovali. Zároveň se zabývala i tím, co je na daných místech nejvíce zaujalo a jak svých poznatků, dojmů a zkušeností využili později ve škole či jinde.

Veškeré poznávací cesty učitelů byly možné hlavně díky technickému rozvoji v dopravě na přelomu 19. a 20. století. Cestování se stalo dostupnější pro široké vrstvy veřejnosti. Pokrok umožnil rovněž lepší plánování. Cestovatelé si mohli rozvrhnout s detailně svou výpravu promyslet díky knižním průvodcům a jízdním řádům. Tím se následně zlepšila i efektivita cestování. Lidé toho v krátkém čase stihli navštívit více. Toho využili i pedagogové a jezdili do zahraničí, a to jak po Evropě, tak i do zemí vzdálenějších, do Spojených států či do Ruska.

Důvody jejich cest byly různé, ale vždy v nich velkou roli hrála touha po poznání a hlavně touha po tom, aby tyto nově nabyté vědomosti a dojmy mohli dále předávat svým žákům. Učitelé se snažili volit cílové destinace tak, aby korespondovaly s jejich osobními i profesními zájmy. Vždy se proto důkladně a systematicky připravovali, ať už četbou odborné literatury, učením se základů cizího jazyka nebo podrobným plánováním.

Ukázalo se, že profesní hledisko velmi často ovlivňovalo výběr cílové země i další aktivity, jimiž se tam učitelé zabývali. Pedagogové s humanitním zaměřením obvykle pobývali ve městech, navštěvovali kulturně historické památky, muzea, galerie, zámky. Učitelé přírodovědných oborů naopak vyráželi mimo město, za poznáním lokální fauny a flory. Kantoři z odborných středních škol se nejvíce zajímali o místní továrny a podniky ze svého oboru.

Jejich profese jim rovněž umožňovala získání určitých výhod. Na železnici to byly kromě jiného slevy na jízdném. Ale největší předností byla možnost získání ministerské finanční podpory, cestovního stipendia. Tato stipendia byla udělována jak za monarchie, tak i v období první republiky. Po roce 1918 už ale nebyla tak četná. Umožňovala delší setrvání v zahraničí a tím i lepší, pečlivější poznání dané země. V neposlední řadě byla také použita na financování jazykových pobytů pedagogů. Ministerstvo vždy vyžadovalo zprávu o průběhu cesty a o tom, nač byl finanční příspěvek využit.

Práce se rovněž zabývala tím, co konkrétního měli učitelé při cestování na zřeteli. Nepřekvapil samozřejmě jejich zájem o zahraniční školství. Pro poučení navštěvovali zahraniční školy, a to především kantoři z odborných středních škol.

Bez povšimnutí ale nezůstalo ani obyvatelstvo, především to slovanské. V něm a v jeho tradicích spatřovali naši pedagogové inspiraci, ale i důkaz velikosti a starobylosti národa spjatého právě se Slovany. Velmi potěšeni byli také v případě, kdy se mezi místními objevil někdo původem z Čech.

V závěru je důležité zmínit, že všechny nabyté informace, zkušenosti a dojmy se učitelé snažili co nejlépe zúročit ve škole. Se studenty v jednotlivých hodinách dějepisu, zeměpisu či jazyků aj. Ale samozřejmě se o vše podělili i s kolegy. K tomu sloužily jak články ve výročních zprávách středních škol, texty a studie v odborných časopisech, nebo v případě některých jedinců i ve formě cestopisů a cestopisných pojednání.

Seznam pramenů a literatury

1) Prameny

Archivní prameny

Národní archiv, Ministerstvo školství a národní osvěty

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Výroční zprávy středních škol

Výroční zprávy středních škol

BRANŽOVSKÝ Richard, *Výlet do Štokholmu, Kristiánie a Kodaně*. In: Výroční zpráva C. a K. státní české reálky na Malé Straně v Praze, za školní rok 1906 – 1907

DOLEŽAL Josef, *Z výletů ku břehům moře Středozevního*. In: Program C. K. Českého gymnasia v Olomouci 1904 – 1905

DOLEŽAL Josef, *Z krajů Pobaltických*. In: Program C. K. Českého gymnasia v Olomouci 1906 – 1907

DOLEŽAL Josef, *Z výletů do Evropy západní*. In: XLI. Program C. K. Českého státního gymnasia v Olomouci 1909 – 1910

DOLEŽAL Josef, *Železnou branou k Balkánu*. In: XLIII. Program C. K. Českého státního gymnasia v Olomouci 1911 – 1912

FADRUS Karel, *Ravenna. Dojmy z cest*. In: Čtrnáctá výroční zpráva C. K. Českého vyššího gymnasia v Zábřeze, 1909 – 1910

FADRUS Karel, *Kairo. Vzpomínky z cest*. In: Sedmnáctá výroční zpráva C. K. Českého vyššího gymnasia v Zábřeze 1912 – 1913

FÄHNRICH Rudolf, *Korsičané. Studie národopisná*. In: Roční zpráva C. K. České vyššího reálky v Českých Budějovicích, 1913 – 1914

FAIT Emanuel, *Hry mládeže v Makedonii*. In: IV. výroční zpráva C. K. vyšší reálky v Žižkově, 1906 – 1907

FAKTOR František, *Vzpomínky z cesty na Ural*. In: Desátá výroční zpráva C. K. státní české reálky na Starém Městě v Praze, 1909 – 1910

FAKTOR František, *Z cesty na Kavkaz*. In: Dvacátá sedmá roční zpráva c. k. české vyšší reálky v Č. Budějovicích, 1910 – 1911

HORÁK Bohuslav, *Krajem černoohorským*. In: Dvacátá devátá roční zpráva české vyšší reálky Karlínské, 1902 – 1903

HŘÍBEK Josef, *České osady na srbských a rumunských hranicích*. In: II. (XXIII). Výroční zpráva c. k. státní vyšší reálky v Telči, 1913 – 1914

JANDA Jiří, *Na ruském severu. Cestovní dojmy z roku 1902*. In: 37. program prvního českého gymnasia státního v Brně, 1903 – 1904

JANDA Jiří, *Dva obrázky z Korsiky*. In: XXXXV. Roční zpráva cís. Král. Akademického gymnasia v Praze, 1908 – 1909

JEDLIČKA Karel, *Z athénských vzpomínek. Návštěvou u paní Schliemannové*. In: 51. roční zpráva. Státní reálné gymnasium ve Vysoké Mýtě, 1929 – 1930

JIRÁSEK Jan, *Kulturní obrázky z Bosny a Hercegoviny. Několik volných črt ze zabraného území*. In: Šestá výroční zpráva c. k. státní české reálky v Táboře 1910 – 1911

KASKA Matěj, *Dojmy z cesty k moři Baltickému*. In: 21. roční zpráva c. k. české státní reálky v Českých Budějovicích, 1904 – 1905

KASKA Matěj, *Ze Svantovítovy země*. In: 22. roční zpráva c. k. české státní reálky v Českých Budějovicích, 1906

MATOUŠEK Karel, *Dojmy z cesty Anglie*. In: 58. roční zpráva o československé obchodní akademii v Praze, 1929 – 1930

NÁBĚLEK František, *Van a jezero Vanské v Arménii*. In: XXI. Výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku, 1915 – 1916

PIETSCH, Ferd., *Vzpomínky z cest*. In: Výroční zpráva c. k. reál. Gymnasia v Slaném, 1913 – 1914

ROUBÍK Pavel, *Obrázky z cest po Itálii a Řecku. – Část I. Ze severu Italie*. In: Výroční zpráva c. a k. státního vyššího gymnasia ve Slaném, 1905 – 1906

ROUBÍK Pavel, *Obrázky z cest. – Část II. Ze střední Italie*. In: Výroční zpráva c. a k. státního vyššího gymnasia ve Slaném, 1906 – 1907

RYBIČKA Josef, *Dojmy z cesty po Bavorsku, Švýcarsku a sev. Itálii*. In: Výroční zpráva c. a k. gymnasia v Písku, 1912 – 1913

RYBIČKA Josef, *Dojmy z cesty po Německu*. In: Výroční zpráva c. a k. gymnasia v Písku, 1913 – 1914

ŘEZNÍČEK Zdeněk, *Výlet na Sicílii*. In: Výroční zpráva st. reálného gymnasia v Klatovech, 1930 – 1931

SVOJSÍK A. B., *Cesta do Itálie*. In: Výroční zpráva c. k. vyšší reálky v Žižkově, 1903 – 1904

VOJTÍŠEK, Fr., *Z výletu do Skotska*. In: Výroční zpráva c. k. státní české reálky na Malé Straně v Praze, 1910 – 1911

ZÁZVORKA Josef, *Črty z cesty po Německu*. In: 11. Výroční zpráva české zemské vyšší reálky v Lipníku, 1905 – 1906

Dobová literatura a periodika

DORAZIL Otakar, *Chtěl jsem být učitelem. Škola v míru i ve válce*, nakladatel Josef Hokr, Praha, 1945, 158 s.

FAIT Emanuel, *Krym, jeho přírodní krásy a památnosti*, Praha, nákladem vlastním, 1893, 34 s.

FAIT Emanuel, *Kavkaz: jeho přírodní krásy, poměry národohospodářské, národopis a místopis*, Nákladem Matice české, Praha, 1894, 320 s.

FAIT Emanuel, *Středoasijské národové, zvláště na území ruském*, Česká matice, Praha, 1910, 436 s.

FAIT Emanuel, *Ruská střední Asie: národopis, poměry národohospodářské, průmysl a obchod*, J. Otto, Praha, 1901, 60 s.

HŘÍBEK Josef, *Mandžusko. Země budoucnosti.*, Praha, nákladem vlastním, 1932, 72 s.

HŘÍBEK Josef, *V říši lva a slunce (napříč Persií)*. Díl I., nákladem České grafické unie a. s. Praha 1927, 227 s.

HŘÍBEK Josef, *V říši lva a slunce (napříč Persií)*. Díl II., nákladem České grafické unie a. s., Praha, 1927, 194 s.

JAHNOVÁ Emílie, *Do Orientu*, Praha, 1933, 60 s.

KOŘENSKÝ J., *J. Kořenského cesty po světě. Žaponsko*, Praha, J. Otto, 1902, 190 s.

KOŘESNKÝ J., *Na Krymu. Cestovní vzpomínky*, Praha, J. Otto, 1896, 97 s.

KOŘESNKÝ J., *V Siamu a Číně*, Praha, J. Otto, 1909, 106 s.

MÍK František, *Příručka republikánského učitele a správce školy. Díl II.*, Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze, spol. s r. o., Praha, 1926, 211 s.

MÍK František, *Příručka republikánského učitele a správce školy. Díl II.*, Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze, spol. s r. o., Praha, 1930, 307 s.

MÍK František, *Příručka republikánského učitele a správce školy, Díl III.*, Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze, spol. s r. o., Praha, 1932, 341 s.

PLACHT Otto – HAVELKA František, *Příručka školské a osvětové správy*, Státní nakladatelství, Praha, 1934, 1930 s.

Šulcův illustrovaný průvodce IX. A. Řím (část 1. Údaje povšechné. Část praktická), Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 1912, 55 s.

Šulcův illustrovaný průvodce XII. Milán a okolí, Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 1913, 63 s.

Šulcův illustrovaný průvodce XVIII. Neapol a okolí, Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 1913, 130 s.

Šulcův illustrovaný průvodce XX. Florencie, Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 63 s.

Šulcův illustrovaný průvodce XXVI. Kodaň, Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 1912, 37 s.

Šulcův illustrovaný průvodce XXVII. Benátky a okolní ostrovy, Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 1913, 226 s.

Šulcův illustrovaný průvodce XXXX. Drážďany, Praha, nákladem cestovní kanceláře a směnárny Čeněk Šulc a spol., 1913, 101 s.

FAIT Emanuel, *Z východní Makedonie*. In: Časopis turistů, Klub českých turistů, ročník XV., Praha, číslo 9, 1903, str. 301 – 308

FAIT Emanuel, *Ze západní Makedonie*. In: Časopis turistů, Klub českých turistů, ročník XVI., Praha, číslo 3, 1904, str. 81 – 87

FAIT Emanuel, *Ze západní Makedonie*. In: Časopis turistů, Klub českých turistů, ročník XVI., Praha, číslo 11, 1904, str. 325 – 328

FAIT Emanuel, *Ze západní Makedonie*. In: Časopis turistů, Klub českých turistů, ročník XVI., Praha, číslo 12, 1904, str. 349 – 351

FAIT Emanuel, *Z jihozápadní Makedonie*. In: Časopis turistů, Klub českých turistů, ročník XXI., Praha, číslo 1, 1909, str. 6 – 8

FAIT Emanuel, *Z jihozápadní Makedonie*. In: Časopis turistů, Klub českých turistů, ročník XXI., Praha, číslo 2, 1909, str. 64 – 71

GUTH-JARCHOVSKÝ Jiří, *Turistika. Turistický katechismus*. Baset, Praha, 2003, 187 s.

HENDRICH J. – CHLUP O. – KLÍMA V., *Střední škola*. Pedagogická část Věstníku českých profesorů, roč. XXIX. (II.), Ústřední spolek československých profesorů, Praha, 1922

HŘÍBEK Josef, *Život v perské vesnici*. In: Širým světem. Zeměpisný měsíčník. Česká grafická unie a. s. v Praze, ročník 1, číslo 5 – 6, květen – červen 1924, str. 156 – 162

HŘÍBEK Josef, *K nedávným změnám v Persii*. In: Širým světem. Zeměpisný měsíčník. Česká grafická unie a. s. v Praze, ročník III., číslo 7 – 8, 1926; str. 225 – 232

HŘÍBEK Josef, *Spalování mrtvol v Přední Indii*. In: Širým světem. Zeměpisný měsíčník. Česká grafická unie a. s. v Praze, ročník IV., číslo 5, 1927, str. 276 – 280

HŘÍBEK Josef, *České osady v Dolních Uhrách*. In: Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 28. 6. 1913, ročník XXII., číslo 175

HŘÍBEK Josef, *České osady v Dolních Uhrách*. In: Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 1. 7. 1913, ročník XXII., číslo 178

HŘÍBEK Josef, *Svatá Helena (Duna Szent Ilona)*. In: Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 25. 2. 1914, ročník XXIII., číslo 47

HŘÍBEK Josef, *České osady v Dolních Uhrách. Gernik či Weizenried (maďarsky Szerönyibuzas)* In: Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 27. 2. 1914, ročník XXIII., číslo 49

HŘÍBEK Josef, *České osady v Dolních Uhrách. Rovensko. (Almasróma)*, In: Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 28. 2. 1914, ročník XXIII., číslo 50

HŘÍBEK Josef, *České osady v Dolních Uhrách. Ccehfalva*. In: Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 2. 3. 1914, ročník XXIII., číslo 52

VELEMÍNSKÝ Karel, *Školy ve Spojených státech*. In: Pedagogické rozhledy, vydává Dědictví Komenského v Praze, ročník XXVII., Praha, 1914, sešit 7

VELEMÍNSKÝ Karel, *Americký výcvik slohový*, Věstník českých profesorů (část pedagogická), květen – červen 1916, číslo IV. Didaktika středoškolská, str. 149 – 166

VELEMÍNSKÝ Karel, *Ze středních škol severoamerických*. Zvláštní otisk z Věstníku českých profesorů

VELEMÍNSKÝ Karel, *Americká výchova. Studie ze školské cesty po Spojených státech severoamerických*. Nakl. Fr. Borový, Praha, 1918, 238 s.

2) Odborná literatura

BOROVÍČKA Michael, *Velké dějiny zemí Koruny české: Cestovatelství*, Praha a Litomyšl, Paseka, 2010, 758 s.

HAVLŮJOVÁ Hana, *Okouzlení Egyptem*, SET OUT, Praha, 2005, 271 s.

JANKA Otto, *Příběhy českých cestovatelů zapomenutých i nezapomenutelných*, Akcent, Třebíč, 2001, 231 s.

JŮNOVÁ MACKOVÁ Adéla – NAVRÁTILOVÁ Hana – HAVLŮJOVÁ Hana – JŮN Libor, *Krásný, báječný, nešťastný Egypt*, Libri, Praha, 2009, 575 s.

KEPARTOVÁ Jana, *Češi v Pompejích 1748 – 1948*, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Praha, 2007, 288 s.

KUNSKÝ Josef, *Čeští cestovatelé II*, Orbis, Praha, 1961, 492 s.

MARTÍNEK J. – MARTÍNEK M, *Kdo byl kdo naši cestovatelé a geografové*, Libri, Praha, 1998, 509 s.

PRAŽÁK František, *Spisovatelé učitelé*, Vydala a vytiskla Česká grafická unie a.s., Praha, 1946, 202 s.

ROZHONĚ Vladimír, *Cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*, Praha, Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2005, 317 s.

ŠTEMBERK Jan, *Prameny a literatura k dějinám cestování a cestovního ruchu v českých zemích a Československu v první polovině 20. století*, Praha, Vysoká škola obchodní v Praze, 2008, 44 s.

ULMANOVÁ Kristýna, *Cestování před sto lety*, Dokořán s.r.o., Praha, 2011, 222 s.

BLÁHOVÁ K. – PETRBOK V., *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. stol. Sborník příspěvků z 27. ročníku symposia k problematice 19. stol.*, Academia a KLP, Praha, 2008, 521 s.

Jan Hiller. *Sborník prací o životě a o díle prvního vzdělavatele Československé obce sokolské*. Uspořádalo předsednictvo vzdělávacího sboru ČOS. Za redakce Antonína Krejčího, nákladem Československé obce sokolské, v Praze, 1928, 58 s.

KALETA Petr – NOVOSAD Lukáš, *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Masarykův ústav a Archiv AV, v. v. i., Praha, 2008, 238 s.

SMĚŘIČKOVÁ Helena, *První české dívčí gymnázium. Sborník ke 100. výročí založení*, vydal Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků a Minerva, spolek pro ženské studium, Praha, 1990, 236 s.

DOUBRAVA Lukáš, *Po stopách českých cestovatelů: osudy našich světoběžníků v učebnicích chybějí*. In: Učitelské noviny: týdeník pro učitele a přátele školy, roč. 117, č. 26 (2014), s. 14 – 17

MACKOVÁ Marie, *Turista ve vlaku: o viaduktech, svištích a spolkových výletech*. In: Dějiny a současnost: kulturně historická revue, roč. 34, č. 3 (2012), s. 28 – 31

NAVRÁTILOVÁ Hana, *Krásný, báječný a nešťastný: Orient a čeští cestovatelé v 19. století*. In: Dějiny a současnost: kulturně historická revue, roč. 31, č. 6 (2009), s. 35 – 38

Téma cestovní ruch. In: Dnešní svět, roč. 2007/2008, číslo 5, s. 2 – 25

VÁGNER Jiří, *Vývoj cestovního ruchu*. In: Geografické rozhledy: výuka a popularizace geografie, ekologická výchova, roč. 21, č. 1 (2011/2012), s. 4 – 5

Heslo Josef Kořenský, in: *Lexikon české literatury*, sv. 2/II, Praha, Academia, 1993, s. 858.

Přílohy

a) Textová příloha

V Olomouci 12/2 1925

Slavné ministerstvo školství a národní osvěty,¹⁶⁶

Výnosem ze dne 21/V. 1924 čj. 53278/24-V bylo mi uděleno cestovní stipendium 5 000 Kč na studijní cestu do Španěl. Pro nemoc a dvojí operaci nemohl jsem ho užítí loni o prázdninách, teprve v prosinci, obdržev zdravotní dovolenou, vydal jsem se na jih.

Jel jsem přes sev. Itálii, zastavil se v Benátkách, Miláně a Janově; zejména Benátky mne zaujaly svými památkami i životem na vodě, a poněvadž jsem měl značnou průpravu jazykovou, pochytil jsem z italštiny za ten týden velmi mnoho. Odjížděl jsem odtud s myšlenkou hlouběji studovat zemi a lid, a pak se tam vrátit.

Po Rivieře, přes Nizzu a Marseille dojel jsem do Barcelony, vyhledal náš konsulát, kdež se mi dostalo pomoci i rady, a navštívil jsem prof. Slabého, jenž za 11 let, co ve Španělsku žije, poznal se všech stran tamější poměry, zejména kulturní, a pro své obsáhlé vědomosti jazykové a činnost překladatelskou a lexikografickou mohl by nám napsati dobré učebnice pro školu.

V Madridě na vyslanectví poradili mi o dobrém bytu, kde jsem se procvičoval v denní konversaci. Bohužel veřejný život nepodával tolik příležitostí k poslouchání jako bylo v Anglii: politický život za vojenského režimu skoro žádný, universita měla vánoční prázdniny, ani duchovních řečí jsem mnoho neslyšel. Zbývala tedy ulice, tržiště, divadlo a kino. Abych si osvojil správnou výslovnost, vzal jsem si soukromého učitele, jenž mi vykládal o jejich školství, hospodářství, politice, povaze lidu aj. Četl jsem denní tisk a časové pamflety (proti Ibañezovi), ke konci čítal v musejní knihovně traktáty historické a národohospodářské, abych si vysvětlil některé rysy povahy a žalostnou přítomnost. I v museích (umění, kolonie) jeví se mi jako perdedores, ztrátcové. Zajel jsem do Escorialu a Toleda, týž dojem se jen stupňoval. Vracel jsem se na sever a pobyl týden v S. Sebastiánu. Teplejší podnebí a pozorování moře znamenitě

¹⁶⁶ NA MŠANO, karton č. 3942, inv. č. 2148, sign. 20968/25

posloužily mému zdraví, poslechl jsem si několikrát výtečného kazatele a poučil jsem se v museu a městské knihovně o pranárodě Basků.

S radostí vracel jsem se přes Irún do Francie, nám z románských zemí nejmilejší, a těch pár dnů hleděl se přiživovat na plnější kultuře před Pyrenejemi. V Bordeaux přístav, doky, obrazárny a večer přednáška bývalého guvernéra Senegalu o francouzských koloniích v Africe. V Paříži prohlédl jsem některá musea (Louvre, Luxembourg, Beaux Arts), šel do divadla, na politickou schůzi, k soudnímu přelíčení v Palais de Justice a slyšel jsem publica na Sorboně a Collège de France (Meillet, Michaud, Gide, a zejména psycholog Yannet). Byl jsem v Institut Slave a vyhledal naše studentky v St. Germain en Lay. Ty dva týdny u moře a v Paříži mi velmi prospěly a vrátily zas rovnováhu duševní a chuť k práci. Vrátil jsem se přes Německo do Olomouce 31. ledna.

Náklad na cestu byl velký, ale poněvadž zdejší kuratorium přidalo 2 500 Kč, vystačil jsem. Užil jsem stipendia co nejsvědomitěji, mnoho získal zkušeností a pohnutek k dalšímu studiu.

Trvám v dokonalé úctě

Frant. Veselský,
prof. obch. akad. v Olomouci

Zpráva
o studijní cestě na výstavu do Stockholmu.
Podává prof. Ant. Sůva.¹⁶⁷

Ještě žádná ze studijních cest, kterých jsem již podnikl několik, nezanechala ve mně tolik milých vzpomínek a neposkytla mi tolik duševního požitku a osvěžení, jako informativní cesta do Švédska a Dánska.

Stěžijním [sic!] bodem této nezapomenutelné cesty byl Stockholm se svojí světovou výstavou. Tam jela naše 54 členná výprava přes Berlín, Rujanu, Trälleborg nejdříve. Ve společnosti nad míru milé, poznáváním cizích krajů, dospěli jsme cíle neunaveni, duševně pohotově přijímali poznatky nové, jimiž nás výstava měla překvapiti.

Stockholm uvítal nás ráno. Čelný stockholmský deník již příštího dne přinesl fotografický snímek naší výpravy a informativní článek. Dopoledne při příjezdu prohlédli jsme si starobilé [sic!] město, jeho historické budovy a bohatá musea a odpoledne korporativně jsme šli na výstavu. Rozsáhlé výstaviště zastavené moderními pavilony, přebohaté vystavenými předměty upoutalo naši pozornost na celé půldne.

Přede mnou leží 4 jazyčný, účelně sestavený katalog 138 stránkách a dokonalými reprodukcemi nejlepších textilních výrobků. Tato kniha jest poměrně levná a jest nesporno, že není knihou pouze časovou.

Výstava byla velmi bohatá výrobky textilními. Úrodná země oplývající nerosty i rostlinstvem ruku v ruce s průmyslem jsou základem veškerého a značného blahobytu obyvatelstva.

Velmi značným zdrojem výživy obyvatelstva jest ruční tkalcovství domácí. Neživoří jako u nás, ale žije v krajích hornatých i úrodných, podporováno jsou četnými spolky, odbornými školami a i státem. Ani rozmach výroby tovární neučinil je Popelkou. Říšský svaz, zřízený na podporu domácího průmyslu, sám první ukázal nutnost a důležitost podporovati výrobu domácí.

¹⁶⁷ NA MŠANO, karton č. 3961, *Zpráva o studijní cestě profesorů a učitelů živnostenských škol do Stockholmu a Dánska*, inv. č. 2270, sign. 15538/31

Mne především zaujala a překvapila uzlová technika při výrobě barvou i velikostí vynikajících, ručně vázaných, koberců, jejichž předky viděli jsme ve švédských museích.

Zvláště několik koberců vynikalo neobyčejnou velikostí a barvitostí. I jiný druh koberců svou technikou mne zaujal. Vzor vytvořen byl vevázáním nití na hladké půdě, čímž docíleno zvláštního efektu.

Velmi mnoho bylo také tkanin tak zvaných dvojitých, /dutinných/ oblíbených ve Švédsku. I koberce výroby tovární nepředstihly koberce výroby domácí.

V nemalém množství vystaveny byly také damašky výroby domácí a výborné jakosti. Vzory těchto výrobků byly většinou tradiční, staré, místy orientální. Na látkách povlakových bylo však patrné, že švédská moderna začíná aktivně zasahovati i do výroby domácí. O novější a nové vzory, pokud je na tkaninách i jiných druhů bylo pozorovati, zásluhu má spolek přátel ručních prací a odborné školy, z umělkyní je to především Karla Wästbergová, která staré, historické vzory snaží se přispůsobiti [sic!] novým, a získává stále nové spolupracovníky.

Roucha kostelní, pracována pro chrámy katolické i protestantské, jsou většinou krásně vyšita hedvábím a zlatem na plátně a hedvábí. Bezvadnými aplikacemi vynikaly nástěnné aplikované koberce.

Některé látky nábytkové, záclony a draperie, bavlněné i vlněné byly jednobarevné, vzorů starých i nových, ale všeobecně se líbily.

Tkaninám z umělého hedvábí, které u nás na všecken způsob se zpracovává, Švédové pro malou prý trvanlivost příliš nepřejí.

Strojová výroba látek byla ve Švédsku slouhu přezírána. Teprve v době novější obrátily kruhy zřetel na rychlejší a stejně dobrou výrobu strojovou. Ve lnu a bavlně vidíme na výstavě různé přikrývky, ubrusy, by i nábytkové látky, ale většinou vorů starých a starších. Vzory nové jsou většinou z ciziny, jinak domácí i strojová výroba lpí na vzorech starých, které se snaží přizpůsobiti vzorům moderním.

Na výstavišti viděl jsem také Jacquardský stroj v chodu, který byl zařízen na výrobu matracového grádlu. Obecenstvo kupilo se u pracujícího a obdivovalo se způsobu práce. Bylo patrné, že tato výroba jest všem přihlížejícím skoro novinkou.

Některá oddělení nejen výrobků textilních, ale i z ohýbaného železa pracované stoly, židle s použitím jednobarevných neb pruhovaných látek, zaujalo moji pozornost tou měrou, že ještě příští den celé odpoledne jsem prohlídce výstavy se věnoval.

Podstatná část výstavy byla věnována také nábytku lacinému i drahému, ale nelze říci, že by snaha výtvarníků byla zcela originální, čistě národní. Pěkné bylo však zharmonisování jednotlivých kusů nábytku různých barev s čalouněním i dřevem do svérázného celku.

V zahradnictví pokoušeli se o vypěstování stromků buxusů do forem ptactva, zvířeny a t. d..

Elektrická osvětlovací tělesa nemohla se označiti jako nejmodernější a praktická. Vazba a vzhled knih nemohou se rovnati výpravě knih našich.

Sklenářství bylo na výstavě zastoupeno některými věcmi, které již na výstavě v Paříži těšily se pozornosti a obdivu. Některé dekorativní vázy různě zbarvené /černé dno neb černý horní kraj/ zvyšovaly dojem. I keramika činila pokus o výrobu stolních příborů a t. d.

Odpoledne téhož dne jeli jsme do universitního města Upsaly, kde při prohlídce universitní knihovny viděli jsme mnoho pro nás cenných knih, které byly nám vzaty za války 30leté po vítězství [sic!] švédského krále Gustava Adolfa.

Večer vrátili jsme se do Stockholmu a procházejíc městem obdivovali jsme jednoduchou modernou, ale s nevšedním vkusem vypravené výkladní skříně.

Cesta do přístavního města Göteborgu, Hälsingborgu [sic!] a dále do Kodaně měla pro nás nemalý význam po stránce turistické i vzdělávací.

I zde prohlíželi jsme historické památky a musea přebohatá věcmi cennými, domácími i cizími, výšivkami, koberci zejména z dob ranního středověku, kdy těšila se města tato velkému rozkvětu. Je charakteristické a obdivuhodné pro vývoj švédského textilnictví, že ve Švédsku po staletí pracovalo se tolika rozdílnými technikami.

Prohlídkou museí jsme poznávali, jak překvapující bohatství moderního textilu navazuje na techniky staré a je založeno, byť i tvořilo, /pokud jde o dekor a harmonii barev/ na staletém domácím vývoji.

Bohatý program cesty byl vyčerpán přesně a k naprosté spokojenosti nás všech. Dlouhou cestou mimo nadání ani trochu neunaven, šťasten a nadšen vrátil jsem se domů a zdrav, pln nové chuti k další práci. Neboť ač mnoho jsme viděli, všichni cítili jsme dobře, že my se svými uměleckými výrobky nejsme posledními v řadě vzdělaných národů a že prvky našeho národního umění i strojového průmyslu mohou čestně závoditi se vším, co až dosud viděl jsme na výstavě pařížské, v Brně i Lipsku, a stockholmské.

Vděčně vzpomínal jsem v myšlenkách pana sekčního šéfa Pižla, který podporou ministerstva školství a národní osvěty umožnil a otevřel nám cestu do světa.

Prof. Ant. Sůva

Náchod

b) Obrazová příloha

Seznam vyobrazení:

Obrázek 1: Povšechný pohled na Stockholm ze Södermalmu	101
Obrázek 2: Česká škola ve Svaté Heleně.....	101
Obrázek 3: Nová škola v Gerniku.....	102
Obrázek 4: Milánský dóm	102
Obrázek 5: Eton: "The King's College"	103
Obrázek 6: Stradford: Rodný dům Shakespearův.....	103
Obrázek 7: Zpráva vyslanectví České republiky v Madridu	104

Obrázek 1: Povšechný pohled na Stockholm ze Södermalmu (in: LA PNP, Výroční zprávy SŠ, Doležal J., Z krajů Pobaltických, str. 36)

Obrázek 2: Česká škola ve Svaté Heleně (in: Hříbek J., Svatá Helena, Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 25. 2. 1914)

Obrázek 3: Nová škola v Gerniku (in Hříbek J., České osady v Dolních Uhrách, Gernik. Pražský illustrovaný kurýr, Praha, 27. 2. 1914)

Obrázek 4: Milánský dóm (in: Šulcův illustrovaný průvodce. Milán a okolí, Praha, 1913, str. 17)

Obrázek 5: Eton: "The King's College" (in: NA MŠANO, karton č. 3957, Hrašová M., Jak jsem využila prázdninového stipendia do Anglie, str. 29, inv. č. 2239, sign, 9055/30)

Obrázek 6: Stratford: Rodný dům Shakespearův (in: NA MŠANO, Hrašová M., Jak jsem využila prázdninového stipendia do Anglie, str. 35, inv. č. 2239, sign, 9055/30)

VYSLANECTVÍ
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
V MADRIDU.
LÉGATION DE LA RÉPUBLIQUE
TCHÉCOSLOVAQUE À MADRID.

V Madridu, dne 18. prosince 1924.

Č.j. 3142/24.

Věc: Prof. František Veselský,
studijní cesta do Španělska.

K tamn. Č.j. 147.315/V/24
ze dne 28. XI. 1924.

*ně 15. 12. 24
T. V. P*

Ministerstvu školství a národní osvěty

V P R A Z E .

K shora citovanému tamnímu přípisu oznamuji vyslanectví v Madridu, že dnešního dne hlásil se osobně prof. František Veselský.

Za vyslance:

[Handwritten signature]

leg. tajemník.

Československé republiky
doloženo 27. XII. 1924

Č.j. 162865

25400

V/4

Obrázek 7: Zpráva vyslanectví České republiky v Madridu (in: NA MŠANO, karton č. 3942, inv. č. 2148, sign. 20968/25)